

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Õiguse ajaloo õppetool

Tarvo Sulg

**EKSIMUS TAHTS DEFJEKTINA
MITMEPOOLSETES TEHINGUTES ROOMA
ERAÕIGUSES**

Magistritöö

Juhendaja

dr. iur. Hesi Siimets-Gross

Tartu

2012

Sisukord

Sissejuhatus	3
1. TAhte DEFektIDE TEKKIMINE NING OLEMUS	6
1.1. Tahte tekkimispõhjused ja mõiste	6
1.1.1. Tahteelne ajajärk.....	6
1.1.2. Tahte avaldumine	8
1.1.3. Tahtega seotud terminid	15
1.2. Tahte defektide määratlus.....	18
1.2.1. Tahte defektide olemus.....	18
1.2.2. Tahte defektide liigitus	19
1.2.3. Tahte defektide tekkepõhjused	20
1.2.4. Tahte defektide dateering	22
1.3. Eksimuse (<i>error</i>) olemus ja avaldumisvormid	23
1.3.1. Eksimuse olemus	23
1.3.1.1. Identifitseerimise teooria	24
1.3.1.2. Eriarvamuse (<i>dissensus</i>) teooria	27
1.3.2. Tehingupooled eksimuse instituudis	30
1.3.2.1. Eksimuse kohaldumine tehingupooltest lähtuvalt	30
1.3.2.2. Eksimuse kohaldumine tehingupooltest sõltumatult	31
1.3.3. Eksimuse avaldumisvormid.....	34
2. EKSimUS MITMEPOOLSETES TEHINGUTES	38
2.1. Eksimuse avaldumisvormid mitmepoolsetes tehingutes	38
2.1.1. Eksimus objektis (<i>error in corpore</i>).....	38
2.1.2. Eksimus koostises (<i>error in substantia</i>)	39
2.1.3. Eksimus tehingus (<i>error in negotio</i>).....	45
2.1.4. Eksimus isikus (<i>error in persona</i>).....	47
2.1.5. Eksimus hinnas (<i>error in pretio</i>)	48
2.2. Eksimuse õiguslikud tagajärjed mitmepoolsetes tehingutes	51
2.2.1. Tekkimata jäänud tehing	52
2.2.2. Tühine tehing.....	53
2.2.3. Kehtiv tehing	55
Kokkuvõte	59
<i>Summary</i>	65
Kasutatud kirjandus	72

Sissejuhatus

Käesolevas magistritöös analüüsitakse Vana-Rooma õigustekstide abil eksimuse (*error*'i)¹ instituuti, mis omakorda oli üheks tahte defektidest.² Teema teeb iseenesest intrigeerivaks juba palju tsiteeritud romanisti Zimmermanni poolt öeldu, et Rooma õiguses puudus selge ja üheseltvõetav *error*'i käsitlus.³ Kindlasti võib eelkirjutatuga nõustuda juhul, kui võrrelda roomlaste *error*'it tänapäevase eksimuse dogmaatikaga. Siiski antud töö eesmärk on näidata algallikate alusel eksimust ja selle seoseid teiste tolleaegsete mõistete ja õigusinstituutidega, siis selguse ja üheseltvõetavuse puudumine näitab vaid antud töö vajalikkust.

Autorile teadaolevalt ei ole eestikeelses kirjanduses antud teemat uuritud. Eksimusega seotud publikatsioonid piirduvad enamasti ühe kuni kahe leheküljeliste teema üldkäsitlustega.⁴ Võõrkeelses kirjanduses on eksimuse olemust Vana-Roomas küllaltki palju uuritud, mida näitab erinevate teooriate tekkimine.⁵ Kuid uurimused piirduvad mingi kindla vaatenurga või eksimuse ühe avaldumisvormi analüüsiga. Samuti ei kajasta töös käsitlemist leidvate sekundaarkirjanduse autorite kirjutised eksimuse õiguslike tagajärgi. Käesolev töö liidab endas teaduslikuks uurimuseks nii eksimuse kujunemise tahte defektide osana kui ka sellele kaasneva õiguslike tagajärgede analüüsi. Lähtudes eelnimetatust võib öelda, et käesoleva töö teema on uudne ja romanistika valdkonnas vajalik. Ühtlasi aitab käesolev töö mõista paremini tänapäevast eksimuse käsitlust, mis on algselt tekitatud Rooma allikatest lähtudes.

Eksimust ja selle seoseid teiste õigusinstituutidega vaadeldakse võrdlevalt lähtudes selleaegsete koolkondade esindajate seisukohtadest. Seega on oluline määratleda, millist Rooma õiguse periodiseeringut töös kasutatakse. Igasuguse juriidilise mõiste kujunemine on mõjutatud ühiskonnas hetkel kehtivatest õigusteadlaste seisukohtadest ja vaadetest. See on ühtlasi eelduseks, et luua õigusinstituudile sobivaimad sotsiaalsed piirjooned, mis omakorda peavad olema kooskõlas ka kehtiva moraali-, eetika- ja tavanormidega. Seetõttu on oluline arvestada Rooma eraõigusteaduse sisemiste muudatustega, mis võivad erineda poliitilise ajaloo murrangutest ning olla seotud hoopis õigusteadlaste isikutega.⁶ Eriti oluliseks

---

¹ *Error* - viga, eksitus, eksimus, eksiarvamus. Oxford Latin Dictionary (koost. Glare, P.G.W.) Oxford: Oxford University Press 1982, lk 668.

² Täpsemalt: p 1.2.2.

³ Zimmermann, R. *The Law of Obligations Roman Foundations of the Civilian Tradition*. Kluwer: Clarendon Paperbacks 1992, lk 587.

⁴ Nt Ilus, E. *Rooma eraõiguse alused* (toim. Unt, J.). Pärnu: Ilo 2005, lk 143; Ein, E. *Rooma õiguse süsteemi konsept* (toim. Rammul, A.). Tartu: Velox 1938, lk 56; Pereterski, I. *Üldine riigi ja õiguse ajalugu*. II vihik: *Vana-Rooma*. Tartu: NSVL Kohtu Rahvakomissariaadi Üleliiduline Juriidiliste Teaduste Instituut 1946, lk 154.

⁵ Täpsemalt: p 1.3.1. ja p 2.1.5.

⁶ Siimets-Gross, H. *Asjade mõiste ja nende liigitus klassikalise ajastu Rooma õiguses Gaiuse Institutsioonide näitel*. Magistr töö. Tartu: TÜ Õigusteatuskond 2002, lk 4.

muutuvad õigusteadlaste arvamused klassikalisel perioodil, kui tegutsesid kaks koolkonda, kelle esindajad lahendasid ühiskonnas esilekerkivaid probleemsituatsioone erinevalt. Prokuliaanid olid uuendusmeelsemad, sabiniaanid aga kaitsesid vanu õigusinstituute,⁷ kuid antud kirjelduse puhul on tegemist üldise suhtumisega, mis võis valdkonniti oluliselt erineda.⁸ Eraõigusteaduse sisemiste muudatustega arvestav periodiseering on antud töö kontekstis sobivaim, sest ainult nii saab adekvaatselt määratleda, millise ajajärgu õiguspõhjustamist konkreetne jurist esindas. Eelnev võimaldab omakorda määrata, kas juristi seisukoht kajastab uudset lähenemist ehk tegemist on õigusinstituudi arenguga või mitte. Kokkuvõtvalt võib öelda, et eelmainitud põhjustel on sobivaim Behrendsi käsitlus, mis põhineb õigusteaduse sisemistel muudatustel. Ta jagab Rooma eraõiguse perioodid järgmiselt: religioosse õiguse periood (9. sajandi lõpp eKr - 3. saj (st u 250) eKr), eelklassikalise õiguse periood (250 eKr - 82 eKr), klassikalise õiguse periood (spetsiifilis-klassikaline (82-27 eKr), klassikaline (kõrg- ja hilisklassikaline) (27 eKr - 250 pKr)), järelklassikaline (250 - 563 pKr).⁹

Kuigi mõiste *error* ei ole samastatav kaasaegse eksimuse käsitlusega, eksisteerivad siiski teatud ühised tunnused. Üheks selliseks tunnuseks on asjaolu, et ka Rooma juristid pidasid eksimust lahutamatu seotuks tahte defektide käsitlusega, täpsemalt *error* oli üks tahte defekti alaliiki.¹⁰ Mõistmaks, mis eristas eksimust teistest tahte defektidest tuleb esmalt sisustada tolelaegne õiguslik termin „tahte defekt,“ millega tegeletaksegi töö esimese peatüki esimeses osas. Teiseks, õiguslik termin „tahte defekt“ koosneb kahest sõnast: „tahe“ ja „defekt“. Mõlema sisustamisest sõltub nende omavaheline koostoime ja õiguslik tagajärg. Seetõttu tuleb esiteks vaadata, seoses milliste tehingutega ja millisest ajast alates roomlased eristasid isiku soovi, ettekujutust kui subjektiivset tahte elementi ning selle avaldamist ehk objektiivset tahtet. Täiendavalt tuleb määrata, millised terminid konkreetselt olid kasutusel allika fragmentides isiku tahtega seotud aspektide väljendamiseks. Kui isiku tahte suhtes eksisteerivad pidepunktid saab käsitleda tahte defektide instituuti terviklikult, näidates konkreetselt, kas käsitletavas õiguslaususes võib olla tegemist tahte defekti või hoopis müügilepingu objekti ebapiisava määratlemise probleemiga.¹¹ Mahupiirangu tõttu käsitletakse käesolevas magistratöös teisi tahte defekti osised (pettus ja ähvardus) ainult ulatuses, mis on vajalik töö probleemistiku paremaks mõistmiseks.¹²

---

⁷ Ilus, lk 43.

⁸ Täpsemalt: p 1.1.2.

⁹ Behrends, O. Skript zur Vorlesung Römische Rechtsgeschichte. Göttingen: J. B. Metzler 1999, lk 22-24.

¹⁰ Täpsemalt: p 1.2.2.

¹¹ Täpsemalt: p 1.3.1.

¹² Täpsemalt pettuse ja ähvarduse kohta: Kaser, M. Roman Private Law. London: Butterwords 1968, lk 49jj.

Töö esimese peatüki teises osas käsitletakse *error*'i olemust ja selle avaldumisvormi. Eksimuse instituut avaldus esmalt konsensuaalsete tehingute juures,¹³ mis on loogiline, sest algselt olid konsensuaalsed tehingud hagi kaitseta.¹⁴ Seega oli kehtiva (täitmisele kuuluva) tehingu eelduseks üksmeel, mis sai tekkida vaid poolte tegelike soovide, sisemiste tahete kooskõlastamise tagajärjel. Eelnev näitab veelkord, kui tihedalt olid seotud esimese peatüki kolm teemat: tahe, selle defekt ja eksimuse käsitus. Samas eksimuse instituudi uurimise vajalikkust iseloomustab ka see, et eksisteerib kaks täiesti erinevat seisukohta põhjuste osas, miks selle ajastu juristid pidasid vajalikuks teatud tüüpi *errori*'te eksisteerimist, mida käsitletakse magistritöö alapunktis 1.3.1.

Teises peatükis käsitletakse kahte põhiteemat. Esmalt koostatakse algallikatel põhinev eksimuse avaldumisvormide loetelu, sest romanistide töödest ilmnesid täiesti erinevad seisukohad eksimuse põhjuste liigituse suhtes.¹⁵ Teiseks ei õnnestunud siinkirjutajal leida, et sekundaarkirjanduse autorid oleks mingilgi viisil klassifitseerinud või grupeerinud toleaegeid eksimuse õiguslikke tagajärgi, mistõttu antud teema moodustab teise alapeatüki teise osa.

Kasutatud kirjandusele viitamisel on teosele esimest korda viidates antud kõik andmed. Teistkordsel viitamisel teosele, kui kasutakse ühe autori ühte teost, näidatakse vaid autori perekonnanimi. Kui teistkordsel viitamisel kasutakse ühe autori mitut teost, siis kajastatakse autori perekonnanimi ja teose avaldamise aastaarv.

Magistritöö kirjutamisel on kasutatud Rooma õiguse peamisi ja tuntumaid allikaid – Justinianuse Digeste ja Justinianuse Institutsioone, vähemal määral ka Justinianuse Koodeksit. Võõrkeelsest sekundaarkirjandusest oli suureks abiks Reinhard Zimmermanni raamat „The Law of Obligations Roman Foundations of the Civilian Tradition“.

---

¹³ Новицкий, И. Б. Основы римского гражданского права. Москва: Теис 1972, lk 260.

¹⁴ Hattenhauer, H. Euroopa õiguse ajalugu (toim. Luts-Sootak, M.). Tallinn: Juura 2007, lk 97.

¹⁵ Täpsemalt: p 1.3.3.

1. TAHTE DEFJEKTIDE TEKKIMINE NING OLEMUS

1.1. Tahte tekkimispõhjused ja mõiste

Käesolevas töös osas uuritakse, kas Rooma eraõiguses oli kehtiva tehingu tekkimiseks vajalik ka poolte tahteavaldus. Roomlaste tehingud saab jagada põhimõtteliselt formaalseteks ja mitteformaalseteks. Seetõttu võib eeldada, et nende tehingute puhul võis olla erinev isiku tahtega arvestamise ulatus, sest teatud tehingutes tekitas õigusliku tagajärje vormi järgimine, teises poolte konsensus ehk üksmeel. Üksmeele nõue omakorda näitab, et isik pidi tehingu loomiseks omama tahet ja seda avaldama. Romanistide arvamusel kohaselt võib vaadelda isiku tahet ja selle avaldamist kui ühtset õigusinstituuti, mille arenguks on järkjärguline liikumine objektiivselt subjektiivse tahte vormi eelistamise poole.¹⁶ Seega võib väita, et juba Vana-Roomas tähtsustati isikute tahet. Sellest teesist tuleneb teine alapeatükis vastamist vajav küsimus, millises ajajärgust alates peeti vajalikuks, et sõlmitav tehing sisaldaks poolte üksmeelt.

Uurimisküsimusele vastuse leidmisel on tahteavalduse problemaatika käsitlemisel lähtekohaks võetud 19. sajandi pandektistide¹⁷ tahteavalduse teooria, mis on aluseks ka tänapäevasele tahteavalduse käsitlemisele. Pandektistide doktriin jagas tahteavalduse kaheks elemendiks: tahteks (subjektiivne tahe), mis on sisemine element ja peab näitama, milline on isiku arvates konkreetse tehingu soovitud lõpptulemus. Teiseks eristati tahte väljendamist (objektiivne tahe), mis on välimine element ja peaks olema äratuntav ka teiste isikute poolt.¹⁸ Tänapäevase tahteavalduse teooria kaasabil on võimalik arusaadavamalt näidata, millest Rooma õiguses lähtuti õigussuhte loomisel, kas isiku sisemisest tahtest või selle avaldamisest.

1.1.1. Tahteelne ajajärk

Valdavalt ollakse seisukohal, et vanimal Rooma õiguse ajaloo perioodil (9. sajandi lõpp eKr - 3. saj (st u 250) eKr) tekkisid obligatsioonid enamasti kahel viisil: läbi religioosse rituaali sooritamise¹⁹ ja teisele isikule kahju tekitamise tagajärjel.²⁰ Seetõttu ei olnud kohustuste

---

¹⁶ Новицкий 1972, lk 159; Kaser, lk 44.

¹⁷ Pandektistid on oma nimetuse saanud teadusliku suundumise nimetusest, mis tuleneb sellest, et mitmed olulised romanistid, kes kujundasid sisuliselt uut modernset õigust, nimetasid oma õpikuid pandektide õpikuks. Nende olulisemaks saavutuseks peetakse viie raamatu süsteemi loomist. Luts, M. Võtta kordki vabadust tõsiselt: Eesti eraõigusreform kui ajalooline ja humanistlik väljakutse. *Juridica* 2003/ 4, lk 264.

¹⁸ Hallik, L. Tahteavaldus tsiviilõiguses. Magistritöö. Tartu: TÜ Õigusteaduskond 2005, lk 67-70.

¹⁹ Stipulatsioon oli algselt pärit terminist *spondere* – pühalikult kohustuma, töötama. See osutab lubadusele, mis anti vandetöötusena ja see ei olnud algselt hagiga tagatud. Mitte täitmise tagajärjeks oli religioosne sanktsioon, st

olemus enamasti äriline, mille tõttu nõuti, et kõik avalikult²¹ võetud kohustused tuleb täita. Nõuetekohast täitmist tagati oma vabaduse või isegi elu hinnaga.²²

Religioosset rituaali iseloomustab *nexum*'i instituut, milles avalikult võetud laenukohustuse täitmine tagati oma isikuga. Eelneva kinnitamiseks ja roomlaste suhtumise ilmestamiseks, sobib hästi Rooma õigustraditsiooni alusena käsitletavas²³ Kaheteistkümne tahvli seadustes esitatud õiguslause.

Tahvel VI, I: *Cum nexum faciet mancipiumque, uti lingua nuncupassit, ita ius esto.*²⁴ (Kui keegi teeb enda isikuga tagatud laenu tehingu (*nexum*) või võõrandab omandi *mancipatio* teel, nii nagu (ta seejuures) lausub, nii olgu õigus).²⁵

Õiguslause näitab ilmekalt, et tehingu tekitamiseks oli vaja sooritada vaid objektiivne tahteavaldus, et tekiks õiguslikud tagajärjed. Tahte väljendamisega muutus tehing automaatselt õiguspäraseks ehk eksisteeris presumpatsioon, et väljendatud tahe oli (alati) kooskõlas isiku sisemise tahtega.²⁶ Seetõttu puuduski vajadus küsida poolte sisemise tahte järgi, sest sellest ei sõltunud tehingu kehtivus ega täitmine.²⁷

Loomulikult eksisteeris selle ajastu isikutel ka sisemine tahe, kuid kohtunikud ei pööranud sellele tähelepanu, kuna seda psühholoogilist elementi oli keeruline tuvastada ja selleks puudus ka vajadus.²⁸ Siiski õiguslikud tagajärjed tekkisid vorminõuete kohase rituaali sooritamise ega oluline oli vaid tahte objektiivne avaldamine.²⁹ Seetõttu puudus vajadus

---

see, kes vandus valet, see seadis ennast ohtu jumaliku kättemaksu ees, kelle poolt oli ta vannutatud. Kaser, lk 40; Zimmermann, lk 82.

²⁰ Obligatsioonid esindasid primitiivset karistusõigust. Bonfante, P. Rooma õiguse ajalugu. Tartu: Akadeemiline Kooperatiiv 1930, lk 175.

²¹ Avalikkuse efekt tagas võimaluse vastuvaidlematult kinnitada tehingu toimumist ning selle tehilolusid. Seega tähtsaks peeti vaid asjaolu, et tehing on toimunud vorminõuete kohaselt. Eelnev võimaldas omakorda vältida kaebamist ja õigusmõistmist. Kaser, lk 167.

²² Ilus, lk 146.

²³ Hattenhauer, lk 81.

²⁴ Ristikivi, M. Ladina keel juristidele. Tallinn: Juura 2006, lk 37.

²⁵ Tõlge: Hattenhauer, lk 81.

²⁶ Algselt olid juriidilise kohustuse loomiseks vajalikud kindlad protseduurid või sõnad või väljendid, tõlgendamisel lähtuti tahte välisest fenomenist, kuna ilmselt õiguslik tulemus oli mõjutatud tegudest, sõnadest või väljenditest, mitte aga isiku tahtest, kes neid kasutas. Kötz, H. Flessner, A. European Contract Law. New York: Clarendon Press 2002, lk 107.

²⁷ Buckland, W. W. A Textbook of Roman Law. Cambridge: Cambridge University 1921, lk 410-411.

²⁸ Colliant, P. The Evolution of Contract as Illustrating the General Evolution of Roman Law. - Law Quarterly Review 1932/10 (48), lk 488. Arvutivõrgus: <http://heinonline.org> (kasutatud 03.03.2012).

²⁹ Vanimates tehingutes, mis tekitasid obligatsiooni – *sponsio* või *stipulatio*, *expensilatio*, *mutuum* – sisaldus ka võlausaldaja ja võlgniku sisemiste tahete kooskõla, aga see ei olnud obligatsioonide tekkimise allikaks. Siduvaks elemendiks ei olnud kahe tehingupoole sisemiste tahete kooskõlastamine, vaid välised faktid, mis andsid tunnistust nende tahtest: *verba* – *sponsio*'s või *stipulatio*'s, *litterae* – *expensilatio*'s, *res* – *mutuum*'is. /.../ See ei ole formalismi tagajärg, nagu tavaliselt öeldakse, sest nt. *mutuum* ei ole formaalne tehing. Tõeline põhjus on, et

tuvastada, mis asjaoludel keegi endale kohustusi võttis või kas obligatsiooni loomisel arvestasid tehingupooled teineteise sisemist tahtet. Seega oli antud ajaperioodil õiguslikult relevantne vaid lepingupartnerite objektiivne tahe.

Eelklassikalise õiguse perioodil (250 eKr - 82 eKr) tekkisid juba mitmepoolsed tehingud. Tehinguid loodi ka võrdse õigusliku staatusega isikute vahel, millega seoses võiks arvata, et oluliselt rohkem hakati arvestama isikute subjektiivse tahtega. Kahjuks tuleb tõdeda, et enamik perioodist sarnanes religioosse õiguse perioodiga, st õiguslik hinnang oli jäigalt kinni välises vormis. Kehtinud olukorda iseloomustab hästi Hattenhauer: „Kaua aega ei peetud õigeks püstitada küsimust seaduse sõna ja tähe taga olevast mõttest, seadusandja või õiguskaaslase tahtest. Õiguslik hinnang oli jäigalt kinni välises vormis.“³⁰

1.1.2. Tahte avaldumine

Isiku sisemise tahtega arvestamist on esiteks märgata vormivabades tehingutes, kus lepingupooled olid üksteisega seotud *ius gentiumi* vahendusel, mis omakorda lähtus *bona fides*'e printsiibist. Muutused tõi esile kaubanduse areng, mille tõttu oli vaja sõlmida tehinguid mittekodanike ehk peregriinidega, kellest suurimat mõju Rooma õigusmõtlemisele avaldasid kreeklased. Kuivõrd tehingupooled olid seotud *ius gentium*'i kaudu, mis lähtus *bona fides*'e põhimõtetest, on arusaadav soov sõlmida tehing, mis oleks ka õiglane. Ehk päevakorda tuli küsimus isikute sisemisest tahtest,³¹ st millisenä nägid isikud tehingu sõlmimise hetkel tehingu lõppresultaati.³² Võib öelda, et õiguslike vaadete muutudes hakati isiku subjektiivset tahtet siiski mingil määral arvesse võtma.³³ Eriti nende tehingute puhul, mille üle mõisteti kohut hea usu põhimõttest lähtuvalt, mis võimaldasid kasutada laia diskretsiooni ja tehingud ei olnud kammitsetud tavaliste tehingute rangete vorminõuetega. See toimus vaid igapäevaste, vorminõueteta tehingute puhul, mitte aga formaalsete tehingute puhul, nt *stipulatio* ja *testamentum*.³⁴

---

isiku tahe on psühholoogiline, sisemine element, mida ei suudetud avastada. Samas, kui välimine tahteavaldus: sõna, ülekirjutis, asi, olid eristatavad isegi selleaegsetele kohtunikele. *Ibidem*. lk 488.

³⁰ Hattenhauer, lk 95.

³¹ Новицкий, И. Б. Римское частное право. Москва: Юриспруденция 2000, lk 259.

³² Aristoteelse loodud filosoofiakoolkonna tüüpiline mõtlemine, mis rõhutas teleoloogilisust (eesmärgipärasust). Kreeklastel oli kalduvus vaadelda kõiki nähtusi nende lõppolukorda või eesmärki arvestades. Eesmärgi mõiste oli nagu lääs, mille läbi kontrolliti kõike, mis juhtus, olgu see siis looduses või ühiskonnas. Aarnio, A. Õiguse tõlgendamise teooria. Tallinn: Juura 1996, lk 88.

³³ Samasugust tendentsi on märgatud ka Rooma selle ajastu sakraalõiguses. Scheid, J. Oral Tradition and Written Tradition in the Formation of Sacred Law in Rome (toim. Clifford, A., Rüpke, M.). – Religion and Law in Classical and Christian Rome. Stuttgart: Potsdamer Altertumswissenschaftliche Beiträge 2006, lk 26.

³⁴ Kaser, lk 45.

Formaalsete tehingute puhul peavad romanistid³⁵ oluliseks pöördepunktiks Cicero³⁶ poolt kajastatud, kuulsat pärimisasja nn Curiuse kaasust (93 eKr). Antud kaasuse lahendamisel otsustas kohtunik, kes oli arvatavasti mõjutatud hellenistlikust retoorikast, minna kaugemale testamendi sõnastuse piiridest. Ta tuvastas sõnade taga asetseva testamenditegija tahte. Pärast kohtuprotsessi, milles kaasust lahendati, muutus oluliselt juristide õiguslik mõtlemine, mis ülistas ainult objektiivset tahtet. Rooma juristid mõistsid, et alati ei saa lähtuda grammatilisest tõlgendamisest.³⁷

Curiuse kaasus³⁸ sai oma nime isiku järgi, kes oli määratud testamendiga pärijaks. Koostatud testamendis oli kirjas: “Kui mul sünnib poeg ja ta sureb enne täisealiseks saamist, siis ma soovin, et Curius oleks minu pärija.” Juhtus nii, et ei sündinudki poega. Scaevola³⁹ väitis, et testamenti sõnasõnaliselt tõlgendades ei ole Curiusel õigust pärida ja pärand peab üle minema seadusjärgsetele pärijatele. Crassus⁴⁰ omakorda toetus testaatori tahtele, testamendi mõttele ja leidis, et Curius peaks olema pärija. Jurist Scaevola rääkis iidsetest õiguse vormidest (*de antiquis formulis*) ja vajadusest säilitada juba ammu ajast eksisteerivat tsiviilõigust (*de conservando iure civili*), mis sisaldas järgnevat põhimõtet: rahva jaoks on lõksuks, kui ei järgita kirjutatud teksti ja hakatakse otsima ettekujutatud testaatori tahtet (*captivum esset populo quod scriptum esset neglegi et opinione quaeri veritatem*). Nii moonutatakse kõneosavate advokaatide tõlgendamise abil tavaliste inimeste (pigem siiski rikaste maaomanike) kirjutist (*interpretatione disertorum scripta simplicium hominum pervertere*). Crassus jällegi leidis, et hoopis sõnades peitub lõks, kui jätta tähelepanuta tahe (*in verbis captio si neglegerentur voluntates*). Edasises kõnes kasutab jurist väljendeid, mis on eeldatavasti välja kasvanud rahvaste õigusest (*ius gentium*) ja arenenud kaubanduse tingimustest: õiglus nõuab, et mõtted ja tahe oleks järgitud (*aequum bonum sententias voluntatesque fueri*). Crassuse arvates ei tule välja midagi asjalikku, kui me lähtume sõnadest, aga mitte nende olemusest.⁴¹

---

³⁵ Новицкий 2000, lk 257; Kaser, lk 45, 296; Zimmermann, lk. 628

³⁶ Cicero, Marcus Tullius eluaastad 106-43 eKr. Ta oli kuulus poliitik, kõnemees ja kirjanik, kes sai noorukina Roomas hea retoorika-, filosoofia- ja õigusteadusalase hariduse. Kohtukõnemeheks saavutatud edu aitas tal teha karjääri poliitikuna. Hiljem kirjutab oma tähtsamad riigifilosoofilised (nt „*De re publica*“ - „Riigist“) ja retoorikaalased (nt „*De oratore*“ - „Kõnemehest“) teosed. Antiigileksikon. Tallinn: Valgus 1985, lk 101.

³⁷ Hattenhauer, lk 95.

³⁸ Cicero, M. T. *De oratore* 1.57.241. (koost. Sutton, E, W). Cambridge: Cambridge University 1968, lk 175.

³⁹ Quintus Mucius Scaevola sündis 140 ja suri 82 eKr. Isiku suurimaiks teeneks peetakse *ius civile* süstemaatilise korra koondamist 18 raamatusse. Bonfante, lk 335.

⁴⁰ Crassus Marcus Licinius eluaastad 115-53 eKr. Ta oli silmapaistev rooma kõnemees, Cicero õpetaja. Säilinud on ainult mõni kõne. Ta oli kuulus oma õiguslaste teadmiste poolest. Antiigileksikon, lk 107.

⁴¹ Novitski arvab, et see on eeldatavasti tingitud kreeka filosoofiast. Nimelt ütles Platon: „Õppimine ja uurimine tuleb läbi viia mitte nimede ja sõnade alusel, vaid palju enam nende olemuse alusel“. Новицкий 2000, lk 258.

Võib öelda, et oli tekkinud pretsedent formaalsete tehingute valdkonnas, aga see omas esialgu tähtsust vaid *testamentum*'i puhul. Siiski Curiuse kaasuse ajast pärit vastasseis sõnasõnalise tõlgendamise ning sõnade taga oleva mõtte ja kavatsuste otsimise vahel sai hiljem üldtuntuks juristide koolkondade seas,⁴² mis võis suure tõenäosusega olla ka isiku tahtega seotud arengute põhjustajaks.

Võib väita, et eelklassikalise perioodi lõpuks küll eristati tahte subjektiivset ja objektiivset elementi, kuid need omasid mõju vaid mitteformaalsete tehingute tõlgendamisel ja formaalsetes tehingutes esinevate sõnade sisustamisel.

Klassikalise õiguse perioodil (82 eKr - 250 pKr) oli õigusinstituutide areng enamasti tingitud kahe koolkonna erinevatest ühiskondlikest vaadetest. Antud vaadetest oli mõjutatud tahte ja selle avaldamisega seonduvad muutused, sest isiku tegelikku tahet tähtsustasid koolkonnad erinevates õigusinstituutides.⁴³ Üldiselt soovisid mõlemad koolkonnad näha tehingu taga isiku subjektiivset tahet ja seda esiteks vormivabades tehingutes. Tahte avastamiseks jälgiti lepingupoolte käitumist. Antud käitumisest tuletati lepingupoolte lepingusse astumise eesmärgid, st nad lähtusid lepingute tõlgendamisel poolte äratuntavast tahtest, mis väljendus tegevuses (*quod actum est*).⁴⁴

Sabiniaanide koolkonna esindajad jälgisid isikute tahet kogu lepingu kehtivuse ajal,⁴⁵ prokuliaanid pidasid tähtsamaks lepingu sõlmimise hetke.⁴⁶ Õiguslikud tagajärjed, aga tekkisid formaalsete tehingute puhul ikkagi vorminõuete täitmisest, isiku tahet arvestati, vaid kahemõtteliste sõnade tõlgendamisel ja eksimuse korral. Vormivabade tehingute puhul tõi isiku sisemise tahte puudumine kaasa, aga enamasti tehingu tühisuse.

---

⁴² Eelklassikalise aja juristide erinev suhtumine õigusesse ja selle toime mehhanismidesse löi aluse erinevate vaadetega koolide tekkeks Augustuse ajal (63 eKr - 14 pKr). Bonfante, lk 339.

⁴³ Erinev õiguslik suhtumine tekitas koolkondade kaupa üldised trendid, millest lähtudes arvestati enamasti isiku sisemise tahtega. Prokuliaanid olid range, positiivse õiguse pooldajad ja nad pidasid olulisemaks grammatilist tõlgendamist. Sabiniaanid omakorda olid institutsioonilise õiguse kaitsjad ja soovisid näha tehingute taga isiku tahet ehk otsisid õiglust. Kindlasti peab toonitama, et tegemist oli üldise suhtumisega, mis jällegi võis teatud õigusinstituutide puhul oluliselt erineda. Sulg, T. Tahe Rooma eraõiguses. Bakalaureusetöö. Tartu: TÜ Õigusteaduskond 2010, lk 12 (Käsikiri Tartu Ülikooli Õigusteaduskonna teabekeskuses).

⁴⁴ Kaser, lk 45.

⁴⁵ Sabiniaanide koolkonna väljaütlemistest ilmneb tüüpiline eelklassikaline õigusmõtlemine, mis vaatles isiku käitumist lähtudes eesmärgi doktriinist. Tõlgendamise peamiseks ülesandeks oli õigluse saavutamine, seega ei olnud oluline ka tehingu kehtivus ja teise lepingupoolte õiguskindlus. Bonfante konstateerib: „Majanduslik-sotsiaalse momendi ükskõiksus sabiniaanide juures tuli elavalt esile ostu-müügi vaatlemises vahetusena. Nad nägid ostus-müügis kauba vahetamist kauba vastu, nagu see oli naturaalmajanduses, jättes tähelepanemata raha-kauba majandusliku funktsiooni.“ Bonfante, lk 340.

⁴⁶ Prokuliaanide koolkond otsis isikute sisemist tahet, tehingu poolte nõusolekus või kokkuleppes, mitte sellest, kuidas isik pärast tehingu sõlmimist käitus. Selline suhtumine on põhjendatav asjaoluga, et nad tõlgendasid tehinguid sotsiaal-majanduslikust põhimõttest lähtuvalt. *Ibidem.*, lk 340.

Teiseks tuleb märkida, et lepinguõigusesse ilmusid mõisted *consensus*⁴⁷ ja *conventio*,⁴⁸ mida võiks sisustada vastavalt kui üksmeel ja kokkulepe. Roomlased kasutasid mõisteid, et väljendada asjaolusid, mis olid seotud tahtega, mis oli suunatud tehingu tekkimisele. Kuid juristide kirjutistest lähtuvalt ei ole võimalik öelda kumba taheavalduse elementi need mõisted esindada võiksid. Näiteks, Rooma jurist Ulpianus⁴⁹ on öelnud: „*Pactum est duorum consensus atque conventio, pollicitatio vero offerentis solius promissum /.../*.“⁵⁰ (Kokkulepe – see on kahe üksmeel ja nõusolek, lubadus – see on ainult ühe, pakkuja poolne tõotus /.../).

Fragmendi kohaselt peab *pactum*’i sõlmimiseks olema pooltevaheline nõusolek ja kokkuleppimine, mida siinkirjutaja arvates, ei ole võimalik saavutada muud moodi, kui oma sisemiste tahete väljendamise ehk kooskõlastamise kaudu. Hoolimata sellest, et Rooma juristid ei ütle otse, et *consensus*’e ja *conventio* saavutamiseks on vaja omada tahet ja see teisele poolele teatavaks teha, on kindel, et eristati isiku soovi ning tema objektiivselt jälgitavat tegevust.⁵¹

Kolmandaks arengusuunaks oli termini *animus*⁵² ilmumine tsiviilõigustekstidesse, esiteks valduse valdkonda. Termin tähistas üheselt isiku sisemist tahet ja omas juba õiguslikku tähendust.⁵³ Asja valdus ei saanud tekkida ega lõppeda, kui valduse ülekandmiseks õigustatud

---

⁴⁷ *Consensus* – konsensus, üksmeel, nõusolek. Ladina-eesti õigussõnastik. (koost. Adomeit, K., Ristikivi, M., Siimets-Gross, H.). Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus 2005, lk 66.

⁴⁸ *Conventio* – konventsioon, kokkulepe, leping, sobimus. *Ibidem.*, lk 70.

⁴⁹ Prokuliaan Domitius Ulpianus, pärit Tüürusest Foiniikias, oli esiteks ühe preetori nõuandajaks, siis koos Paulusega Papinianuse assessoriks. Prokuliaan Ulpianusel oli hea kirjanikuand, mistõttu moodustasid tema kirjutised Pandektide aluse. Peateoseks oli *ad edictum*. Bonfante, lk 355-356; Ulpianus tegutses u.190 - 228 pKr. Antiigileksikon, lk 77; Gaius kuulus pigem sabiniaanide hulka, Ulpianus, Paulus ja Modestinus aga olid pigem prokuliaanid Hausmaninger, H. Selb, W. Römisches Privatrecht. Wien: Böhlau 1994, lk 73.

⁵⁰ D.50.12.3.pr. (Siin ja edaspidi tähistatud Justinianuse Digeste lühendiga “D.” Ladinakeelne tekst - *Corpus Iuris Civilis* (koost. Ed. Krüger, P., Mommsen, T.). Berlin: Akademie-Verlag 1920. Inglisekeelne tekst - *The Digests of Justinian* (koost. Watson, A.). Philadelphia: University of Pennsylvania Press 1998. Venekeelne tekst - *Дигесты Юстиниана* (toim. Кофанов Л. Л.). Москва: Зерцало 2006. Siin ja edaspidi kasutatud tõlkimisel järgmisi sõnaraamatuid: a) ladina keele osas Adomeit, K., Ristikivi, M., Siimets-Gross, H.). Tallinn: Juura 2005., Ladina-eesti sõnaraamat (koost. Kleis, R., Torpats, Ü., Gross, L., Freymann, H.). Tallinn: Valgus 2002; b) inglise keele osas Inglise-eesti sõnaraamat (koost. Silvet, J.). Tallinn: Eesti Keele Instituut 2002; c) vene keele osas Vene-eesti sõnaraamat (koost. Leemets, H., Saari, H., Kull, R.) Tallinn: Eesti Keele Instituut 2000.

⁵¹ D.3.3.8.1: */.../ invitum accipere debemus non eum tantum qui contradicit, verum eum quoque qui consensisse non probatur.* (*/.../ vastu tema tahet läbi viidi ei saa olla määrav: „tahte vastaselt“ tähendab mitte ainult (seda), et see isik on vastu, vaid ka seda, et tema nõusolek ei ole tõendatud*). Täpsemalt: Sulg, lk 16.

⁵² *Animus* – vaim, hing, kavatsus, kavatsetus, eesmärk, tahe, tahtlus. Adomeit, lk 12. Bartošek leiab, et *animus* tuli kasutusele juba eelklassikalisel ajal ning tegemist oli tahtelise elemendiga, mille abil määratleti, kas objektiivselt toime pandud tegu liigitati varguseks (*furtandi*) või mitte. Бартошек, М. Римское право: понятия, термины, определения. Москва: Юридическая литература 1989. Täpsemalt: Sulg, lk 13.

⁵³ Klassikalisel aja kinnistub eraõiguse valdkonda väljend *animus*, mis väljendas juba siis üheselt isiku tahet, mis on suunatud mingi konkreetse eesmärgi poole ja see ilmes isiku üldisest käitumisest. Tahe selgitatakse välja tõlgendamise teel, arvestades asjakohaste õigusinstituutide iseloomu. Бартошек, lk 47. Kaseri arvates tähendas mõiste *animus*, et tahe oli asendamatu valduse omandamisel või sellest loobumisel või kingituste tegemisel. Sellisel tahtel ei olnud eraldi tähendust iseseisva tahte subjektiivse elemendina, mis tänapäeval on vastandiks objektiivsele elemendile ehk tahte väljendamisele. See oli vaid tahteline element, mida kujutati ette protsessi ühe osana. Kaser, lk 47.

isik ei omanud sellist sisemist tahet. Vastav nõue on täiesti mõistetav, sest alati ei ole võimalik lähtuda isiku väliselt äratuntavast tegudest. Isik ei saa olla pidevalt seotud oma asjadega, seega pidid roomlased leidma midagi muud, kui ainult väliselt tajutav käitumine. Seisukohta kinnitab fragment Gaiuse⁵⁴ Institutsioonidest:

„/.../ *quin etiam plerique putant animo quoque retineri possessionem, id est ut, quamvis neque ipsi simus in possessione neque nostro nomine alius, tamen si non relinquendae possessionis animo, sed postea reuersuri inde discesserimus, retinere possessionem uideamur /.../.*“⁵⁵ (/.../ isegi enamuse juristide arvamus kohaselt, me võime säilitada valduse ainuüksi kavatsuse või sooviga, st kuigi me ise ei valda ega keegi teine meie nimel, arvatakse, et valdus säilib siis, kui läheme [asja] juurest ära, ilma kavatsuseta see valdus maha jätta ja eesmärgiga tulla tema juurde tagasi).

Gaius on selgesõnaliselt öelnud, et isikutel eksisteerib sisemine tahte element ja sellega tuleks arvestada, võib olla isegi rohkem, kui objektiivselt tajutavat isiku käitumist. Sabiniaanide koolkonna esindaja seisukohast ilmneb kahtlus oma väljaütlemise suhtes. Selline käitumine võib olla põhjendatav asjaoluga, et tegemist oli tema jaoks uue lähenemisega. Sabiniaanide jaoks oli valduse saamine ja säilitamine kindlaks määratud asja tegeliku võtmise ehk kehalise pidamise, materiaalse *loco movere* läbi, võimaluse läbi asja materiaalselt kasutada.⁵⁶ Vana, printsiiibilise mõtlemise pooldajana, oleks ta meeleldi lähtunud tõlgendamisel printsiiibist *quod actum est*, mis antud juhul ei olnud enam võimalik, sest selline tõlgendamine oleks omakorda tekitanud vastuolu *bona fides*'e põhimõttega, mille kaitsja ta oli. Seega võib näha algseid märke koolkondade õigusmõtlemise ühtlustumisest. Omandamise ja valdusega seotud valdkonna kohta ütles teise koolkonna esindaja Paulus⁵⁷ juba üheselt, et siis puudus võimalus vallata või sellest loobuda, kui puudus tahe ja sellele vastav tegevus ning mõlemad elemendid olid võrdselt tähtsad. *Quemadmodum nulla possessio adquiri nisi animo et corpore potest, ita nulla amittitur, nisi in qua utrumque in contrarium actum est.*⁵⁸ (Nii nagu ei saa omandada

⁵⁴ Sabiniaan Gaius sündis tõenäoliselt 2. saj pKr keiser Hadrianuse (98-117 pKr) valituse ajal. Tema tegevus juristina langes keisrite Antonius Piuse (valitses 117-138 pKr), Marcus Aureliuse (valitses 161-180 pKr), Commoduse (valitses 180-192 pKr.) valitsusajale. Kindlasti ta elas veel 178 pKr. Seega tegutses u. 135-170 pKr. Peateoseks on Institutsioonid. Siimets-Gross 2002, lk 8-13.

⁵⁵ G.IV.153. (Siin ja edaspidi tähistatud Gaiuse Institutsioone lühendiga „G.“ Ingliskeelne tekst - The Institutes of Gaius. (koost. Gordon, W.M., Robinson, O. F.). London: Duckworth 2001. Ladinakeelne ja venekeelne tekst - Гай Институции I-IV (koost. Кофанов Л. Л.). Москва: Зерцало 1997. Siin ja edaspidi kasutatud tõlkimisel järgmisi sõnaraamatuid: vt viide 50).

⁵⁶ Bonfante, lk 340.

⁵⁷ Prokuliaan koolkonna esindaja Iulius Paulus oli Papinianuse abikohtunikuks preetoriprefektuuris, hiljem keisri nõukogu liige. Teda peetakse viljakaimaks kirjanikuks rooma juristide seas ning tema õigusteadeuslik toodang ei jäta puutumata ainsatki õiguse valdkonda. Bonfante, lk 340; Paulus elas ja tegutses teise sajandi lõpus, kolmanda sajandi esimeses pooles, seega tegutses u. 230 pKr. Antiigileksikon, lk 416; vt viide 49.

⁵⁸ D.41.2.8.

ükskõik millist valdust teisiti, kui kavatsusega ja füüsiliselt, nii ka ei kaotata ükskõik millist valdust teistmoodi, juhul, kui ükskõik kumma elemendi suhtes mõlemast on tehtud vastupidine).

Kirjutise lahtimõtestamisel saab lähtuda kahest olukorrast. Kui valdaja avaldas tahtet loobuda ja ei andnud füüsiliselt valdust üle. Teiseks, valdaja kaotas asja otsese valduse, aga ei avaldanud sisemist tahtet selleks. Mõlema situatsiooni tulemiks on juriidiliste tagajärgede mitterealiseerumine ehk valdus ei lähe üle. Olulisim, mida tuleks siiski märgata on see, et hakatati eelistama isiku subjektiivset tahtet. See väljendub asjaolus, et isik võis igal hetkel öelda, et tal puudus tahe valduse üleminekuks ja selle tulemusel oli tehing kehtetuks tunnistatav, olenemata sellest, et isik andis oma käitumisega mõista, et tehing oli soovitud. Samas jääb käitumine alati väliselt tajutavaks, järelkult ei saa käitumine olla tehingu kehtetuks tunnistamise aluseks. Siit avaldub, et antud juhul eelistasid roomlased tõlgendust, mis lähtus isiku subjektiivsest tahtest. Selline käitumine prokuliaanide poolt, kes muidu lähtusid pigem objektiivsest käitumisest, oli üllatav. Kuid valduse puhul nad tähtsustasid isiku sisemist tahtet, sest nii tagati oma sotsiaal-majandusliku maailmavaate realiseerumine. Prokuliaanid tunnustasid paljudel juhtudel valduse saamist või vähemalt säilitamist *solo animo*, saades inspiratsiooni ühiskondlikust veendumusest, mis ei nõudnud alati nähtavat haaret ja kestvat materiaalist pidamist, et järeldada valduse tunnustamist. Rahulduti vaid psühholoogilise tunnusega,⁵⁹ et tagada majanduse areng mitmekesistes ja muutuvates oludes. Selline valduse pidamine lihtsustas oluliselt kaubanduskäibe arengut ja oli kooskõlas ühiskonna vajadustega.

Ajapikku jõuab subjektiivse tahte eelistamine kõikidesse lepinguõiguse valdkondadesse. Nt Papinianus⁶⁰ ütles: „ /.../ on määratud, et lepingutes võetakse rohkem tähelepanu alla lepingupartnerite tahe, kui nende sõnad.“⁶¹ Kirjutises sisalduv seisukoht oli arvatavasti tingitud asjaolust, et Rooma riik asetses väga suurel territooriumil, kus eksisteerisid erinevad kultuurid, mis sisaldasid erinevaid keeli ja kombeid.⁶² Enam ei saanud lähtuda ainult isiku väliselt tajutavast käitumisest, et määrata lepingupoole eesmärk. Seega pidid roomlased

---

⁵⁹ Bonfante, lk 340.

⁶⁰ Sabinaanide koolkonna esindaja Aemilius Papinianus kirjutas riigi langusajastul paljud praktilise iseloomuga tööd ja teda peetakse viimaseks suureks juristik. Kõige tüüpilisemad ja vaevarikkamad põhimõttelised lahkuminekuud romanistide vahel tekkisid alati Papinianuse kahemõttelistest tekstidest. Peatööks on 37 *quaestiones* te raamatut ja 19 *responsa* de raamatut. Bonfante, lk 351-352; Papinianus sündis u. 146 pKr ja ta hukati 212 Caracalla ajal. Antiigileksikon, lk 411.

⁶¹ D.50.16.219: *In conventionibus contrahentium voluntatem potius quam verba spectari placuit /.../.*

⁶² Sulg, lk 20.

otsima isiku tõelist, sisemist taht, sest sõna tähendus võis tõlkes muutuda. Hiljem laieneb selline tõlgendamine ka õigusnormidele.⁶³

Siiski on võimalik märgata sellist sisemise tahte eelistamist konfliktsituatsioonides, kus tekib vaidlus „sõna“ vs „tahe“ või „käitumine“ vs „kavatsus.“⁶⁴ Tuleb tõdeda, et mõlemad koolkonnad pidasid subjektiivset taht oluliseks ainult nendes õiguse valdkondades, kus tahte nägemine sobitus kokku nende üldiste ühiskonnavaatelistega. Lõppastmes kohaldati tehingute sõlmimisel ja seaduse rakendamisel nii objektiivset kui subjektiivset tahte vormi, mida näitab ka teatud mõistete (*animus*, *consensus*, *conventio*) kasutamine tehingutega seotud fragmentides.⁶⁵

Samuti järelklassikalisel perioodil (250 - 563 pKr) jäävad isiku tahtega, mis on suunatud õiguslike kohustuse tekitamisele, lahutamatuks seotuks mõisted *consensus*, *conventio* ja *animus*. Kuid viimase olemuse kohta eksisteerib kaks vastandlikku seisukohta. Esimene teooria sedastab, et *animus* tähistas isiku tegelikku, sisemist taht,⁶⁶ mille olemasolu või selle puudumine määrab õigustehingu kehtivuse.⁶⁷ Teise teooria nurgakiviks on seisukoht, et järelklassikalise aja juristid ei püüdnudki tuvastada isiku tegelikku taht, nad muutsid *animus*'e abstraktseks.⁶⁸ Selle ajastu *animus* tähistas küll vormiliselt isiku sisemist taht, aga teatud juhtudel eeldati tegeliku tahte olemasolu.⁶⁹ Neid teooriaid algallikate abil analüüses on võimalik leida toetavaid argumente mõlemale teooriale.⁷⁰ Ajastu kokkuvõtteks peaks pigem ütleva, et juhtumitel, kui ei olnud võimalik isiku subjektiivset taht tuvastada ja tehinguga kaasnev tagajärg sobitus sotsiaalsete vaadetega, siis lepiti teatud juhtudel

---

⁶³ Новицкий 2000, lk 257.

⁶⁴ *Ibidem*, lk 258.

⁶⁵ Sulg, lk 21-23.

⁶⁶ Inst.3.14.1: *.../ sed haec species obligationis non videtur ex contractu consistere, cum is qui solvendi animo dat magis distrahere voluit negotium quam contrahere. .../ (.../ sellise võlasuhte liigi puhul ei peeta seda tekkinuks lepingust, nii nagu see, kes annab kavatsusega ära maksta, ta tahab pigem lõpetada lepingut, kui seda sõlmida .../). (Siin ja edaspidi tähistatud Justinianuse Institutsioonide lühendiga „Inst.“ Inglisekeelne tekst - Justinian's Institutes (toim. McLeod, B.). London: Duckworth 1987. Ladinakeelne tekst - *Corpus Iuris Civilis* (toim. Ed. Krüger, P., Mommsen, T.). Berlin: Akademie-Verlag 1920. Venekeelne tekst - Институции Юстиниана (toim. Кофанов Л. Л.). Москва: Зерцало 1998. Siin ja edaspidi kasutatud tõlkimisel järgmisi sõnaraamatuid: vt viide 50).*

⁶⁷ Zimmermann, lk 624; Kötz, lk 108; Kaser, lk 46; Бартошек, lk 47

⁶⁸ C.5.13.1.13b: *.../ immo magis in huiusmodi dotibus, quae ab extraneis dantur vel promittuntur, ipsa mulier videatur fecisse tacitam stipulationem .../ (.../Vastupidi, selliste kaasavara juhtumite puhul, kus on antud või lubatud kõrvalseisja poolt, leitakse, et naine ise on teinud stipulatsiooni vaikimisi .../). (Siin ja edaspidi tähistatud Justinianuse Koodeksi lühendiga „C.“ Inglisekeelne tekst - Annotated Justinian Code (koost. Blume, F., Kearley, T). Wyoming 2005. Arvutivõrgus: <http://uwacadweb.uwyo.edu/blume%26justinian/> (20.04.2012). Ladinakeelne tekst - *Corpus Iuris Civilis* (toim. Ed. Krüger, P., Mommsen, T.). Berlin: Akademie-Verlag 1920. Siin ja edaspidi kasutatud tõlkimisel järgmisi sõnaraamatuid: vt viide 50).*

⁶⁹ Pringsheim, F. Animus in Roman Law. - Law Quarterly Review 1933/3 (49), lk 410-411. Arvutivõrgus: <http://heinonline.org> (kasutatud 05.03.2012); Bonfante, lk 333-334.

⁷⁰ Sulg, lk 24-28.

hüpoteetilise tahtega. Tahteavalduseks kui õigusinstituudiks ei saanud *conventio*, *consensus* ja *animus* isegi järelklassikalisel ajajärgul, kõik tahtega seotud käsitlused jäävad tahteavalduse eelastmete juurde.

1.1.3. Tahtega seotud terminid

Roomlased ei kasutanud tahteavaldust seoses mingi teooria või põhimõttega, millest lähtuvalt oleks reguleeritud kõiki tehinguid. Pigem võib öelda, et tahe ja selle avaldamine arenesid edasi kaasusepõhiselt ja juba klassikalise perioodi lõpuks oli väljakujunenud kolm peamist terminit *conventio*, *consensus*, *animus*, mis olid lahutamatult seotud tahteavaldusega.

Siinkirjutajal ei õnnestunud leida Rooma õigusallikatest, et *animus*'t⁷¹ oleks defineeritud. Kuid termin ilmus juristide kirjutistesse eelklassikalisel perioodil ja juba siis seostati *animus*'t isiku sisemise dimensiooniga. Mõistet kasutati seoses vargusega,⁷² kuid sellele ei omistatud õiguslikku tähendust.⁷³ Klassikalisel ajal sai *animus* otsustavaks, kas liigitada isiku käitumine süüteoaks või mitte.⁷⁴ Callistratus⁷⁵ selgitas: „/.../ kuritegude korral pööratakse tähelepanu kavatsustele, aga mitte tagajärgedele.“⁷⁶ Jurist arvas, et kuritegu saab toime panna vaid juhul, kui ka isiku tahe on suunatud sellele. Mistõttu võibki öelda, et kuritegeliku tahte olemasolu prevaleeris isiku käitumise ja teo tagajärje üle.

Samal ajal jõudis *animus* ka tehingute valdkonda, milles tähistas enamasti isiku sisemist tahet.⁷⁷ Kuid mõnikord püüdsid roomlased avastada tõelist tahet vaadeldes isiku väliselt tajutavat käitumist, mis ei pruukinud alati olla samastatav isiku sisemise tahtega. Näiteks leidis Pomponius,⁷⁸ et /.../ ostu-müügilepingus tuleb rohkem tähelepanu pöörata sellele,

---

⁷¹ *Animus* - mõistuspärane hing, vaim, tahe, eesmärk, soov, otsus, otsustamisvõime. OLD, lk 134-135. Digestides *animus* - vaim, vastand kehale, vaim või hing tervikuna isiku kehaga, vaim, kui mõtlemise organ. D.2.14.1.3; D.3.2.23; D.9.2.41.1; D.10.41.1; D.11.3.9.3; D.10.3.8.2; D.17.1.10.7; D.17.1.60.1; D.21.1.1.9; D. 24.1.3.pr; D.21.1.17.3; D.21.1.23.pr; D.21.1.25.6; D.24.1.32.10; D.29.2.71.8; D. 31.88.17; D.38.4.1.6; D.39.5.13; D.39.5.34; D.41.1.5.5; D.41.2.3; D.41.2.8; D.41.2.25.2; D. 42.2.47; D. 48.4.11; D.48.5.3; D.50.16.220.3; D.50.17.48; D.50.17.76.

⁷² D.47.2.44.1; D.47.2.78.

⁷³ Sulg, lk 13-14.

⁷⁴ D.9.2.41.

⁷⁵ Callistratus oli 3 .sajandi jurist, kes oli arvatavasti kreeklane ja suri hiljem kui 211 pKr. Tema tähtsamad tööd on *De cognitionibus*, *Edictum monitorium*, *De iure fisci*, *Institutiones*, *Quaestiones*. Digestides on Callistratuse poolt kirjutatud järgnevad, antud töö kontekstis, huvipakkuvad seisukohad: tava on parim seaduste tõlgendaja (D.1.3.37.) ja tunnistaja heausksust tuleb hoolikalt kontrollida (D.22.5.3.). Phineas, S. C. Roman Law in the Modern World. New Haven: Law Rock Company 1922, lk 72.

⁷⁶ D.48.8.14; D.9.2.41.1.

⁷⁷ Sulg, lk 20.

⁷⁸ Sextus Pomponius oli sabiniaan ja elas keiser Hadrianuse (76-138 pKr) ajast vendade Antoninusteni (86-193 pKr), seega võiks öelda, et isik tegutses õigusvaldkonnas aktiivselt u. 135-160. pKr. Ta oli arvatavasti õpetaja, kindlasti kirjanik, kes on silmapaistev oma õpetuselt, pingutuselt valitseda kogu eraõiguse süsteemi, õiguskirjandust ja ajalugu kaugete vabariigi juristide ajani välja. Bonfante, lk 347.

kuidas tegutseti, mitte sellele, mis on välja öeldud.⁷⁹ Võib tõdeda, et isiku tegelik tahe tuvastati indiviidi tegutsemise järgi. See tekitab omakorda küsimuse, kas ikka sooviti tuvastada käituja tahet või sisustati käitumist nii, et see sobiks vaadetega, mis olid ühiskonnas aktsepteeritud. Seetõttu võib öelda, et klassikalise aja *animus*'el oli dualistlik iseloom, st alati oli eesmärgiks leida isiku tegelik tahe, aga vahendid selle määramiseks lasevad tekkida kahtlusel, et tahe, mis leidis tuvastamist ei pruukinud alati olla tehingupoole tegelik soov või kavatsus.

Järekllassikalisel perioodil saavutas *animus* eraldi õigusinstituudi staatuse, olles enamasti (vähemalt vormiliselt) isiku sisemise tahte sünonüümiks.⁸⁰ Sekundaarkirjanduse autorid⁸¹ on üldiselt veendunud, et *animus* tähistas isiku sisemist tahet, mida ilmestavad järgnevad seisukohad. Pringsheim leiab: „*Animus* on midagi muud, kui kokkulepe /.../ see on mitteväljendatud sisemine kavatsus või tahe, mis on suunatud kindlate juriidiliste tagajärgede saavutamisele.⁸² Collient ütleb: „Rooma õiguses ilmus uus iseloomujoon so spirituaalne mõiste, psühholoogiline element - *animus*, mis prevaleerib materiaalse elemendi *corpus*'e üle.⁸³ Seda, et terminit *animus* oleks algallikates muud moodi sisustatud, ei õnnestunud siinkirjutajal leida.⁸⁴ Samas ei tohi ära unustada, et teatud õigusinstituutides (nt kaasavara puhul) asendati isiku tegelik tahe eeldatava tahtega. Seega ei saa ka *animus*'es üheselt näha subjektiivse tahte sünonüümi. Kuid on selge, et juba Vana-Roomas eksisteeris subjektiivne tahe ja sellele lähimaks mõisteks oli *animus*.

Ka *consensus*⁸⁵ ja *conventio*⁸⁶ olid lahutamatult seotud tahte ja selle avaldamisega. Terminid olid omavahel väga sarnased⁸⁷ ja neid võib tõlkida kui üksmeel või ühisarusaam. Mõisted ilmusid Rooma õigusesse koos konsensuaalsete tehingutega eelklassikalise aja lõpus või klassikalise perioodi alguses.⁸⁸ Analüüsides põhjalikult seda, kuidas neid mõisteid on

---

⁷⁹ D.18.1.6.1.

⁸⁰ Sulg, lk 22.

⁸¹ Kaser, lk 46; Бартошек, lk 47.

⁸² Pringsheim, lk 382.

⁸³ Collient, lk 491.

⁸⁴ Sulg, lk 24-28.

⁸⁵ *Consensus* - arvamuste, tunneteavalduste, mõtteavalduste kokkulepe või ühisarusaam, üksmeel, üksmeelne otsus. OLD, lk 412. Digestides *consensus* - üksmeel, ettepanekuga nõustumine, nõusolek. D.1.3.40; D.2.1.15; D.2.14.1.2; D.2.14.1.3; D.3.3.8.1; D.3.5.25; D.4.8.18; D.11.7.3; D.17.1.1; D.18.1.1.2; D.19.2.1; D.44.7.2; D.45.1.137; D.46.3.80; D.50.12.3.pr; D.50.17.30; D.50.17.35; D.50.17.116.pr.

⁸⁶ *Conventio* - kokkulepe, leping, ühisarusaam, ühildumine. OLD, lk 412. Digestides *conventio* - kokkulepe, leping, üksmeel, ühisarusaam, lepingut tegema, püha leping. D.1.3.35; D.2.14.1.3-5; D.2.14.2; D.43.24.15.2; D.50.16.219.

⁸⁷ „*Conventio* /.../ paistab olema vähem või rohkem *consensus*'e sünonüüm.“ Zimmermann, lk 563; Vt. ka Бартошек, lk 86; Borkowski, lk 260; Siimets-Gross, H. Rooma õigusteaduse kujunemine ja õitseng. Juridica 2002/ 9, lk 630.

⁸⁸ Kaser. Lk 47; Zimmermann, lk 563; Sulg, lk 34.

roomlased kasutanud ja romanistid sisustanud, ei ole võimalik määrata kumba tahteavalduse elementi *consensus* ja *conventio* esinda võiks. Pigem võiks öelda, et mõisted sisaldavad nii subjektiivse kui objektiivse tahteavalduse vorme.⁸⁹ Samas ilmneb õigustekstide analüüsist, et roomlased sisustasid *consensus*'t ja *conventio*'t mõnevõrra erinevalt.

Iseloomustades *consensus*'t ütles Ulpianus: „*Et est pactio duorum pluriumve in idem placitum*⁹⁰ *et consensus.*“⁹¹ (Kokkulepe on kahe või mitme isiku soov kokkulangemine ühes ja samas asjas ning nende üksmeel). *Consensus*'t kasutatakse üksmeele tähenduses ja sõna „soov“ omakorda tuleneb eeldatavasti sõnast *placere* – meeldima, arvamus, otsus, mis viitab üheselt sisemisele tahtele. Ka üksmeel osutab pigem sisemisele tahteavalduse vormile, sest loogiliselt tuletades, ei saa ette kujutada, et poolte vahel saab tekkida üksmeel või tahete kokkulangemine, kui nad ei oma arvamust. Loomulikult peab üksmeel olema ka väljaspoolt tajutav, aga ei saa väita, et sisemine tahe peaks olema otseselt väljendatud (sõnade lausumine, asja üleandmine). Seega saab väita, et *consensus* oli sarnasem isiku tegelikule, sisemisele tahtele ja ei vajanud jõustumiseks enda kõrvale niivõrd formaalset poolt, st ei vajanud otsest väljendamist.⁹²

Sõnal *conventio* oli laiem kasutamise ulatus. Mõistet kasutati ka seoses formaalsete tehingutega. Kuivõrd klassikalisel ajal vajasid vorminõuetega tehingud õigusliku tagajärje saabumiseks otsest tahte väljendamist, siis võib väita, et *conventio*'l oli formaalsem iseloom. Ulpianus selgitas: „*Conventionis verbum generale est ad omnia pertinens, de quibus negotii contrahendi transigendique causa consentiunt qui inter se agunt: nam sicuti convenire dicuntur qui ex diversis locis in unum locum colliguntur et veniunt, ita et qui ex diversis animi motibus in unum consentiunt, id est in unam sententiam decurrunt adeo autem conventionis nomen generale est, ut eleganter dicat pedius nullum esse contractum, nullam obligationem, quae non habeat in se conventionem, sive re sive verbis fiat: nam et stipulatio, quae verbis fit, nisi habeat consensum, nulla est.*“⁹³ (Sõna *conventio* on üldine ja puudutab kõike, milles lepivad kokku teineteisega asju ajavad [isikud], eesmärgiga teha tehing või sõlmida leping: nii nagu öeldakse *convenire* nende kohta, kes kogunevad ja tulevad ühte kohta kokku erinevatest kohtadest nii kohaldab see sõna ka nendele, kes lepivad kokku ühes ja samas, lähtudes erinevatest hinge seisunditest. Sõna *conventio* on niivõrd üldine, et nii nagu Pedius ütles

---

⁸⁹ Sulg, lk 34-35.

⁹⁰ *Placitum* – arvamus, kokkuleppe; otsus, arutus. Adomeit, lk 202. *Placitum* – meeldima, meeldiv olema, soovitatav, arvamus. Kleis, lk 510.

⁹¹ D.2.14.1.2.

⁹² Sulg, lk 34.

⁹³ D.2.14.1.3.

elegantselt, ei ole ühtegi lepingut ega kohustust, milles ei sisalduks nõusolek, sõltumata sellest, kas see viiakse läbi asja üle andmisega, või sõnade vahendusel, sest et *stipulatio*, mis viiakse läbi teatud sõnade lausumisega, on tühine, kui puudub üksmeel). Fragmentid näitavad, et *conventio*’t sisustati erinevate mõttekäikudega. Leiti, et *conventio* puudutab kõike, st nii formaalseid kui konsensuaalseid tehinguid, milles pooled kokku lepivad, eesmärgiga teha tehing. Teiseks oli *conventio* iga tehingu ja lepingu osa, seega üksmeel muutus tehingu sõlmimise eelduseks. Kolmandaks ilmneb, et ainult objektiivne tegevus ei tekitanud kehtivat tehingut. Eelnevast tulenevalt on raske määrata kumba tahteavalduse elementi *conventio* esindama peaks. Kuna tema algne tähendus oli „*con’venire*“ – kokkutulema,⁹⁴ siis ehk ei saa olla üht ilma teiseta. Siiski viide *stipulatio*’le näitab, et *conventio* oli laiemalt kohaldatav termin, mis võib vajada enda kõrvale ka tehingu formaalset külge kehtiva tehingu tekkimiseks.

Järeklassikalise aja *consensus*’t ja *conventio*’t iseloomustab hästi Pringsheimi üldistav seisukoht, et *conventio* on sama, mis *consensus* ja *conventionales stipulationes* tuleneb lepingu poolte tahtest ehk *animus’est*.⁹⁵ Võib öelda, et kõik antud töös käsitlemist leidvad isiku tahtega seotud elemendid muutusid ühetaolisteks. Samas säilib klassikalisel ajal eksisteerinud suundumus, milles *consensus* seotud rohkem vormivabade obligatsioonidega ja *conventio* endiselt formaalsete tehingutega.⁹⁶

Suure tõenäosusega ei olegi Rooma õiguses võimalik kolme isiku tahtega seotud mõistet *animus*, *consensus*, *conventio* teineteisest oluliselt eristada või liigitada tahteavalduse osisteks nii nagu seda teeb tänapäevane õigusteooria. Pigem tuleb tõdeda, et enamasti nähti tahet ja selle avaldamist ühtse toiminguna, kuid siiski vajadusel eristati isikute soovi ja kavatsust ning objektiivset käitumist.

1.2. Tahte defektide määratlus

1.2.1. Tahte defektide olemus

Tehingu sõlmimiseks peavad tehingupooled avaldama tahet, mille sisu oleks arusaadav ja ühetähenduslik. Seetõttu kaoks ideaalis ka vajadus kontrollida isiku tegeliku ja väljendatud tahte kokkulangevust. Hoolimata sellest, et avaldatud tahe vastab eelmainitud kvaliteedi tunnustele, eksisteerivad olukorrad, kus tahteavalduse tegija väidab, et avaldatud tahe ei vasta

---

⁹⁴ Zimmermann, lk 563.

⁹⁵ Pringsheim, lk 389.

⁹⁶ Täpsemalt: Sulg, lk 37-39.

tema tegelikule tahtele.⁹⁷ Teiseks tahte defektide olemuslikuks tunnuseks on õiguslik reageering, kui ilmneb aktsepteeritud tahte defekt. Kokkuvõtvalt võib öelda, et tänapäevase tahte defektide doktriini olemuseks on juriidiliselt aktsepteeritud tahte defekti olemasolu ja selle tagajärjel kohalduv õiguslik tagajärg. Kahe tahteavalduse elemendi mittevastavuse juriidiliselt aktsepteeritavaid põhjuseid saab tekkemehhanismist lähtuvalt jaotada kahte gruppi: tahte defekt on tekkinud teise tehingupoole tahtliku käitumise tagajärjel või tahte defekt on tingitud teisest tehingupoolest sõltumatutel põhjustel.⁹⁸ Alljärgnevalt vaatamegi, kuidas Vana-Roomas antud probleemile läheneti, kuidas sisustati ja milliseid lahendusi pakuti. Algallikate käsitlemisel lähtub siinkirjutaja eeldusest, et tahte defekt kui õigusinstituut saab sisuliselt eksiteerida alles siis, kui tahte defekti ilmnemisel rakendub ka õiguslik tagajärg.

Vana-Rooma algusajal muutusid tehingud kehtivaks ainuüksi vorminõuete täitmise tõttu. Tehingute kehtivust ei mõjutanud ei tahte puudumine⁹⁹ ega selle defektid. Seoses tõlgendusprintsipi arenguga¹⁰⁰ on märgata roomlaste soov hoida ära isikute jaoks tehinguga kaasnevaid vastuvõetamatud (äärmiselt ebaõiglaseid) tagajärgi. Seetõttu kujunes ühiskonnas olukord, kus hakati tähelepanu pöörama juhtumitele, kui tehingusse astuja sisemine tahe erines väljendatud tahtest.¹⁰¹ Ka roomlased jagasid tahte defekti põhjused kaheks sõltuvalt sellest, kas defekti tekkis teise lepingupoole käitumisest või lepingupoolest endast tingitud põhjustest lähtuvalt.

1.2.2. Tahte defektide liigitus

Nagu eelnevalt sai märgitud, jaotasid rooma juristid tahte defektid lähtuvalt selle tekkepõhjusest kaheks:

- a) iseendast lähtuv tahte defekt ehk eksimus (*error*);¹⁰²
- b) teise poole poolt tekitatud tahte defekt, mis omakorda jagunes kaheks:
  - b.a) pettus (*dolus*);¹⁰³

---

⁹⁷ Новицкий 2000, lk 260.

⁹⁸ *Ibidem.*, lk 265.

⁹⁹ Täpsemalt: p 1.1.1.

¹⁰⁰ Kaser, lk 46. Täpsemalt: p 1.1.2.

¹⁰¹ See on sarnane pandektistide probleemsituatsiooni käsitlemisele, mis eraldades tahteavalduse kaheks osiseks: tahteks ja selle väljendamiseks. Vastuvõetava, mõistuspärase teingu tagajärje saavutamiseks analüüsiti kahte tahteavalduse elementi iseseisvalt ja lõpuks kontrolliti nende elementide vastavust teineteisele. Ainul juhul kui tahe ja selle avaldamine ei ühtinud kaaluti eksimuse doktriini kohaldamist. Kaser, lk 47.

¹⁰² *Error* - viga, eksitus, eksimus, eksiarvamus. OLD, lk 668.

¹⁰³ *Dolus* - süüline tahe, pettus, vandenõu, salaplaan, salakavalus, reetlikus, pahauskne käitumine. OLD, lk 570.

b.b) ähvardus (*metus*).¹⁰⁴

Esimese olukorra näitlikustamiseks võib tuua Ulpianuse poolt esitatud õiguslause. Ta kirjeldas lepingupoolest endast tulenevat tahte defekti e eksimust, öeldes: “/.../ *idem est, si ego me stichum, tu pamphilum absentem vendere putasti: nam cum in corpore dissentiatur, apparet nullam esse emptionem.*”¹⁰⁵ (/.../ ka siis, kui ma arvasin, et ostan Stichuse, aga sina arvasid, et müüd äraolevat Pamphilust, näib ost olema tühine, sest et meil on eriarvamus müügi objekti suhtes). Ilmneb, et lepingupoolte sisemised tahted ei vastanud avaldatud tahetele põhjusel, et isikud pidasid müügi objektiks erinevat orja ning antud eksimused ei ole põhjustatud teise lepingu poole käitumisest. Esitatud fragmendis on tegemist objekti eksimusega, mis oli roomlaste jaoks üheks olulisemaks eksimuse liigiks, mille tagajärjeks oli eranditult tehingu tühisus.¹⁰⁶

Teise situatsiooni olemus ilmneb Pauluse kommentaarist, mis kirjeldab juhtumit, kui üks lepingupool oli teadlik asjaolust, mis põhjustas teise lepingupoole tahte defekti. Paulus kirjutab D.45.1.22-s, täpsustades situatsiooni: „/.../ *sed ex doli mali clausula tecum agam, si sciens me fefelleris.*“ (/.../ aga ma saan sind hageda kurjast kavatsusest tulenevalt, kui sa mind teadvalt petsid). Seega juhul, kui üks lepingupool teadis asjaolu, mis teises lepingupooles eksimuse põhjustas, siis ei ole enam tegemist eksimuse, vaid pettusega. Lisaks on näha pettuse puhul ka teistsugust õiguslikku tagajärge – kurjast kavalusest tingitud hagi. Veel eristati teise lepingupoole poolt tekitatud tahte defektina ähvardust,¹⁰⁷ mida kahjuks ei saa käsitleda töö piiratud mahu tõttu. Alapunkti kokkuvõtteks saab leida, et ka roomlased jagasid tahte defektid lähtuvalt selle tekkemehhanismist, st määravaks oli, kas pool teadlikult põhjustas teise lepingupoole tahte defekti või mitte. Teiseks saab järeldada eelnevast, et roomlased nägid just isiku sisemise tahte ja selle avaldamise vahel eksisteerivat ebakõla ning reageerisid sellele õiguslikult.

1.2.3. Tahte defektide tekkepõhjused

Romanistide poolt esitatud tahte defektide saamislugudest on paremini kontrollitav ja ühtlasi usutavam Novitski versioon.¹⁰⁸ Ta viitab Cicero poolt kirjeldatud kaasusele teoses „*De officiis*,“¹⁰⁹ mis ilmestab Vana-Rooma sotsiaalelus eksisteerinud olukorda.

¹⁰⁴ *Mettus* - põhendatud hirm ja kartus juhtuva ees, ähvardus. OLD, lk 1107.

¹⁰⁵ D.18.1.9.pr.

¹⁰⁶ Täpsemalt: p 2.1.1.

¹⁰⁷ Kaser, lk 49.

¹⁰⁸ Новицкий 2000, lk 261-262. Vt. ka Zimmermann, lk 651.

¹⁰⁹ Cicero, M. T. *De officiis* (Kohustustest) 3.14.58-60 (tõlk. Vene, I.; toim. Ombler, S.). Tartu: Ilmamaa 2007, lk 122jj.

Cicero kirjutab, et tema sõber, kes oli suur kalapüügi austaja, soovis osta mõisa linna lähedal. Peamiselt paelus teda ühe mõisa juures tiik ja ta soovis veenduda, kas selles on ka kala. Müüja palkas mõned kohalikud talupojad, kes hakkasid tiigil paatidega ringi sõitma, loopides samas õngesid ja nootasid. Õnnelik ostja maksiski raha mõisa eest, aga järgmisel päeval selgus, et kalapüük osutus osavalt korraldatud etenduseks.

Cicero lisab, et ostja olukord osutus raskeks seetõttu, et preetor¹¹⁰ Aquilius¹¹¹ ei andnud veel hagi pettuse vastu, ning selgitab: „/.../ *Nondum enim C. Aquilius, collega et familiaris meus, protulerat de dolo malo formulas. /.../*“¹¹² (/.../ Minu ametivend ja sõber Aquilius ei andnud välja veel formulat pettuse vastu /.../). Novitski leiab, et pole võimatu, et antud osavalt etendatud kalapüügi stseen sai aluseks *dolus*’e kui taunitava käitumisviisi määratlemisele.¹¹³ Eelmainituga võib nõustuda arvestades seda, mida Cicero ütles preetori käitumise kohta, kes lahendas kalapüügi kaasust. Cicero märkis: „/.../ *Ratio ergo hoc postulat, ne quid insidiose, ne quid simulate, ne quid fallaciter /.../*“¹¹⁴ (/.../ Seepärast mõistus nõuab, et ei tehtaks mitte midagi pahatahtlikult, mitte midagi teeseldes, mitte midagi pettusega /.../). On tajutav, et Cicero võitles vana *ius strictum*’i – range, formaalse õiguse ülimuslikkuse vastu, osundades ühiskondlikele probleemidele, millele siis kehtinud õigus lahendusi ei pakkunud.¹¹⁵ Siinkirjutaja arvates ongi uue õiguse tekkepõhjuseks üldiselt olukorrad, kus sotsiaalelu nõudmisi ei saa reguleerida kehtiva õigusega, nii ka tollel ajal.

---

¹¹⁰ *Praetor* – preetor, Rooma kohtumõistmise üle järelvalvet pidanud kõrge riigiametnik, hiljem kohtunik. Adomeit, lk 206.

¹¹¹ Aquilius Gallus oli Cicero kolleeg preetoriametis, kes tegutses kindlasti 66. aastal eKr. Preetori ametlikud ediktid olid osa Rooma õigusest. Ta tegevuse tõttu paranesid tunduvalt kriminaalse pettuse puhul kohaldatavate õiguskaitsevahendite olemus. Hunter, W. A. *Systematic and Historical Exposition of Roman Law*. London: William Maxwell & Son 1903, lk 54. Arvutivõrgus: <http://archive.org/details/asystematicandh00crosgoog> (kasutatud 12.03.2012).

¹¹² Cicero, 3.14.60.

¹¹³ Новицкий 2000, lk 262.

¹¹⁴ Cicero, 3.17.68.

¹¹⁵ Samasugust vastasseisu *ius gentium*’i ja *ius strictum*’i vahel, näeb eelklassikalisel ajal ka Behrends. Ta leiab, et eelklassikalist õigusteadust mõjutas stoa loomuõiguse õpetus. Selle õpetuse alusel leiti, et õigus on mõistlik seepärast, et ta põhineb loodusel, mis on täidetud jumalike printsiipidega ja see loodus on inimeste suhtes heatahtlikult meelestatud. Stoikud õpetasid, et kogu kosmost, sh inimkonda valitsevad jumalikud tunnetusprintsiibid. Inimesed on võimelised neid printsiipe loogika abil tunnetama, sõnastama ning peavad neile kuuletuma. /.../ Solidaarne, kõikidele inimestele kehtiv loomuõigus mõjutas ka positiivset õigust. Samas tunnistasid eelklassikalise ajastu juristid, et loomuõiguse kõrval kehtib nn range õigus (*ius strictum*), mis kaitseb individuaalhuve ja kehtib iga riigi enda kodanike jaoks. Behrends 1999, lk 22.

1.2.4. Tahte defektide dateering

Eelnevast alapeatükist tulenevalt saab tõdeda, et roomlased tajusid tahte defektidega seotud probleeme, aga ei pakkunud neile veel õiguslikku reageeringut. Kuivõrd antud töös lähtutakse roomlaste tahte defektide instituudi sisustamisel tahte defektist ja sellele järgnevast õiguslikust reageeringust, siis ei saa Cicero „*De officiis*’e“ loomisaega¹¹⁶ pidada doktriini tekkemomendiks. Novitski leiab, et tahte defekti ilmnemisel kohaldati esmalt õiguslikku tagajärge Cicero ajal kehtestatud ediktis.¹¹⁷ Ta viitab Ulpinanuse poolt kommenteeritud kirjutisele, milles rooma jurist ütleb: „*Verba autem edicti talia sunt: "quae dolo malo facta esse dicentur, si de his rebus alia actio non erit et iusta causa esse videbitur, iudicium dabo.*“¹¹⁸ (Aga sellised sõnad on ediktis: „Kui midagi on sooritatud pettusega ja selleks juhtumiks teist hagi ei ole ning on olemas õiguslik alus, ma annan hagi).

Iseenesest tundub Novitski seisukoht, et tahte defektide käsitlus tekkis umbes 50 aastat eKr, olema loogiline. Lähtuvalt Curiuse kaasusest, mis toimus 93. aastal eKr, võib asuda positsioonile, et roomlased eristasid isiku sisemist ja välimist tahet. Ning lähtusid isegi formaalsete tehingute tõlgendamisel isiku sisemisest tahtest mitte väljendatud sõnadest. Teiseks pidepunktiks on kalapüügi kaasus, mille Cicero kajastas 44. aastal eKr kirjutatud teoses „*De officiis*“. Juhtumis eristatakse põhjuseid, mille tõttu tekkis tahte defekt ja Cicero tõdes, et selline tahte defekti tekitamine ei tohi jääda tähelepanuta. Veel tuleb arvestada, et Cicero ja Aquilius olid kolleegid, mistõttu olid nende seisukohad teineteise vaadetest mõjutatud. Novitski arvamust toetab ka tsiviilõigusliku pettuse defineerimine Labeo¹¹⁹ poolt, kes selgitas: „*Dolum malum servius quidem ita definiit machinationem quandam alterius decipiendi causa, cum aliud simulatur et aliud agitur. labeo autem posse et sine simulatione id agi, ut quis circumveniat: posse et sine dolo malo aliud agi, aliud simulari, sicuti faciunt, qui per eiusmodi dissimulationem deserviant et tuentur vel sua vel aliena: itaque ipse sic definiit dolum malum esse omnem calliditatem fallaciam machinationem ad circumveniendum fallendum decipiendum alterum adhibitam. labeonis definitio vera est.*“¹²⁰ (Kurja kavatsust

---

¹¹⁶ „*De officiis*” kirjutati oktoobrist kuni novembrini 44. aastal eKr. See oli Cicero viimane, 62. eluaasta. Cicero, M. T. *De officiis* (koost. Pebody, P. A.). Boston: Little, Brown, and Co 1887, lk 8. Arvutivõrgus: <http://oll.libertyfund.org/title/542> (kasutatud 29.02.2012).

¹¹⁷ Kahjuks ei põhjenda Novitski, miks on ta seisukohal, et tahte defektide õiguslik reageering kehtestati Cicero ajal. Новицкий 2000, lk 261.

¹¹⁸ D.4.3.1.1.

¹¹⁹ Labeo, Markus Antistus – Augustuse (63 eKr - 14 pKr) aegne jurist; kuulus senaatoriseisusesse. Labeo rohkest kirjanduslikust loomingust (400 raamatut) on säilinud vähe (umbes 500 katkendit), kuid tema suurest mõjust Rooma õiguse arengule annab tunnistust tõik, et hiljem on paljud juristid teda tsiteerinud. Antiigileksikon, lk 123.

¹²⁰ D.4.3.1.2.

määratleb Servius nii, et see on mingisugune kavalus teiste petmiseks, kui teeseldakse ühte, aga tehakse teist. Kuid Labeo räägib, et on võimalik ka ilma kurja kavatsuse ja teeskluseta käituda sellisel viisil, et kellestki minnakse mööda (petetakse), on võimalik ka ilma kurja kavatsuseta teha ühte ja (samal) luua teeseldud näivust teise jaoks, nii käituvad need, kes sellise teeskluse abil säilitavad ja valvavad oma või võõrast. Sellepärast Labeo ise määratleb kurja kavatsust nii, see on kelmus, pettus, kavalus selleks, et minna mööda, petta, teist sisse mässida. Labeo määratlus on õige). Algselt (eelklassikalisel ajajärgul) oli õiguslikult reguleeritud vaid kriminaalne pettus ja see kohaldus juhul, kui õnnestus tõendada teise poole kuri kavatsus.¹²¹ Labeo kommentaari eesmärgiks oli tunnustada kriminaalse pettuse kõrval ka tsiviilõigusliku pettust, sest tollel ajal sisustati *dolus*'t kui teesklust.¹²² Tegemist oli aktsepteeritud käitumisega müügiprotsessis ja seda peeti kauba kiitmiseks.¹²³ Kuid nüüd asuti seisukohale, et igasugune tagajärgede saavutamisele suunatud müügitegevus ei ole aktsepteeritav, eriti kui sellega kaasneb teise poole teadlik petmine.

Päris aasta täpsusega ei ole võimalik tahte defektide tekkimisaega dateerida, kuid tulenevalt eelnevast tundub olema usutav Novitski poolt esitatud tahte defektide käsitlemise sünnimoment so umbes 1. sajandi keskel eKr. Ilmselt ei ole võimalik rääkida tahte defektide käsitlemise kasutusaja lõpust, kuivõrd antud õigusinstituut on kandunud tänapäeva, seega kehtis kindlasti töös käsitlemist leidva periodiseeringu lõpuni.

1.3. Eksimuse (*error*) olemus ja avaldumisvormid

1.3.1. Eksimuse olemus

Tänapäevase eksimuse õigusinstituudi kohaldamiseks peavad eksisteerima järgnevad eeldused:

- a) mis tahes ebaõige ettekujutus tegelikest asjaoludest;
- b) oluline eksimus tehingu tegemise ajal;
- c) esineb vähemalt üks kolmest tühistamist õigustavast asjaolust;¹²⁴
- d) tehingut tühistada sooviv pool ei tohi kanda eksimuse riisikot.¹²⁵

---

¹²¹ Hunter, lk 54.

¹²² Новицкий 2000, lk 262.

¹²³ Cicero 2007, lk 124.

¹²⁴ 1) eksimuse põhjustasid teise tehingu poole poolt hea usu põhimõtte vastaselt teatavaks tehtud asjaolud või nendest teatamata jätmine; 2) teine tehingu pool teadis või pidi eksimusest teadma ja eksinud poole eksimusse jätmine oli vastuolus hea usu põhimõttega; 3) tehingu teine pool lähtus tehingu tegemisel samadest ekslikest asjaoludest, väljaarvatud juhul, kui teine pool oleks asjaoludest õiget ettekujutust omades võinud eeldada, et eksinud pool oleks eksimusest teades tehingu siiski teinud. Varul, P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Saare, K. Tsiviilõiguse üldosa õpik. Tallinn: Juura 2012, lk 154-156.

¹²⁵ *Ibidem*, lk 154-162.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et tänapäevane eksimus on tunduvalt enam suunatud teise poole õiguskindluse tagamisele kui Vana-Roomas.¹²⁶ Seetõttu kannab tehingut tühistada sooviv pool tunduvalt suuremat tõendamiskoormust. Antud tõdemusega pöördun Vana-Rooma algallikates kajastuva juurde, püüdes määrata, milline oli eksimuse olemus ja millistes olukordades seda rakendati.

Kuigi Zimmermann on öelnud, et Rooma õiguses puudus selge ja üheseltvõetav *error*'i käsitlus,¹²⁷ ei saa temaga, algallikaid lugedes, täielikult nõustuda. Allikate alusel on võimalik piiritleda eksimuse instituudi olemust. Enne Rooma juristide tekstide juurde minemist tuleb parema arusaamise huvides käsitleda romanistide teooriaid, mille abil on püütud sisustada eksimuse instituuti ja selle erinevaid osiseid. Enim diskussioone on neist tekitanud kaks, identifitseerimise teooria¹²⁸ ja eriarvamuse teooria.¹²⁹ Teooriatest käsitletakse eriarvamuse teooriat ulatuslikumalt, sest teooria on rakendatav kõikide eksimuse liikide puhul.

1.3.1.1. Identifitseerimise teooria

Identifitseerimise teooria kohaselt pidasid klassikalise perioodi juristid vajalikuks teatud tüüpi *error*'ite eksisteerimist seetõttu, et lepingu objekt ei olnud piisavalt määratletud, mitte aga sellepärast, et lepingupoolte vahel puudus üksmeel.¹³⁰ Põhjendades eelnevat ütleb Wieacker, et eksimuse käsitlus asetseb Digestide osas, mis käsitleb müügilepingut ja selle tühisuse aluseid. Kehtiva müügilepingu sõlmimise eeldusteks olid kindel hind¹³¹ ja piisavalt määratletud objekt. Seega ei saa eksimuse küsimus olla seotud isiku tahte teemaga.¹³² Objekti määratletuse nõuet võime näha Pomponiuse kommentaaris, milles ta ütles: „*Nec emptio nec venditio sine re quae veneat potest intellegi./.../*“¹³³ (Ei saa endale ette kujutada ei ostu ega müüki ilma müüdava asjata/.../). Fragmentidest ilmneb, et müüa sai ainult reaalselt eksisteerivat asja, mis võis ka tähendada, et küllaltki täpselt pidi olema võimalik tuvastada müüdavate esemete omadusi.

Lepingu objekti ja selle omaduste täpsustamisega tegelesid Vana-Rooma juristid ka eksimuse instituuti sisaldavates kirjutistes. Asjaolu, et täpselt määratletud objekt oli tehingu kehtivuse

---

¹²⁶ Täpsemalt: p 1.3.1.2.

¹²⁷ Zimmermann, lk 587.

¹²⁸ Wolf, J. G. "Error" im römischen Vertragsrecht. Köln: Böhlau 1961, lk 79jj; Wieacker, F. Irrtum, Dissens oder gegenstandslose Leistungsbestimmung? - Mélanges Philippe Meylan. Lausanne: Torres 1963, lk 391 jj.

¹²⁹ Kaser, lk. 47; Zimmermann, lk 584; Ilus, lk 143; Новицкий 2000, lk 266.

¹³⁰ Zimmermann, lk 588.

¹³¹ D.19.2.2.pr: */.../ nam ut emptio et venditio ita contrahitur, si de pretio convenerit /.../* (*/.../* nii, et ost-müük on sõlmitud kui on kokkulepe hinnas).

¹³² Wieacker, lk 395.

¹³³ D.18.1.8.pr.

eelduseks, ilmneb Ulpianuse kommentaarist, milles ta ütles: “/.../ *si igitur ego me fundum emere putarem cornelianum, tu mihi te vendere sempronianum putasti, quia in corpore dissensimus, emptio nulla est.*”¹³⁴ (/.../ Seetõttu, kui ma arvasin, et ostan Corneliuse mõisa, aga sina arvasid, et müüd Semproniuse mõisa, siis müük on tühine, kuivõrd meil on eriarvamus objekti suhtes). Kuid identifitseerimise teooria pooldajad leiavad, viidates D.18.1.8.pr-le ja sabiniaanlikule järjekorraseosele, et eelnev fragment sisaldab interpolatsioone¹³⁵ ning on arvamusel, et Ulpianuse poolt kirjutatu eksisteeris kunagi järgnevas sõnastuses: „*si cum ego me fundum emere putarem cornelianum, tu mihi te vendere sempronianum putasti nec emptio nec venditio sine re quae veneat potest intellegi.*”¹³⁶ (Kui ma arvasin, et ostan Corneliuse mõisa, aga sina arvasid, et müüd Semproniuse mõisa, siis ei saa endale ette kujutada ei ostu ega müüki ilma müüdava asjata). Tuleb nõustuda¹³⁷ Zimmermanniga, kes peab eelnevat mõttekäiku usutavaks, kuid leiab, et interpolatsioonide teesi ei saa pidada piisavalt põhjendatuks, sest see on liiga radikaalne ja kaugeleulatuv ning seetõttu vastuvõetamatu.¹³⁸

Teiseks võis lepingu tühisuse kaasa tuua ka eksimine lepingu objekti koostises, mida näeme teises Ulpianuse õiguslauses, milles ta lausub: „Mis me ütleme, kui mõlemad on eksimuses olemuse ja kvaliteedi suhtes? Näiteks, kui ma arvasin, et müün kulda ja sina arvasid, et ostad seda, kuigi see oli vask. Näiteks, kaaspärijad müüsid kõrge hinna eest ühele pärijatest käevõru, mille kohta räägiti, et see on kullast, mis aga osutus tehtuks suuremas osas vasest. On teada, et müük kehtib, nii nagu käevõrus oli mingi osa kulda, sest, kui midagi oli kullatud, kuigi ma pidasin seda kullaks, on müük kehtiv. Kui aga vask on müüdnud kulla asemel, siis on (müük) kehtetu.”¹³⁹ Kui esitatud fragmendist jätta kahe silma vahele kõik lepingupooltele viitavad teksti osad, siis jääb tõesti mulje, et ostu-müügilepingu kehtivuse määrab lepingu objekt või selle koostise täpne määratlemine. Arvatavasti seetõttu leiavad identifitseerimise teooria pooldajad, et lepingupoolte tahted ei oma tehingu kehtivuse seisukohalt mingit tähtsust. Wieacker on arvamusel, et fragmentides kasutatud sõnad „teadma“ ja „arvasin“ olid vajalikud eristamiseks eksimust pettusest.¹⁴⁰

---

¹³⁴ D.18.1.9.pr.

¹³⁵ Üldise nimetusega „interpolatsioonid“ tähendavad kõiki koostajate poolt *Corpus Iuris*’esse võetud juristide tööde ja keisrite korralduste juures ettevõetud muudatusi. Bonfante, lk 496.

¹³⁶ Wolf, lk 79 jj; Wieacker, lk 391 jj.

¹³⁷ Täpsemalt: p 1.3.1.2.

¹³⁸ Zimmermann, lk 588.

¹³⁹ D.18.1.14

¹⁴⁰ Wieacker, lk 396. Täpsemalt: p 1.2.2.

Wieackeri ja Wolfi seisukohta, et roomlased ei tähtsustanud alati lepingupoole tahet, võiks kinnitada Pomponiuse kommentaar, milles ta lausus: „*Suae rei emptio non valet, sive sciens sive ignorans emi /.../*.”¹⁴¹ (Oma asja ost on kehtetu olenemata sellest, kas ma ostes teadsin (seda) või mitte /.../). Antud olukorras ei omistatud lepingu kehtetuks lugemisele mingit tähtsust lepingupoole tahetele. Samas on probleemne kaasuses sisalduvat laiendada teistele tehingutele, kuivõrd tegemist on eriolukorraga. Kirjutisest tulenevalt sõlmivad kaks isikut lepingu, mille objekt tegelikult juba kuulub ostjale. Kuigi lepingu poolteks on erinevad isikud puudub antud juhul vajadus kaitsta müüja õiguskindlust, sest müüja ei saa müügilepingut täita, sest ta pole eseme omanik. Eelneva tõttu on täiesti arusaadav Pomponiuse soov lugeda tehing algusest peale kehtetuks. Kuivõrd kajastatud õiguslauses on üheselt tegemist eriolukorraga, siis ei saa selles sisalduvat laiendada kogu müügilepingu käsitlusele. Teine kirjutis Digestides, mille kohaselt isiku tahete koosõla ei oma mõju lepingu kehtivusele on kajastatud olematu asja müügikaasuses, mida kommenteerinud Paulus lausus: „*Et si consensum fuerit in corpus, id tamen in rerum natura ante venditionem esse desierit, nulla emptio est.*”¹⁴² (Kui oli üksmeel objektis, aga müügi hetkel ei olnud objekti enam asjade maailmas, siis ost on tühine). Müüdav objekt pidi eksisteerima vähemalt müügilepingu sõlmimise hetkel, kui see nii ei olnud loeti leping automaatselt tühiseks. Lepingu kehtivust ei mõjutanud ka pooltevaheline üksmeel eseme suhtes või teisiti öeldes asjaolu, et leping oli sõlmitud. Ka antud kirjutise puhul tundub, et tegemist ei ole olukorraga, mis võiks avalduda igapäevaselt. Seetõttu jääb siinkirjutaja kahtlevale seisukohale, kas esitatud kaasusest tulenevat saaks laiendada kõigile müügilepingutele.

Eelnimetatud ja teistest¹⁴³ fragmentidest tulenevalt leiab Wieacker, et müügilepingu kehtivuse määravad ainult objektiivsed kriteeriumid. Näiteks, kas müügi objekt on objektiivselt olemas ja piisavalt määratletud.¹⁴⁴ Wolfi arvates kinnitavad eelnevat ka klassikalise ajastu juristide lakoonilised kirjutised, sest neil puudus huvi määratleda, kas eksimuse korral oli pooltel üldse eriarvamus või mitte.¹⁴⁵ Sisuliselt soovivad romanistid öelda, et roomlased vajasisid eksimuse instituuti vaid juhaks, kui müügi välistas objekti objektiivne puudus, mitte see, mida pooled objekti kohta arvasid või ette kujutasid lepingut sõlmides.

---

¹⁴¹ D.18.1.16.pr.

¹⁴² D.18.1.15.pr.

¹⁴³ D.18.1.9.1.-18.1.11.; D.18.1.41.1.

¹⁴⁴ Wieacker, lk 396.

¹⁴⁵ Wolf, lk 80.

1.3.1.2. Eriarvamuse (*dissensus*) teooria

Kindlasti on Wieackeri ja Wolfi identifitseerimise teooria abiks teatud eksimuse liikide nagu objekt (*corpus*), objekti koostis (*substantia*) ja hind (*pretio*) sisustamisel. Kuid siinkirjutajale ei tundu veenev romanistide seisukoht, et eksimuse küsimus tehingute puhul ei ole seotud isiku tahte teemaga. Rooma juristide ees seisnud probleemi ilmestab hästi kommentaar, milles Ulpianus olukorda selgitas: „*Alioquin quid dicemus, si caecus emptor fuit vel si in materia erratur vel in minus perito discernendarum materiarum? in corpus eos consensisse dicemus? et quemadmodum consensit, qui non vidit?*“¹⁴⁶ (Ent, mis me ütleme, kui ostja oli pime või oli eksimuses aines või kogenematu inimene oli eksimuses ainete eristamise suhtes. Kas me ütleme, et eseme suhtes on nõusolek. Ja millisel viisil andis nõusoleku see, kes on nägemise kaotanud)? Selles tekstis kirjeldatakse eksimuse olukordi, mis eranditult lähtuvad subjektiivsetest faktoritest. Jurist tunneb muret isikute pärast, kes on pimedad, ekslikud või kogenematud. Probleemi asetusest lähtuvalt võib väita, et eksisteeris soov vältida olukordi, kus isikute seotus lepingutega oleks määratletud vaid lepingu objektiivsete kriteeriumitega. Pigem tundub, et tähtsustati inimest, kes võis olla teatud põhjusel eksimuses tehinguga seotud asjaolude suhtes. Teiseks tuleb mainida, et fragment pärineb Digestide osast, mis kajastab müügilepingutega seonduvat ja ei kajasta eriolukorda, seega laieneb kogu müügilepingu käsitlusele. Loomulikult sisaldub Digestis teisigi fragmente, mille kohaselt isiku eksimus välistab üksmeele,¹⁴⁷ kuid kõiki neid ei saa käsitleda eraldi töö piiratud mahu tõttu. Kuivõrd identifitseerimise teooria on vastuoluline ja ei ole kohaldatav kõikide eksimuse liikide suhtes lähtub siinkirjutaja edaspidi töös eriarvamuse teooriast.

Eriarvamuse teooria pooldajad väidavad, et *error* 'it aktsepteeriti toleaegete juristide poolt seoses asjaoluga, et lepingupoolte vahel puudus üksmeel seetõttu, et väljendatud tahe ei vastanud isikute sisemisele tahtele, sest isik viibis eksiarvamuses.¹⁴⁸ Eriarvamuse teooria sisustamiseks tuleb minna ajas tagasi eelklassikalisse perioodi. Täpsemalt öeldes peeti perioodi lõpust alates peamiseks konsensuaalsete tehingute kehtimise eelduseks poolte sisemiste tahete kooskõla (*consensus*'t). Tahte avaldamine oli vajalik vaid sisemise tahte kindlaks tegemiseks. Seetõttu tuli eriarvamust (*dissensus*'t)¹⁴⁹ käsitleda kui igasugust

---

¹⁴⁶ D.18.1.11.pr.

¹⁴⁷ D.2.1.15: /.../ ut iulianus scribit, non consentiant qui errent/.../. (/.../ nagu Iulianus kirjutab, ei saavuta üksmeelt need isikud, kes eksivad /.../). Vt ka D.5.1.2.pr.; D.39.3.20.

¹⁴⁸ Kaser, lk. 47; Zimmermann, lk 584; Ilus, lk 143; Новицкий 2000, lk 266.

¹⁴⁹ *Dissensus* - ebakõla, lahkavamus, mittenõustumine, vastuolu. OLD, lk 843. Ka Pomponiuse fragmendist D.46.3.80 selgub, et lahkavamus peab eksisteerima isikute sisemiste tahete vahel. /.../ *quoniam consensu nudo contrahi potest, etiam dissensu contrario dissolvi potest* (/.../ kuivõrd (selline leping) võib olla sõlmitud ainult

sisemiste tahete kooskõla puudumist, mille tagajärjel loeti leping tühiseks.¹⁵⁰ Samuti teatud tüüpi tahte defektide esinemine tähendas *eo ipso* lahkarvamuse presumptsiooni, nii ka *error* 'i puhul.¹⁵¹

Nagu eelnevalt sai mainitud jaotuvad tahte defektid lähtuvalt nende tekkepõhjustest kaheks, ja eksimus on midagi sellist, mis on tekkinud sõltumatult teise tehingupoole käitumisest. Ilus nimetab eksimust teadmatuseks, mille sisuks on isiku vale ettekujutus asjade tõelisest olukorrast või tõelise ettekujutuse puudumine.¹⁵² Ilusa seisukoht on suure tõenäosusega mõjutatud Eini¹⁵³ arvamusest, kes jaotab eksimust valeks ettekujutuseks asjadest ja teadmise puudumiseks. Pereterski leiab, et eksimus on õige ettekujutuse puudumine mingist asjaolust, millel lepingus on oluline tähtsus.¹⁵⁴ Antud autorite eksimuse definitsioonid ei loo õigusinstituudist selget ettekujutust, kuivõrd jääb selgusetuks, mille vahel eksisteerib ebaõige ettekujutus ja mis on selle tagajärg. Kuigi Pereterski puhul on positiivne viide lepingule, millest saab tuletada, et eksimus, kitsas tähenduses, ei kohaldu ühepoolsete tehingute puhul.¹⁵⁵ Oluliselt paremini on sõnastanud roomlaste toleaege arusaama eksimusest Zimmermann, kes kirjeldab eksimust kui olukorda, milles isiku sisemine tahe erineb välimisest tahtest põhjusel, et isik omab lepingu seisukohalt tähtsate faktide kohta väärettekujutust või –arusaama.¹⁵⁶ Nüüd avaldub selgemalt, mille vahel peab eksisteerima vastuolu ja millest antud vastuolu peab olema põhjustatud. Zimmermanni seletus eksimuse instituudi rakendumise eelduste kajastuse poolest on ideaalilähedane, samas jääb mainimata õiguslik tagajärg. Pikemalt peatumata teiste autorite samalaadsetel seisukohadel, pöördun algallika poole.

Nõustun romanistide seisukohaga,¹⁵⁷ et *error*'i instituudi põhiolemus on sätestatud Justinianuse Digestide 18. raamatu 1. tiitli 9. fragmendis, milles prokuliaan Ulpianus on kommenteerinud Sabinuse 28. raamatus kajastatud seisukohta. Sabinuse järgi ongi saanud

---

üksmeele väljendamisega, see võib olla katkestatud vastupidises korras, vastastikuse lahkarvamuse avaldamisega.

¹⁵⁰ Kaser, lk 47.

¹⁵¹ Nt. *corpus*, täpsemalt: p 2.1.1.

¹⁵² Ilus, lk 143.

¹⁵³ Ein, lk 55.

¹⁵⁴ Pereterski, lk 154.

¹⁵⁵ Roomlased nimetasid eksimuseks ka olukorda, milles isiku tahe ja seda väljendavad sõnad olid vastuolus ühepoolsete tehingute - testamendis. Kuid tegemist ei ole tänapäevase arusaama kohaselt eksimusega, sest antud eksimuse tagajärjeks ei olnud tühisus (puudus teine tehingu pool, kes oleks vaja kaitsta), vaid olenemata väljendatud tahtest prooviti tuvastada isiku tõeline tahe, tõlgendades testaatori poolt kirja pandud sõnu kõigi isikuga seotud asjaolude kontekstis. Täpsemalt: Kaser, lk 48.

¹⁵⁶ Zimmermann, lk 584jj.

¹⁵⁷ Kaser, lk 47; Zimmermann, lk 588; Новицкий 2000, lk 266; Pereterski, lk 154.

nime sabiniaanid, kui vana õiguse säilitajad, kajastasid eelklassikalise aja printsibiilist õigusmõtlemist.¹⁵⁸

In venditionibus et emptionibus consensum debere intercedere palam est: ceterum sive in ipsa emptione dissentient sive in pretio sive in quo alio, empti imperfecta¹⁵⁹ est. /.../¹⁶⁰ (On teada, et ostu-müügi korral peab eksisteerima üksmeel: kui aga (pooltel) on erimeelsused müügi enda suhtes või hinna suhtes või millegi muu suhtes, siis on ost ebatäiuslik /.../). Fragmendi kohaselt on eksimuse instituudi rakendumise peamiseks eelduseks, et poolte vahel oleks lahkavamus (*dissensus*) või teisiti öeldes poolte vahel puudub üksmeel (*consensus*). Töö alapunktist 1.1.3. selgus, et sõna *consensus* sisaldab endas mõlemat tänapäevase tahteavalduse elementi, nii isiku tõelist sisemist tahet ja kui selle avaldamist. Kuivõrd tegemist on kahepoolse lepinguga, siis tuleks *consensus*'t antud juhul käsitleda multidimensionaalsena. Esiteks on vaja lepingu kehtimiseks mõlema lepingupoole enda sisemise ja välimise tahte ühtimist ja teiseks lepingupoole avaldatud tahete kooskõla. Eelnev tähendab lõppastmes, et *consensus* saab eksiteerida ainult lepingupoole sisemiste tahete vahel.¹⁶¹ Kaser on seisukohal, et eksimus võib esineda nii sisemiste kui ka avaldatud tahete kooskõla puudumise tõttu.¹⁶² Antud arvamusega ei saa nõustuda, kuivõrd avaldatud tahete kooskõlastamatus ei ole õiguslikult relevantne selles mõttes, et siis ei kohaldu *error*'i instituut, vaid kokkuleppe puudumisel ei tekigi lepingut. Arvata võib, et ka Ulpianus näeb eksimuse põhjuste avaldumise momendist lähtuvalt kahte võimalikku olukorda, sest ta kasutab sõna „ebatäiuslik,“ mitte aga „tühine.“¹⁶³ Ühel juhul avaldub ebatäiuslikkus lepingu sõlmimiseks vajalike tahete avaldamise käigus, teisel juhul hiljem. Esimese juhu tagajärjeks on lepingu mittetekkimine, teisel juhul enamasti lepingu tühisus. Ka Ilus leiab, et ostu-müügi leping on kehtiv esemes ja hinnas kokkuleppe saavutamise momendist.¹⁶⁴

Isiku enda tõendatud sisemise ja avaldatud tahte mittevastavus toob kaasa õigusliku tagajärje – leping on tühine. Tühisus saabub vaid fragmendis avatud nimekirjana esitatud põhjuste esinemisel. Tekib aga küsimus, milline on see moment, millal peavad lepingupoole tahteavalduse elemendid vastama teineteisele? Zimmermann väidab: „/.../ eksimus, mis välistab üksmeele, peab esinema lepingu sõlmimise hetkel.“ Selle seisukohaga võib üldiselt

¹⁵⁸ Kupisch, B. Juristen. Ein biographisches Lexikon Von der Antike bis zum 20. Jahrhundert (toim. Stolleis, M.). München: Beck 1995, lk 529.

¹⁵⁹ *Imperfecta* - mittetäielik kõiki nõudeid arvestades, lõpetamata, ebatäiuslik. OLD, lk 843.

¹⁶⁰ D.18.1.9.pr.

¹⁶¹ Kaser, lk 47.

¹⁶² *Ibidem*, lk 47.

¹⁶³ D.18.1.9.pr.

¹⁶⁴ Ilus, lk 155.

nõustuda.¹⁶⁵ Samas tuleb lisada, et kommenteeritav fragment on pärit Sabinuse raamatust, seega kajastab eelklassikalise aja mõtlemist, mille kohaselt vaadeldi tehingut algusest lõpuni *bona fides*'e põhimõtte valguses.¹⁶⁶ Seega oli tähtis ka tehingusse astuva isiku poolt ettekujutatud ja tehinguga saavutatud tagajärgede vastavus, st õiguslikult oluline eksimuse ei saanud alati eksisteerida lepingu sõlmimise hetkel. Seetõttu tuleb pidada ikkagi määravaks eksimusest teadasaamise hetke, millele omistatakse tagasiulatuvalt õiguslik tähendus. Tulenevalt eelnevast ja asjaolust, et Ulpianuse ajal hakkasid kaduma õiguslikud erinevused sabiniaanide ja prokuliaanide vahel,¹⁶⁷ on siinkirjutaja seiskohal, et fragmenti tuleb tõlgendada säilitades mõlema koolkonna tõlgendusprintsipi. Seega õiguslikult relevantne eksimuse võib ilmneda nii lepingu sõlmimise hetkel kui ka hiljem.

Nendest mõttekäikudest tulenevalt võiks sõnastada abstraktselt roomlaste eksimuse instituudi järgnevalt: kui kasvõi ühe poole tegelik ja avaldatud tahe ei ole kooskõlas põhjusel, et pool viibis tehingu sõlmimisel või pärast seda eksimuses, mis oli tingitud tehingust endast, hinnast või millestki muust tehingut puudutavast, siis on tehing ebatäiuslik.

1.3.2. Tehingupoole eksimuse instituudis

1.3.2.1. Eksimuse kohaldumine tehingupoolest lähtuvalt

Eksimust analüüsid on oluline ka see, kas eksimuse instituudi kohaldamiseks oli vaja ühe või mõlema lepingupoole eksimust tehingu seisukohalt olulise asjaolu suhtes. Pöördun taas Ulpianuse kommentaari poole, milles tuuakse konkreetne näide eksimuse kohta: „Seetõttu, kui ma arvasin, et ostan Corneliuse mõisa, aga sina arvasid, et müüd Semproniusse mõisa, siis müük on tühine, kuivõrd meil on eriarvamus objekti suhtes.“¹⁶⁸

Lähtudes tehingupoolest saame fragmendist tulenevalt ette kujutada kolme eksimuse avaldumisvormi:

- a) poolte avaldatud tahted olid nii ebamäärased ja selgusetud, et konkreetne maavaldus ei olnud objektiivselt identifitseeritav. Näiteks, pooled võisid viidata üldiselt mingile

---

¹⁶⁵ Kui tõlgendamisel lähtuda ainult Ulpianuse koolkonna e. prokuliaanide tõlgenduspõhimõtetest, mille kohaselt tähtsustati isiku sisemist tahet vaid lepingu sõlmimise hetkel, et tagada teise lepingupoole õiguskindlus. Sulg, lk 12.

¹⁶⁶ Isiku käitumist vaadeldi eesmärgist lähtuvalt, st tõlgendamise peamiseks ülesandeks oli õigluse saavutamine. Seetõttu ei olnud oluline ka tehingu kehtivus ega teise lepingupoole õiguskindlus. Bonfante, lk 340.

¹⁶⁷ Õiguslikud erinevused hakkasid vähenema seoses *ius honorarium*'i, *ius civile* ja *ius gentiumi* üldpõhimõtete ühtlustamise tagajärjel. Täpsemalt: Riccobono, S. Outlines of the Evolutions of Roman Law. - Loyola Law Journal Quarterly 1926/7 (7), lk 164-167. Arvutivõrgus: <http://heinonline.org> (kasutatud 23.04.2010).

¹⁶⁸ D.18.1.9.pr.

maavaldusele või püüdsid maavaldust iseloomustada mingite tunnuste abil, mis olid omased mõlemale maavaldusele. Seega tuleb tõdeda, et mõlemad pooled viibisid eksimuses;

- b) poolte avaldatud tahted olid seotud Corneliuse mõisaga, kuid müüja tahtis siiski müüa Semproniuse mõisa, mida ta pidas Corneliuse mõisaks. Antud juhul oli tegemist müüja ühepoolse eksimusega;
- c) poolte avaldatud tahted oli suunatud Semproniuse mõisa omandistaatuse muutmisele, kuigi ostja tegelikult soovis omandada Corneliuse mõisa, mida pidas Semproniuse mõisaks. Nüüd on tegemist ostja ühepoolse eksimusega.¹⁶⁹

Eelnevalt kajastatud situatsioonid põhjustavad olukorra, mille tõttu puudub poolte vahel *consensus*. Olukordade käsitlemisest näeme, et *error*'i sisuks võib olla nii mõlema lepingupoole üheaegne kui ka nendest ühe eksimine lepingu olulise asjaolu suhtes. Kaser leiab, et on ebaoluline, kas *dissensus* on tekkinud ühe või mõlema poole eksimuse tõttu. Eriarvamus võib eksisteerida nii avaldatud tahete kui sisemiste tahte vahel.¹⁷⁰ Zimmermann arvab, et Ulpianuse sooviks oli tagada tehingus poolte tegelike tahte kooskõla, mis oli vajalik tehingu kehtimiseks.¹⁷¹ Roomlaste suhtumine ilmneb Pomponiuse ütlusest, mille kohaselt piisab vaid ühe poole eksimusest: „/.../ *nulla enim voluntas errantis est.*“¹⁷² (/.../ see kes eksib, ei avalda mingit tahtet). Kindlasti ei saa antud fragmenti tõlgendada ainult grammatiliselt, just kui eksijal puudukski igasugune tahe. Pigem soovib Pomponius öelda, et eksija väljendatud tahe ei oma õiguslikku tagajärge. Seega tuleb tõdeda, et *error*'i kohaldamiseks piisab ühe poole eksimusest, kuid takistuseks ei olnud ka mõlema poole eksimine, sest üksmeel saab tekkida vaid olukorras, kus mõlemad on saavutanud tehinguga ettekujutatud eesmärgi.

1.3.2.2. Eksimuse kohaldumine tehingupooltest sõltumatult

Zimmermann on esitanud hüpoteesi, mille kohaselt ei põhjastanud teatud juhtudel lepingu tühisust mitte poolte sisemise ja väljendatud tahete lahknevus, vaid aktuaalne fakt tehingu objekti olemuse kohta ise. Hüpoteesi kinnitamiseks viitab ta Digestide fragmentidele D.18.1.14. ja D.18.1.41.1. Ta leiab, et nendes fragmentides ei saanud lepingu kehtetust

---

¹⁶⁹ Zimmermann, lk 590.

¹⁷⁰ Kaser, lk 47.

¹⁷¹ Zimmermann, lk 590.

¹⁷² D.39.3.20.

põhjustada üksmeele puudumine, kui võrd mõlemad lepingupooled olid samamoodi (*ad item*), neil oli üks ja sama ettekujutus müügi objekti olemusest.¹⁷³

Esimeses kirjutises, mille romanist viitas, kommenteerib Ulpianus jällegi Sabiniuse raamatus kajastatud, tuues konkreetseid kaasused, milliste najal ta näitlikustab lepingu esemega seotud asjaolusid, mis muudavad lepingu tühiseks. Ulpianus selgitas: „*Quid tamen dicemus, si in materia et qualitate ambo errarent? ut puta si et ego me vendere aurum putarem et tu emere, cum aes esset? ut puta coheredes viriolam, quae aurea dicebatur, pretio exquisito uni heredi vendidissent eaque inventa esset magna ex parte aenea? venditionem esse constat ideo, quia auri aliquid habuit. nam si inauratum aliquid sit, licet ego aureum putem, valet venditio: si autem aes pro auro veneat, non valet.*“¹⁷⁴ (Mis me ütleme, kui mõlemad on eksimuses materjali ja kvaliteedi suhtes. Näiteks, kui ma arvasin, et müün kulda ja sina arvasid, et ostad seda, kuigi see oli vask. Näiteks, kaaspärijad müüsid kõrge hinna eest ühele pärijatest käevõru, mille kohta räägiti, et see on kullast, mis aga osutus tehtuks suuremas osas vasest. On teada, et müük kehtib juhul, kui käevõrus oli mingi osa kulda, sest, kui midagi oli kullatud, kuigi ma pidasin seda kullaks, on müük kehtiv. Kui aga vask on müüdnud kulla asemel, siis on (müük) kehtetu).

Sellest kaasusest ilmneb kaks olukorda. Esimesel juhul olid müüja ja ostja ühtsel arvamusel, et müügilepingu objektiks oli kuld, mis osutus tegelikult vaseks ning selline tehing loetakse kehtetuks. Teises kaasuses öeldakse, et müük on kehtiv, kui käevõrus on mingigi osa kulda. Zimmermanni mõttekäigu loogika seisneb selles, et tegelikult mõlemad lepingupooled ei teadnudki,¹⁷⁵ kas müüdnud oli mingi osa kulda või mitte ning seetõttu määrab lepingu kehtivuse fakt, kas lepingu objektiks olevas esemes on kulda või mitte.

Zimmermanniga saab nõustuda selles, et tehingu kehtivuse määrab lõppastmes fakt, kas eseme koostis vastas piisavas ulatuses kokkulepitule ehk kas tegemist oli olulise eksimusega. Kui jah, siis eksimus eseme koostises võrdsustatakse eksimusega objektis.¹⁷⁶

Kuid nõustuda ei saa, et eelmainitud tagajärg rakendub poolte üksmeelest täiesti sõltumatult. Kindlasti ei saa antud juhul väita, et lepingupoolte tahte järgi ei küsita, seda näitab sõnade „kui mõlemad on eksimuses“ kasutamine. Veel enam, nagu eelnevalt eksimuse olemuse kajastusest selgus, peab eksimuse instituudi kohaldamiseks olema vastuolu isiku tegeliku ja

---

¹⁷³ Zimmermann, lk 596.

¹⁷⁴ D.18.1.14.

¹⁷⁵ Puudustest teadmine välistaks üldse eksimuse kohaldumise, siis oleks relevantne pettus. Täpsemalt: p 1.2.2. Seega faktilise olukorra mitteteadmine mõlema poole poolt on igasuguse eksimuse vältimatuks eelduseks.

¹⁷⁶ Täpsemalt: p 2.1.2.

avaldatud tahte vahel.¹⁷⁷ Ning üheks lepingupoole sisemist tahet, soovi iseloomustavaks tunnuseks on ettekujutatud eesmärk, mis peaks poolte tahete kohase tehingu järel realiseeruma. Kaasustes on mõlemad pooled omanud tahet ja seda ka avaldanud. Kuid tekib küsimus, kas need tahted vastasid teineteisele ehk kas tekkis üksmeel. Zimmermanni tõlgenduse kohaselt eksisteerib nii ühe kui mõlema poole tahete vastavus, sest on saavutatud kokkulepe konkreetse koostisega konkreetse objekti suhtes. Seega ta leiab, et poolte ühine väärettekujutus eseme koostise suhtes tekitab üksmeele ehk kooskõla ka isiku(te) tegeliku ja avaldatud tahete vahel. Esimesel juhul astusid pooled lepingusse sooviga osta-müüa kulda. Avaldatud tahe oli suunatud ettekujutatud koostisega konkreetse objekti omandistaatuse muutmisele, mis tegelikult osutus vaskseks. Sellisel juhul ei ole võimalik öelda, et sisemine ja avaldatud tahe kattuvad, sest vaevalt keegi soovib vaskse eseme eest maksta kuldse hinda. Teisiti öeldes oli avaldatud tahe kooskõlas sisemise tahtega ainult tingimusel, et objekt koosneb kullast.

Nii ka D.18.1.14. teise olukorra puhul, mille faktilised asjaolud näitavad, et poolte sisemised tahted olid suunatud kullast käevõru ostmisele-müümisele, mis osutus suuremas osas vaskseks. Kuid antud leping loetakse Ulpianuse poolt kehtivaks. Käesolevas asjas ei ole poolte sisemine ja väljendatud tahe teineteisega täielikult vastuolus, seetõttu arvatavasti loebki jurist lepingu kehtivaks. Samas lepingu kehtivaks lugemine ei tähenda, et müüja ei vastutaks müügilepingu eseme mittevastavuse eest,¹⁷⁸ juhtumit käsitletakse müügilepingu mittekohase täitmisena.¹⁷⁹ Seega ei loe prokuliaanide koolkonna esindaja teist tehingut nii hälbinuks, et kohalduks objekti eksimuse õiguslik tagajärg, kuid eksimuse kohaldumise eeldused on samad, st ebakõla vähemalt ühe lepingupoole avaldatud ja sisemise tahte vahel.

Teine fragment, millele Zimmermann viitab oma hüpoteesi kinnitamiseks on kirjutatud Iulianuse¹⁸⁰ poolt, kes ütles: „*Mensam argento copertam mihi ignoranti pro solida vendidisti imprudens.*”¹⁸¹ *nulla est emptio pecuniaque eo nomine data condicetur.*”¹⁸² (Kui sa müüsid mulle hõbedaga kaetud laua, mille olemust sa ei teadnud, kui täishõbedast laua ja kui mina ei teadnud (laua olemust), siis on müük tühine ja raha, mis laua eest on antud, kuulub välja nõudmisele). Jällegi on tegemist olukorraga, kus vähemalt ostja lepinguga saavutatud tulemus

¹⁷⁷ Kusjuures Zimmermann ise rõhutas seda põhimõtet. Zimmermann, lk 584.

¹⁷⁸ Ilus, lk. 156.

¹⁷⁹ Täpsemalt: p 2.2.2.

¹⁸⁰ Salvius Iulianus oli hästi tuntud jurist, ametnik ja poliitik, kes tegutses aktiivselt aastatel 120 – 170. Jolowicz, H.F., Nicholas, B. Historical Introduction to the Study of Roman Law. Cambridge: Cambridge University Press 1932, lk 384. Iulianus oli viimane teada olev Sabiniaanide kooli juht. Buckland, W.W. A Text-Book of Roman Law from Augustus to Justinian. Cambridge: Cambridge University Press 1923, lk 29.

¹⁸¹ *Imprudens* - Hooletus, ettevaatamatus. Adomeit, lk 124.

¹⁸² D.18.41.1.

on vastuolus loodetud eesmärgiga. Ostja sisemine soov, ettekujutus tehingusse astudes oli osta täishõbedast laud. Avaldatud tahete tulemusel muudeti hõbetatud laua omandistaatust. Seega ei saa öelda, et tehing oleks loodud üksmeeles, milles olid kooskõlas kõik multidimensionaalse *consensus*'e elemendid.¹⁸³ Kuid erinevuseks on asjaolu, et piisavaks ei peeta lepingu osalist täitmist, vaid leping loetakse tühiseks. Fragmendi kirjutajaks on Salvius Iulianus, kelle tegutsemisaeg oli umbes 70 aastat enne Ulpianust ja ta toetas antud tehingu puhul sabiniaanide koolkonna vaateid, mille kohaselt peeti oluliseks õiglust, mitte teise tehingu poole õiguskindlust.¹⁸⁴ Sellega on põhjendatav erinev suhtumine õiguslikku tagajärge, mis antud juhul leidis kohaldamist. Kuid olulisem on märgata, et ka Iulianus küsib mõlema poole kõikide tahte elementide kooskõla järgi sõnaga „teadma.“

Täiendavalt tuleb märkida, et raske, pigem isegi võimatu, on ette kujutada eksimuse kohaldumist juhtudel, kui lepingu poolte vahel eksisteerib üksmeel. Eksimuse instituudi olemuslikuks tunnuseks on, et see rakendub ainult siis, kui eksisteerib vähemalt üks lepingupool, kes on seisukohal, et ta oli eksimuses, mis omakorda välistab pooltevahelise üksmeele. Seega ei saa eksimuse instituudi puhul öelda, et tehingu kehtivuse määraks vaid asja faktiline koostis.

Käsitluse lõpetuseks võib küll aktsepteerida Zimmermanni seisukohta, et lepingupooled olid samamoodi (*ad item*), kuid tuleb lisada, et tegemist oli näilise kooskõlaga, sest kindlasti ei kattunud antud kaasustes isiku(te) tegelikud soovid saavutatud tulemusega. Lõppastmes tekitab see üksmeele puudumise, mitte küll tehingu sõlmimise ajal, aga hiljemalt puuduste avastamise hetkel. Seetõttu ei saa nõustuda Zimmermanni hüpoteesiga, et tehingu kehtivuse määras vaid objekti koostis. Pigem tuleks öelda, et oluline väärettekujutus objekti reaalse koostise suhtes tekitas omakorda üksmeele puudumise ning kahe eelneva koosmõjus muutus tehing tühiseks.

1.3.3. Eksimuse avaldumisvormid

Eksimuse põhjuste liigituse käsitlemist peab alustama õiguslikust tagajärjest, mis rakendub, kui on täidetud eksimuse eeldused. Vana-Roomas oli eksimuse tagajärjeks enamasti tühisus või teisti öeldes sooviti tehingupooled asetada tehingu sõlmimise eelsesse olukorda. Kuid *restitutio in integrum*'i puhul on tegemist ühe tehingupoole õigusliku ootuse põhimõtte rikkumisega. Seetõttu peab tehingu tühiseks lugemine olema seotud väga kaalukate

---

¹⁸³ Täpsemalt: p 1.3.1.2.

¹⁸⁴ Täpsemalt: p 2.2.3.

põhjustega. Näiteks, rooma juristid ei pidanud oluliseks eksimust müügiobjekti nimes. Ulpianus selgitas: „*Plane si in nomine dissentiamus, verum de corpore constet, nulla dubitatio est, quin valeat emptio et venditio: nihil enim facit error nominis, cum de corpore constat.*“¹⁸⁵ (Loomulikult, kui eriarvamuseks on müügiobjekti nimi, aga (üksmeel on) objektis, siis ei ole mingit kahtlust, et ost-müük on kehtiv, sest eksimus nimes ei oma mingit mõju, kui ese on selge). Juba kirjutatu grammatiline tõlgendamine ei jäta kahtlust, et jurist soovis öelda, et iga väärarusaama ei saa käsitleda olulise eksimusena. Samas ei saa tähelepanuta jätta, et nimes eksimine pole vaid siis oluline, kui see ei too enesega kaasa soovitud müügiobjekti vahetumist. Ühesõnaga igasugune eksimus ei saanud ka sellel ajal kaasa tuua negatiivselt õiguslikku tagajärge – tehingu tühisust. Ulpianus selgitas, et kui pooltel on erimeelsused millegi suhtes, siis on ost ebatäiuslik,¹⁸⁶ seega iga mittetäiuslikkuse tulemuseks ei ole tühisus. Zimmermann leiab, et eksimus pidi olema piisavalt oluline, et omada mõju kogu tehingule ja eksimus pidi eksisteerima (hiljemalt) tehingu sõlmimise hetkel.¹⁸⁷ Kaser leiab, et eksimus peab eksisteerima ühe lepingu tuuma moodustava elemendi suhtes.¹⁸⁸ Nendele iseloomustustele on raske vastu vaielda ning järgnevalt tuleb moodustada loetelu põhjustest, mida roomlased pidasid oluliseks.

Käsitlust alustan juba tuttava fragmendiga Ulpianuselt, milles ta loetles erimeelsuse põhjuseid, öeldes: „Ost on ebatäiuslik, kui pooltel on erimeelsused müügi enda suhtes või hinna suhtes või millegi muu suhtes ning ost on tühine, kui meil on eriarvamus objekti suhtes.“¹⁸⁹ Õiguslauses on üheselt eristatavad järgnevad elemendid: müük ise, müügi hind, müük kui tervik. Kuid Ulpianus esitas olulise põhjusena ka sõnapaari „midagi muud,“ mis on sisuliselt lahtine loetelu aktsepteeritavatest põhjustest, mis kutsuvad esile *error*’i instituudi rakendumise. Tegemist on roomlaste tüüpilise lähenemisega, millega antakse õiguslausele vajalik paindumus sotsiaalelus asetleidvate muutustega kohanemiseks.¹⁹⁰ Siiski on selline loetelu esile kutsunud romanistide seas hulgalisest erinevaid seisukohti, mis sõnapaari „midagi muud“ alla võiks mahtuda.

Ilus kirjutab, et peamine eksimuse liik on faktiline eksimus – *error facti*, mis jaguneb järgnevateks avaldumisvormideks:

---

¹⁸⁵ D.18.1.9.1.

¹⁸⁶ D.18.1.9.pr.

¹⁸⁷ Zimmermann, lk 587.

¹⁸⁸ Kaser, lk 47.

¹⁸⁹ D.18.1.9.pr.

¹⁹⁰ Nt. Gaius ütles oma Institutsioonide 3. raamatu 86. fragmendis: „/.../ kõik obligatsioonid tekivad kas lepingust või deliktist.“ Sama sisuline õiguslause D.44.1.7.pr. sätestab, et kõik obligatsioonid tekivad kas lepingust, deliktist või mitmesugustest muudest alustest. Ilus, lk 123.

- a) eksimus isikus (*error in persona*);
- b) eksimus lepingu objekti identsuses (*error in corpore*);
- c) eksimus tehingu liigis (*error in negotio*);
- d) eksimus asja olemuses (*error in substantia*);
- e) eksimus objekti suuruses (*error in quantitate*).¹⁹¹

Positiivne on, et enamik loetelu elemente vastavad Vana-Roomas kehtinud eksimuse põhjuste liigitusele, kuid Ilusa puhul jääb arusaamatuks liigituse elemendi eksimus objekti suuruses (*error in quantitate*) kasutamine. Selle kajastamist ei suutnud siinkirjutaja leida ühestki fragmendist ega romanistide töödest. Puuduseks võib pidada ka, et ta paigutab kõik avaldumisvormid fakti eksimuse alla, mis tekitab kahtluse, et lähtutakse kaasaegsest tsiviilõiguse teooriast.¹⁹² Kolmandaks, võrreldes Ilusa liigitust Ulpianuse omaga jääb silma, et Ilus ei räägi midagi hinna eksimusest (*error in pretio*), hoolimata sellest, et Ulpianus on seda nimetanud *expressis verbis*. Ilusa arvamus on arvatavasti mõjutatud Eini liigitusest,¹⁹³ mis on sisuliselt samane, kuid eksimus objekti suuruses on tähistatud sõnaga „kvantiteet,“ mis on mõnevõrra laiem mõiste.

Veel suuremat segadust tekitab Novitski eksimuse avaldumisvormide liigitus, mis koosneb kolmikjaotusest:

- a) Eksimus tehingu iseloomus (*error in negotio*);
- b) Eksimus isikus (*error in persona*);
- c) Eksimus tehingu esemes (*error in re*).¹⁹⁴

Jaotuse kaks esimest punkti olid kindlasti eksimuse liigid Vana-Roomas. Loetelust puuduvad *error in corpore*, *error in substantia*, *error in pretio*. Kuid täiesti arusaamatuks jääb, miks Novitski käsitleb *error in re* peatükis *error in corpore* 't koos *error in substantia* 'ga kui ühtse olemusega instituuti. Ta leiab, et tehingu kehtivusega seotud probleemid põhjustasid Rooma juristide seas suuri eriarvamusi seetõttu, et nad sisustasid erinevalt sõnu „*corpus*,“ „*substantia*“ ja „*materia*.“¹⁹⁵ Novitski arvamus võib isegi toetada, sest lähtuvalt erinevatest filosoofilistest vaadetest saab tõesti anda terminitele erinevaid tähendusi. Kuid kindlasti ei ole eelmainitud põhjendus piisav, et kujundada ebamäärane eksimuse avaldumisvorm *error in re*,

¹⁹¹ Plus, lk 143.

¹⁹² „/.../ eksimus on mis tahes ebaõige ettekujutus tegelikest asjaoludest. Asjaolude all tuleb eelkõige mõista faktilisi asjaolusid.“ Varul, P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M. Tsiviilseadustiku üldosa seaduse kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2010, lk 299.

¹⁹³ Ein, lk 56.

¹⁹⁴ Новицкий 2000, lk 265.

¹⁹⁵ *Ibidem*, lk 267.

mis ei kajastu algallikates. Selle ajastu juristide kirjutistes eristatakse selgelt eksimust objektis kui selle koostises. Novitski seisukoht on eeldatavasti põhjustatud sellest, et teatud juhtudel võrdsustati objekti koostise ja objekti eksimuse õiguslikud tagajärjed. Ulpianus kirjeldas antud olukorda öeldes D.18.1.9.2.-s: „/.../ on ilmselge, et siin on müüdüd üks teise asemel.“¹⁹⁶ Roomlased leidsid, et objekti koostis erines täiesti kokkulepitust juhtumitel, kui nt värviline metall oli müüdüd kulla asemel või äädikas müüdi veini asemel.

Pereterski viitab Ulpianuse fragmendile D.18.1.9.pr., kuid ei piira kuidagi lahtist loetelu.¹⁹⁷ Romanistide käsitlustest on kõige põhjalikum Zimmermanni poolt kajastatu. Kahjuks ei saa tema pool reastatud eksimuse avaldumisvorme kasutada põhjusel, et tema liigitus sisaldab antud töö kontekstis eksitavaid¹⁹⁸ osised eksimus nimes (*error in nomine*) ja eksimus motiivis (*error in motive*).¹⁹⁹ Ka Kaseri seisukoht on siinkirjutajat palju aidanud, aga see tuleb välistada, sest loetelus puudub eksimus tehingupoole.²⁰⁰

Siinkirjutaja ei peatu pikemalt teiste romanistide erinevatel seisukohtadel, vaid lähtub töös edaspidi algallikate analüüsi tulemusel saadud jaotusest, mis on järgnev:

- a) eksimus objektis (*error in corpore*);
- b) eksimus koostises (*error in substantia*);
- c) eksimus tehingus (*error in negotio*);
- d) eksimus isikus (*error in persona*);
- e) eksimus hinnas (*error in pretio*).

Antud liigituse põhjendatus ilmneb töö vastavates alapunktides, kus käsitletakse algallikaid, mis loovad selgema ülevaate Vana-Rooma juristide õiguspõhjustamisest.

---

¹⁹⁶ Täpsemalt: p 2.1.2.

¹⁹⁷ Pereterski, lk 154.

¹⁹⁸ Nt. D.18.1.9.1. kohaselt eksimust isiku nimes ei toonud kaasa tehingu tühisus.

¹⁹⁹ Autor küll ütleb, et tegemist on eksimuse liikidega, mille tagajärjeks ei olnud lepingu tühisus, kuid hoolimata sellest esitab motiivi ja nime eksimuse „tõeliste“ eksimuste põhjuste loelus. Zimmermann, lk 587.

²⁰⁰ Kaser, lk 47.

2. EKSIMUS MITMEPOOLSETES TEHINGUTES

2.1. Eksimuse avaldumisvormid mitmepoolsetes tehingutes

2.1.1. Eksimus objektis (*error in corpore*)

*Error in corpore*²⁰¹ tuleb antud töö kontekstis sisustada kui eksimust müügiobjekti samasuses²⁰² või nagu Ilus ütleb: „/.../ eksimus lepingu objektiks oleva asja identsuses.“²⁰³ Eksimus tehingu objektis kuulub Ulpianuse loetelu punkti „eksimus objektis“ alla. Tegemist on äärmiselt olulise eksimusega, sest selle ilmnemisel oli igasugune tehing eranditult *eo ipso* tühine. Zimmermanni järgi saab esitada objekti samasuse eksimuse põhjused kolmikjaotusena, mille kohaselt eksimus võib olla tingitud müüja või ostja või mõlema väärarusaama(de)st.²⁰⁴ Samas ei oma antud eristamine mingit tähtsust, kuivõrd tehing muutub tühiseks juba ükskõik kumba poole eksimuse korral.²⁰⁵ Teemat kommenteerivad prokuliaanid Ulpianus ja Venonius,²⁰⁶ vastavalt konsensuaalsete ja formaalsete tehingute valdkonnas.

Alustan Ulpianuse kirjutistest, mis pärinevad kõik müügilepingu valdkonnast ning kannavad endas ideed, mille kohaselt leping on tühine, kui pooled eksivad objekti samasuses. Jurist esitab kaks identset olukorra kirjeldust, lausudes: “Seetõttu, kui ma arvasin, et ostan Corneliuse mõisa, aga sina arvasid, et müüd Sempronius mõisa, siis müük on tühine, kuivõrd meil on eriarvamus objekti suhtes. Ka siis, kui ma arvasin, et ostan Stichuse, aga sina arvasid, et müüd äraoleva Pamphiluse, nii nagu on teada on ost tühine, sest et meil on eriarvamus müügi objekti suhtes.”²⁰⁷ Fragmentides saab pidada eristavaks asjaoluks seda, et teises lauses on kirjas sõnapaar „müüd äraolevat.“ Kuid see eristamine tundub olevat ebaoluline, sest mõisa müügi korral ei saaks tekkida samasuseksimust, kui tehing sõlmitakse müüdava mõisa juures. Seetõttu võib arvata, et eksimust arvestati ainult juhtumitel, kui müügiks olev asi polnud müügitehingu sõlmimise juures ja pooled suutsid tõendada oma viibimist eksimuses.

---

²⁰¹ *Corpus* – aine, tervik, mateeria, kogu, olemus, tuum, objekt. Kleis, lk 284.

²⁰² Ein, lk 56.

²⁰³ Ilus, lk 143.

²⁰⁴ Zimmermann, lk 589-590.

²⁰⁵ Täpsemalt: p 1.3.2.1.

²⁰⁶ Venonius e. Venuleius Saturninus oli advokaat, kes tegutses u. 2. sajandi keskpaigas. Kacprzac, A. Prawo rzymskie. Varssav: Beck. 2011; Arvutivõrgus: <https://api.virtualo.pl> (12.03.2012). Paljude monograafiate autor, nagu näiteks interdiktide, *actio* ja *stipulatio* kohta, samuti tööd *de iudiciis publici* ja *de officio proconsulis*. Kunkel W. Die Römischen Juristen (Herkunft und Stellung). Köln Weimar Wien: Böhlau Verlag 2001.

²⁰⁷ D.18.1.9.pr.

Teiseks pöörab Ulpianus antud eksimuse tüübi all tähelepanu majanduslikule aspektile, mida näeme järgnevalt kajastamist leidvas õiguslauses. Ulpianus selgitas: „*Ceterum si ego mulierem venderem, tu puerum emere existimasti, quia in sexu error est, nulla emptio, nulla venditio est.*”²⁰⁸ (Kui aga ma müün naise, aga sina mõtlesid, et ostad poisi, siis ostmine tühine, kuivõrd eksimus on soo suhtes). Enam ei rõhutata, et müügiobjekt peaks mujal viibima, vaid võrdsustatakse eksimus isiku soos *error in corpus*’ega. Majanduslik aspekt ilmneb asjaolus, et ülesanded, millede täitmiseks kasutati sellel ajal naist, olid enamasti erinevad kui poisi puhul.

Samasuseksimus kohaldub identsel kujul ka stipulatsiooni korral, mida näeme Venoniuse poolt kommenteeritud fragmendist, milles ta ütles: „*Si hominem stipulatus sim et ego de alio sensero, tu de alio, nihil acti erit: nam stipulatio ex utriusque consensu perficitur.*”²⁰⁹ (Kui ma stipuleerisin orja ja pidasin silmas ühte, aga sina teist, siis tehing ei ole toimunud, sest stipulatsioon saab täiuslikuks mõlema nõusolekul). Ka Venoniuse selgitusest kumab läbi majanduslik element, sest orjade kasutusotstarve oli erinev. Huvitav on asjaolu, et vorminõuetega tehing ei osutu tühiseks, aga öeldakse, et tehingut ei ole toimunud. Arvatavasti soovib jurist ikkagi rõhutada vorminõuete tähtsust ja seetõttu ei saa pika aja jooksul õiguskultuuri osaks saanud tehingu puhul öelda, et tegemist on tühise tehinguga. Siiski lõppastmes ei ole sisulist vahet, kas tehingu tagajärjeks on tühisus või leitakse, et tehingut ei ole üksmeele puudumise tõttu üldse toimunud.

Error in corpus’e teema käsitluse kokkuvõtteks tuleb märkida, et antud valdkonna kohta avaldasid kirjutisi prokuliaanid. Nad lähtusid peamiselt majanduslikest kaalutlustest ning seetõttu soovisid sellise eksimuse tüübi esinemise korral näha lepingu õigusliku tagajärjena tühisust. Tegemist on niivõrd olulise eksimusega, et isegi vorminõuetega tehing ei muutnud olukorda.

2.1.2. Eksimus koostises (*error in substantia*)

*Error in substantia*²¹⁰ on üks eksimuse põhjustest, mis kuulub Ulpianuse poolt esitatud loetelu punkti „midagi muud“ alla. Käesoleva töö kontekstis võib väljendit sisustada kui eksimust tehingu objekti olulistest omadustes. Roomlaste jaoks on tegemist olulise probleemiga, mida näitavad paljud kirjutised Digestides. Kuid koheselt ei saa mainitud fragmentide juurde minna, sest arusaadavuse huvides tuleb mingil määral sisustada terminit „*substantia*.“

---

²⁰⁸ D.18.1.11.1.

²⁰⁹ D.45.1.137.1.

²¹⁰ *Substantia* - asja kvaliteet, reaalne olemus, loomulik olemus, olemus mistõttu saab öelda et tegemist just selle asjaga, materjal millest asi on tehtud. OLD, lk 1851. *Substantia* - olemus, (asja) koostisaine, (asja) iseloom. Брpомек, lk 327.

Sõnasõnalt kasutab terminit esmalt Ulpianus Digestide fragmendis D.18.9.2., kus ta ütles: „/.../ *sed in substantia error sit.* (/.../ aga on eksimus asja olemuses). Kirjutisest näeme, et enam ei räägita eksimusest, mis seisneb selles, et asi või objekt oleks ekslikult määratletud. Nüüd on probleemiks asja olemus või teisiti öeldes koostis. Asja olemust sisustakse samas fragmendis, milles jurist täpsustas: “/.../ *quia eadem prope ουσια est.*/.../“ (/.../ sest (esemel) eksisteerib peaaegu sama olemus). Ta kasutas *substantia* avamiseks kreeka keelset sõna „ουσια“. Zimmermann leiab, et tegemist on Aristoteleselt pärit ebamäärase filosoofilise kriteeriumiga, mida võib tõlkida kui asja olemus või tuum.²¹¹ Novitski on samuti seisukohal, et tegemist on kreeka filosoofiast pärit terminiga, mille tähendus on olemus.²¹² Kuid viimane ja Kaser²¹³ on arvamisel, et „*substantia*“ on sünonüüm sõnale „*materia*.“²¹⁴ Siinkirjutajale on vastuvõetavam Novitski ja Kaseri seisukoht. Esiteks näitab *materia* (aine, tooraine, algollus) sarnasust *substantia*’le (koostisaine, reaalne olemus) sisult kattuvad sõnaseletused. Teiseks on järgnevalt kajastamist leidvates fragmentides *substantia*’l ning *materia*’l üks ja sama tähendus.

Digestides sätestatu esitamist alustaksin Iulianuse²¹⁵ poolt kirjutatuga, mida võib pidada esimeseks kirjutiseks, arvestades autori eluaastaid, mis kajastab asja olemusega seotud probleemi. Rooma jurist kirjeldab ostu-müügi tehingut, mille käigus vahetas omanikku hõbedaga kaetud laud, kuid pooled arvasid, et tegemist oli täishõbedast lauaga. Iulianus kommenteeris: „ Kui sa müüsid mulle hõbedaga kaetud laua, mille olemust sa ei teadnud kui täishõbedast laua ja kui mina ei teadnud (laua olemust), siis on müük tühine ja raha, mis laua eest on antud, kuulub välja nõudmisele.“²¹⁶ Nagu iga tehingu puhul, nii ka nüüd, tuleb alustada olukorra analüüsimist lepingu sõlmimisest. Pooled astusid tehingusse sooviga võõrandada täishõbedast laud, kuid see osutus ainult hõbetatud lauaks. Seetõttu ei saanud pooled realiseeritud tehinguga seatud eesmärki ning saame tõdeda, et eksisteerib vastuolu avaldatud ja tegeliku tahte vahel, sest tegelik tahe kehtib ainult tingimusel, et müüdav koosneb täishõbedast. Tegemist on eksimuse olukorraga, sest kumbki ei teadnud puudusest. Tehingu õiguslikuks tagajärjeks on tühisus, mistõttu võib väita, et sooviti kaitsta ostjat. Ostja kaitsmine on loogiline: vaevalt keegi teadlikult maksab hõbedaga kaetud laua eest

---

²¹¹ Zimmermann, lk 595.

²¹² Новицкий 2000, lk 266.

²¹³ Kaser, lk 47.

²¹⁴ *Materia* - aine, algollus, mateeria, tooraine. Kleis, lk 547.

²¹⁵ Salvius Iulianus oli hästi tuntud jurist, ametnik ja poliitik, kes tegutses aktiivselt aastatel 120 – 170. Jolowicz, lk 384. Iulianus oli viimane teada olev sabiniaanide kooli juht. Buckland 1923, lk 29.

²¹⁶ D.18.1.41.1.

täishõbedast laua hinna ja tõsikindlat ei saa väita, et müüja ei teadnud laua koostist. Seega avaldub tüüpiline sabiniaanide koolkonna poolt propageeritud lähenemine, milles sooviti vältida olukordi, mille tagajärjed oleks tehingupoole jaoks äärmiselt ebaõiglased. Siiski, arvestades ühiskonna arengut, ei olnud kogu riisiko panemine müüjale majanduslikust aspektist vastuvõetav. Kindlasti oli vähe müüjaid, kes sellistes tingimustes midagi müüa soovisid, sest laua olemus võis selguda alles 25 aasta pärast. Seetõttu tuli antud diskursuses päevakorda poolte õiguskindlus, mis ilmneb järgnevates kirjutistes, mille kohaselt igasugune eksimus koostises ei põhjustanud enam tehingu tühisust.

Õiguskindluse põhimõttega arvestamine ilmneb sama ajastu teise juristi poolt, kelle vaate kohaselt piisab ostu-müügilepingu kehtimiseks, kui eksisteerib kokkulepe müügiobjekti kohta. Marcellus²¹⁷ selgitas: „/.../ *emptionem esse et venditionem, quia in corpus consensus est, etsi in materia sit erratum. /.../*”²¹⁸ (eksisteerib ost-müük, sest eksisteerib kokkuleppe eseme kohta, kuigi on eksimus asja olemuses). Teades Marcelluse õigushariduse tausta ja tegutsemisaastaid on suhteliselt keeruline leida arukat tõlgendust eelnevale fragmendile, kuid see võiks kõlada umbes selliselt. Tema õpetaja oli Iulianus, kes tegelikult ei sidunud end lõplikult ühe koolkonna seisukohtaega.²¹⁹ Seega võiks arvata, et ka Marcellus lähtus õigusliku reguleeringu koostamisel sotsiaalsetest vajadusest ning antud küsimuses oli ta prokuliaanide vaadete pooldaja. Siiski tundub eelnev mõttekäik liiga lakoonilisena, sest iga areng on järkjärguline. Pigem on tegemist olukorraga, kus on haaratud nii sotsiaalsed vajadused kui sabiniaanide vaated. Sabiniaanide jaoks ei olnud algselt oluline tehingu kehtivus²²⁰ ja õigluse tagamise viimseks vahendiks oli *bona fides*’e printsiibile tuginemine.²²¹ Ühiskondlikuks mõjutuseks oli müüja positsiooni nägemine tehingus, sest tolle ajastu paljurahvuselises riigis võis nt sõna tähendus tõlkes muutuda.²²² Ühesõnaga arenguks saab lugeda seda, et enne tehingu tühiseks lugemist pöörati tähelepanu ka selle, mis olukorda satub müüja lepingu kehtetuks lugemise tagajärjel, sest kokkulepe objekti osas ikkagi eksisteeris.

---

²¹⁷ Ulpianus Marcellus sündis 126-133 ja tegutses hiljemalt 184. aastal. Hariduse sai Iulianuse aegsest sabiniaanide koolist, mis mõjutas tema kirjutisi. Peetakse võimalikuks, et ta oli ema kaudu sugulussidemetes Domitius Ulpianusega. Honoré, A. M. Julian's Circle. - Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis/Legal History Review 1964/1 (32). Arvutivõrgus: <http://heinonline.org> (kasutatud 05.03.2012).

²¹⁸ D.18.1.9.2.

²¹⁹ Buckland 1923, lk 29. Samas Bonfante ei kahtle, et isik kandis edasi sabiniaanide koolkonna vaateid ja oli nende viimane juht. Bonfante, lk 343jj.

²²⁰ Bonfante, lk 340.

²²¹ Loomuõigusliku printsiibina ei ole see mitte kunstlik moodustis, vaid just nimelt printsiip, mis tahab ise kontrollida konkreetse elulises suhtes esinevaid kohustusi. Selle printsiibi tõttu võivad mingis konkreetse õiguslikus suhtes teatud asjaolude tõttu seni institutsionaalselt tagatud õigused kaduma minna, samuti institutsionaalselt puuduvad õigused tekkida. Behrends, O. Servius Sulpicius Rufus.- Juristen. Ein biographisches Lexikon Von der Antike bis zum 20. Jahrhundert (toim. Stolleis, M.). München: Beck 1995, lk 190-191.

²²² Sulg, lk 21.

Substantia ja *materia* sisustamisel on enamiku raskusest enda kanda võtnud teine koolkond, mille esindajatest on oma seisukohad üleskirjutanud Ulpianus ja Paulus. Nad esitasid erinevaid näited, mille peamiseks eesmärgiks oli selgitada, millal loetakse eksimus asja olemuses piisavalt oluliseks, et lugeda tehing tühiseks. Esimese selge piiri tõmbab Ulpianus, kahe kaasuse näitel, kes selgitab: „Mis me ütleme, kui mõlemad on eksimuses olemuse ja kvaliteedi suhtes? Näiteks, kui ma arvasin, et müün kulda ja sina arvasid, et ostad seda, kuigi see oli vask. Näiteks, kaaspärijad müüsid kõrge hinna eest ühele pärijatest käevõru, mille kohta räägiti, et see on kullast, mis aga osutus tehtuks suuremas osas vasest. On teada, et müük kehtib, nii nagu käevõrus oli mingi osa kulda, sest et, kui midagi oli kullatud, kuigi ma pidasin seda kullaks, on müük kehtiv. Kui aga vask on müüdnud kulla asemel siis on (müük) kehtetu.“²²³ Mõlemas kaasuses on pooled saavutanud kokkuleppe müügi objektis, kuid eksimus on selle koostises ehk kvaliteedis. Poolte tahted oli suunatud kuldsete esemete omandistaatuse muutmisele, aga hiljem selgus tõsiasi, et ühel juhul polnudki müüdu kuld ja teisel juhul sisaldas müügiobjekt osaliselt kulda. Eelnev tõi omakorda kaasa vastavalt tehingu tühisuse või mitte. Üheselt on näha, et eksimus avaldub sisemise ja avaldatud tahte vahel, aga tagajärgi reguleeritakse erinevalt. Ein ütleb, et käibinud vaade luges tähtsaks need asja omadused, mis on tähtsad asja majanduslik-sotsiaalse ülesande täitmiseks.²²⁴ Eini seisukoht kattub eelnevalt käsitletud prokuliaanide tõlgendusprintsipiide²²⁵ ja siinkirjutaja arusaamisega. Antud koolkonna esindajad lugesid tehingu tühiseks vaid siis, kui müüdnud objekt oli olemuselt täiesti erinev sellest, mida pooled eeldasid lepingusse astudes.

See, et oluline oli just lepingu sõlmimise moment, näitab teine Ulpianuse poolt kommenteeritud õiguslause, milles ta ütles: „*Inde quaeritur, si in ipso corpore non erratur, sed in substantia error sit, ut puta si acetum pro vino veneat, aes pro auro vel plumbum pro argento vel quid aliud argento simile, an emptio et venditio sit. /.../ ego in vino quidem consentio, quia eadem prope ουσια est, si modo vinum acuit: ceterum si vinum non acuit, sed ab initio acetum fuit, ut embamma, aliud pro alio venisse videtur. in ceteris autem nullam esse venditionem puto, quotiens in materia erratur.*“²²⁶ (Seetõttu tekib küsimus: kui ei ole eksimust objekti kohta, aga on eksimus asja olemuses nt kui ma müüsin äädikat veini asemel, vaske kulla asemel, tina hõbeda asemel või midagi muud hõbeda taolist. Kas siis eksisteerib ost ja müük? /.../ Ma nõustun veini kohta öelduga, sest (esemel) eksisteerib peaaegu sama olemus,

²²³ D.18.1.14.

²²⁴ Ein, lk 56.

²²⁵ Täpsemalt: p 1.1.2.

²²⁶ D.18.1.9.2.

kui vein on ainult hapuks läinud. Ent, kui vein ei läinud hapuks, vaid oli algselt äädikas, näiteks nagu puuvilja äädikas siis on ilmselge, et siin on müüdnud üks teise asemel. Sellistel juhtumitel on müük tühine, kuivõrd eksimus oli olemuses). Kommentaaris kajastatakse sama seisukohta, mis eelnevas fragmendis, st tehing on tühine, kui eesmärgiks seatud koostisega objekti asemel müüdi täiesti teine asi. Täienduseks on tõendamiskoormuse muutmise juhtumiteks, kui müügi objektiks on aine, mille olemus võib muutuda. Ulpianuse kohaselt peavad aine omadused vastama kokkulepitule vähemalt asja üleandmise hetkel. Arvatavasti soovib jurist öelda, et ostja peab veenduma kauba kvaliteedis ostu-müügilepingu sõlmimise hetkel. Kui ta hiljem soovib pretensioone esitada, peab ta tõendama, et puudus eksisteeris üleandmise hetkel ja tal ei olnud võimalik seda hoolika vaatlemise korral tuvastada. Täiendavalt peaks puudused olema nii olulised, et saaks öelda, üks asi on müüdnud teise asemel. Prokuliaanid astusid sellega jällegi sammu lähemale tehingu kehtivuse ja müüja õiguskindluse tagamisele, mis omakorda soodustas isikute majanduslikku aktiivsust.

Eelkäsitletud Ulpianuse fragmentide kokkuvõtteks saab leida, et üldiselt määrab tehingu kehtivuse fakt, kas müüdnud objekti erinevus on niivõrd oluline, et saame öelda, et kokkulepitu asemel on müüdnud hoopis teine asi. Zimmermann leiab, et Ulpianus võrdsustas *error in substantia* sisuliselt *error in corpore* ga ja seetõttu ta kehtestas sama õigusliku tagajärje.²²⁷ Samal põhjusel on eksitav Ilusa arvamus, kes leiab, et *error in substantia* juhtumiks on ainult olukord, kus naisori müüakse meesorja asemel.²²⁸ Nende seisukohtadega saab nõustuda osaliselt, sest müügilepingute ehk konsensuaalsete tehingute puhul ilmselgelt Ulpianuse kommentaaridest kaks erinevat asjaolude kirjeldust ja kaks erinevat reageeringut - Ulpianus esitas *substantia* kaksikjaotusena. Ühel juhul leiti, et müügi objekti koostis ei kattu mingiski osas kokkulepituga, teisel juhul tuvastati osaline vastavus. Esimese tehingu tagajärjeks oli tühisus, teisel juhul mitte. Zimmermanni võrdsustamisteooria saab kinnitust ainult juhtumitel, kui müüdnud asi erines täiesti sellest, mida müüa sooviti.

Müügilepingu kaksikjaotuse teisele elemendile juhib tähelepanu Kaser, kes kirjutab, et Ulpianuse käsitus sisaldas kvalifitseeringuid.²²⁹ Romanistiga nõustudes tuleb märkida, et absoluutselt teine olukord avaldub juhul, kui müügi objekt sisaldas algselt kokkulepitud koostisainet, aga puuduseks oli antud aine osakaal või mittevastavus tekkis pärast objekti üleandmist. Nendel juhtudel jäi leping kehtima. Ulpianus kordab oma sotsiaalmajanduslikust

---

²²⁷ Zimmermann, lk 593.

²²⁸ Ilus, lk 143.

²²⁹ Kaser, lk 47. Ilusa liigituses võiks *substantia* see element kuuluda *error in quantitate* alla. Arvatavasti pidas Ilus silmas, et müügiobjektis koostises oli kokkulepitud ainet koguseliselt vähem kui eeldati lepingut sõlmides.

vaatest kantud seisukohta nüüd juba eraldi fragmendis, öeldes: „*Quod si ego me virginem emere putarem, cum esset iam mulier, emptio valebit: in sexu enim non est erratum.*”²³⁰ (Kui ma arvasin, et ostan tüdruku, aga ta oli juba naine, siis ost kehtib, sest eksimust ei ole soo suhtes). Kommentaaris kehtib tingimus, et *error* peab olema tegeliku ja avaldatud tahte vahel, kuid eksimuse sisuks saab olla eseme kvaliteet, mitte müügiobjekt ise. Samal arvamusel on ka teine prokuliaanide koolkonna esindaja Paulus, kes täpsustas: „*Aliter atque si aurum quidem fuerit, deterius autem quam emptor existimaret: tunc enim emptio valet.*”²³¹ (Aga on teisiti, kui kuld on kehvema kvaliteediga, kui seda arvas ostja, sellistel juhtudel ost kehtib). Paulus ei lisa oma kirjutisega Ulpianuse seisukohale midagi uut. Kuid olulisem on märgata fakti, et mõlemad juristid rõhutavad jonnaka järjekindlusega, et müügiobjekti kehvema kvaliteedi puhul jääb tehing kehtima. Siinkirjutaja arvates võib pidada antud lähenemist uue õigusinstituudi „mittekohane lepingu täitmine“ sünnimomendiks.²³²

Kolmas erisus *error in substantia* puhul – millele töös käsitlemist leidvate sekundaarkirjanduse autorid antud kontekstis ei viita - avaldub formaalsete tehingute, täpsemalt stipulatsiooniga seotud fragmendist. Seekord on Paulus õigusliku tagajärje suhtes Ulpianusega eriarvamusel. Ta arvab, et juhtumitel, kui tehing on sõlmitud olulise eksimusega, kuid vorminõuete kohaselt, siis jääb tehing mingis ulatuses kehtima. Paulus selgitas: „*Si id quod aurum putabam, cum aes esset, stipulatus de te fuero, teneberis mihi huius aeris nomine, quoniam in corpore consenserimus /.../.*”²³³ (Kui ma stipuleerisin sinult seda, mida pidasin kuldseks, kuid mis oli sellel ajal vaskne, siis on sul minu ees kohustus vase suhtes, seetõttu, et me olime nõus asja iseenda suhtes. /.../). Kirjutisest avaldub, et juhul, kui lepingu objektis on kokku lepitud, kuid eksimus väljendub eseme koostises, siis tehing kehtib ulatuses, mis vastab kokkulepitud objekti minimaalsele väärtusele. Pauluse õiguslausest jääb mulje, et nii soovitakse rõhutada formaalse tehingu vorminõuete olulisust, sest erilised nõuded peaks teravdama lepingupoolte tähelepanu lepinguga seotud asjaolude suhtes. Tehingu tüübist tingitult on arusaadav ka soov jätta tehing teatud ulatuses kehtima.

Alapunkti käsitlemise lõpetuseks tuleb mainida, et sabiniaanide koolkonna esindajate Iulianuse ja Marcelluse teeneks oli *substantia* eksimuse, kui põhjuse esile tõstmine. Prokuliaanid Ulpianus ja Paulus omakorda kujundasid *substantia*’st kaks erinevat vormi. Ühel juhul loeti eksimus müügiobjekti koostises nii oluliseks, et võrdsustati see objekti eksimusega, mille

---

²³⁰ D.18.1.11.1.

²³¹ D.18.1.10.

²³² Täpsemalt: p 2.2.2.

²³³ D.45.1.22.

tagajärjeks oli tehingu tühisus. Teise vormi sisuks oli eksimus müügiobjekti kvaliteedis, millele reageeriti leebemalt. Kuid stipulatsiooni puhul jäi tehing ka olulise eksimuse korral teatud ulatuses kehtima.

2.1.3. Eksimus tehingus (*error in negotio*)

*Error in negotio*²³⁴ tähendab eksimust tehingu tüübis. Ein sisustab mõistet näitega olukorrast, kus keegi teab küll, et tehingut sooritab, kuid eksib tehingu põhjuse iseloomus ehk *causa* 's. Näiteks üks on seisukohal, et kingib, teine arvab, et saab laenuks.²³⁵ Antud eksimuse põhjuse liik ei ole sõnasõnalt kajastatud Ulpianuse loetelus, kuid oma olemuselt on paigutatav fragmendi osa „erimeelsused müügi enda suhtes“ alla. Rooma juristide hulgast on teemat kommenteerinud Iulianus, Pomponius ja Ulpianus igaüks ühe õiguslausega. Samas ei ole antud eksimuse liigi olemus nii üheselt võetav kui romanistid seda kujutavad,²³⁶ st ühel hetkel lihtsalt oli õigusinstituut koos kindlate omadustega.

Tänu Eini poolt viidatud *causa* 'le leidis siinkirjutaja ka *error in negotio* puhul jälgitava arenguloo, mis aga sisaldab endas ühe koolkonna esindajate arvamustevahelisi vastuolusid. Kaks kirjutist pärinevad sabiniaanide koolkonna juristide Iulianuse ja Pomponiuse sulest. Nende poolt esitatud seisukohad ei kattu üksteisega, seega võib arvata, et antud eksimuse avaldumisvorm põhjustas koolkonna liikmete vahel erimeelsusi.

Alustada saab Diegestides sätestatuga. Kirjutises pööras Iulianus tähelepanu tegeliku ja avaldatud tahete kooskõlale, küsides tehingusse astumise eesmärkide järgi. Ta lausus: „*Si ego pecuniam tibi quasi donaturus dedero, tu quasi mutuam accipias, iulianus scribit donationem non esse: sed an mutua sit, videndum /.../.*“²³⁷ (Kui ma andsin sulle raha sooviga kinkida, aga sina võtsid sellele vastu pidades seda laenuks, Iulianus kirjutab, et kinkimist ei eksisteeri, kuid kas see on laen, tuleb üle vaadata /.../). Iulianus mitte ainult ei küsi poolte eesmärkide järgi, vaid ütleb selgelt, et kinkelepingut ei teki kui mõlemal poolel puudub vastav tahe. Samas ei jäta autor tähelepanuta poolte tegevust (*quod actum est*), mistõttu peab võimalikuks laenutehingu toimumist.²³⁸ Seega võis tehingu tekkimist või kehtimist mõjutada nii pool(t)e sisemine kui ka avaldatud tahe.

²³⁴ *Negotium* - tehing, õigustehing. Adomeit, lk 179.

²³⁵ Ein, lk 56. Teised romanistid *causa* 't ei maini, nagu: Kaser, lk 47., Pereterski, lk 154., Zimmermann, lk 591, Iius, lk 143.

²³⁶ Ein, lk 56; Kaser, lk 47; Pereterski, lk 154; Zimmermann, lk 591.

²³⁷ D.12.1.18.pr.

²³⁸ Laenulepingu tekkimise määrab poolte käitumise tõlgendamine, mille käigus hinnatakse poolte tegutsemist lepingu sõlmimisel ja pärast seda. Täpsemalt: 1.1.2.

Tehingupoolte sisemisele tahtele annab selge eelistuse teine sabiniaanide koolkonna esindaja Pomponius, kes kirjeldab olukorda, milles pooled oli sõlminud tehingu, kuid üks neist oli arvamusel, et tekkis ostu-müügileping. Teise poole arusaamise järgi seob mõlemaid hoopis seltsinguleping. Pomponius selgitas: „*In omnibus negotiis contrahendis, sive bona fide sint sive non sint, si error aliquis intervenit, ut aliud sentiat puta qui emit aut qui conducit, aliud qui cum his contrahit, nihil valet quod acti sit. et idem in societate quoque coeunda respondendum est, ut, si dissentiant aliud alio existimante, nihil valet ea societas, quae in consensu consistit.*”²³⁹ (Kõikides sõlmitavates tehingutes, olgu need hea usu tehingud või mitte, kui keegi teeb vea, nagu näiteks see, kes ostab või üürib arvab ühte, aga see, kes sõlmib temaga lepingu, arvab teist, siis nende poolt sooritatut ei oma mingit jõudu. Niisamuti tuleb vastata siis, kui loodava seltsingu suhtes, nii et, kui (kodanikel) on lahkavamus, üks arvab ühte, teine arvab teist, siis selline seltsing ei oma mingit jõudu, sest see põhineb üksmeelel). Fragmendi kohaselt ei saa tahte avaldamine, olgu siis teo või sõnaga, kaasa tuua õiguslikke tagajärgi, kui see ei ole kooskõlas isiku sisemise tahtega. Seega alles Pomponiuse kirjutisest ilmneb, et eksimus tehingu tüübist välistab üheselt igasuguse tehingu tekkimise.

Eelmainitud seisukoht leiab heakskiidu ka teise koolkonna juristi Ulpianuse poolt. Kuid ta puudutas oma kirjutises ka omandistaatuse muutumise teemat ning selgitas: „*Si ego pecuniam tibi quasi donaturus dedero, tu quasi mutuam accipias /.../ et puto nec mutuam esse magisque nummos accipientis non fieri, cum alia opinione acceperit. quare si.*”²⁴⁰ (Kui ma andsin sulle raha sooviga kinkida, aga sina pidasid seda saades laenuks. /.../ Ma arvan, et ei eksisteeri laenu, veel enam, mündid ei saa vastuvõtja omandiks, kuivõrd ta võttis need vastu teiste kavatsusega). Ulpianuse poolt öeldu kinnitab, et tehingu kehtivus ja omandi tekkimine sõltus ainult poolte kavatsusest, mitte käitumisest. Kui tehingusse astumisel oli poolte soovid lähtuvalt tehingu tüübist erinevad, siis ei tekkinud lepingulist suhet, vaid kehtetu tehingu raames saadu tuli tagastada muud moodi, mida võib pidada jälle viiteks *restitutio in integrum*’ile.²⁴¹

Error in negotio instituudi avastamine ja eksimusega sidumine oli sabiniaanide koolkonna teene. Nad nägid esmalt probleemi ja reguleerisid seda õiguslikult olukorras, kus üks lepingupool soovis tehingu raames eseme kinkida, teine pool laenata. Üheselt on selge, et kinkeleping sellises situatsioonis tekkida ei saanud, aga algselt peeti võimalikuks rääkida

---

²³⁹ D.44.7.57.

²⁴⁰ D.12.1.18.pr.

²⁴¹ Täpsemalt: p 2.2.2.

laenulepingu tekkimisest, kuid seegi välistati hiljem Pomponiuse poolt. Prokuliaanid nõustusid teise koolkonna seisukohtadega, aga nad lõid selgema käsitluse omandi tekkimise ja kehtetu tehinguga üleantu tagasi saamise suhtes.

2.1.4. Eksimus isikus (*error in persona*)

*Error in persona*²⁴² võib käesoleva töö kontekstis sisustada kui eksimust lepingu partneri samasuses. Ein kirjutab, et tegemist on eksimusega, mille tõttu isik sooritab tehingu vale isiku kasuks. Zimmermann ütleb, et viga peab olema lepingupartneri identsuses.²⁴³ Kõige täpsem situatsiooni kirjeldus on Novitskil, kes selgitab instituuti läbi *delegatio nominis* juhtumi,²⁴⁴ milles eksitakse vana laenuandja isiku samasuses. Ulpianus ei ole otseselt viidanud antud eksimuse tüübile, seega tuleb eksimus isikus liigitada punkti „midagi muud“ alla.

Eksimus lepingupartneris ei olnud ulatuslikuks probleemiks. Digestidesse on sellest eksimuse liigist võetud ainult üks fragment Celsuselt.²⁴⁵ Ta kirjeldab stipulatsiooni, mille käigus toimub ekslik võlausaldaja vahetus, kuivõrd uue võlausaldaja sisemine tahe on suunatud tehingu sõlmimisele hoopis teise isikuga, kui avaldatud tahtes. Celsus ütles: „*Si et me et titium mutuam pecuniam rogaveris et ego meum debitorem tibi promittere iusserim, tu stipulatus sis, cum putares eum titii debitorem esse, an mihi obligaris? subsisto, si quidem nullum negotium mecum contraxisti: sed propius est ut obligari te existimem, non quia pecuniam tibi credidi (hoc enim nisi inter consentientes fieri non potest): sed quia pecunia mea ad te pervenit, eam mihi a te reddi bonum et aequum est.*²⁴⁶ (Kui sa palusid mind ja Titiust anda sulle laenu ning mina käskisin oma võlglasel lubada sulle (raha) stipulatsiooni vormis ja sina sooritasid temaga selle stipulatsiooni mõeldes, et ta on Titiuse võlgnik. Kas siis oled sa kohustatud minu ees? Kahtlen, kui sa ei sõlminud mingit tehingut minuga, siis on õigem mõelda, et mina võin sind pidada võlgnikuks, mitte aga seetõttu, et ma laenasin sulle raha, sest see ei saa toimuda muud moodi, kui nende vahel, kes andsid nõusoleku. Kuivõrd minu raha sattus sinu juurde, siis on aus ja õiglane,²⁴⁷ et sa selle tagastaksid). Kaasuse kohaselt arvas laenusoovija, et sai laenu Titiuselt, kuigi hoopis keegi teine osutus laenuandjaks. Loomulikult on tegemist

²⁴² *Persona* - isik, isiksus, täieliku õigusvõimega isik Roomas. Adomeit, lk 201.

²⁴³ Zimmermann, lk 592.

²⁴⁴ Tegemist on delegatsiooni ühe tüübiga, mille käigus vana võlausaldaja lepib kokku uue võlausaldajaga, et võlgnik tagastab võla uuele võlausaldajale, st aktiivne kohutuse üleandmine, sest toimub novatsioon. Новицкий, lk 240.

²⁴⁵ Prokuliaan Celsus Publius Juventius oli preetoriks 106-107 pKr, siis legaat Traakias, kaks korda konsuliks viimati 129 pKr ja keisri nõukoja liige. Ta kirjutas palju raamatuid ja kommentaare. Peateoseks Digestide 39 raamatut. Bonfante, lk 351-352; Celsus tegutses 2. sajandi alguses. Antiigileksikon, lk 99.

²⁴⁶ D.12.1.32.

²⁴⁷ Novitski leiab, et *bonum et aequum* oli rooma juristide käes paindlikuks tööriistaks, et anda väline põhjus kasutada õigust nii, et tagada sotsiaal-majanduslik läbikäimine. Новицкий 2000, lk 267.

eksimuse olukorraga, sest laenusoovija tegelik ja avaldatud tahe erinevad ning eksimust lepingupartneri isikus peetakse oluliseks eksimuseks, sest selle tagajärjeks on laenulepingu kehtetus. Teiseks reguleeritakse kehtetu tehingu tagajärjel raha sattumist vale isiku kätte ning avaldatakse arvamust, et raha tuleb tagastada, sest seda nõuab õiglus. Eelnev tundub olema jälle viide *restitutio in integrum*ile, mille alusel tuleks ka raha tagastada.²⁴⁸

Error in persona oli vähe levinud eksimuse liik, sest olukorrad, kus antud eksimuse avaldumisvorm kohalduda võis, olid äärmiselt piiratud. Jutt on esindusõiguse kaudu sõlmitud tehingutest. Samas peeti eksimust lepingupartneris piisavalt oluliseks, et lugeda sõlmitud tehing kehtetuks. Kehtetu tehingu alusel üleantu tuli tagastada aususe ja õigluse kohaselt, mida võib pidada ka lepinguväliseks võlasuhteks.

2.1.5. Eksimus hinnas (*error in pretio*)

*Error in pretio*²⁴⁹ tähendab eksimust tehingu hinnas. See eksimuse avaldumisvorm on sätestatud Ulpianuse poolt *expressis verbis*, ta ütles: „*/.../ si in pretio dissentiant /.../, empti imperfecta est.*”²⁵⁰ (*/.../* kui on erimeelsused hinna suhtes */.../*, siis on ost ebatäiuslik). Rooma juristide seast on teemat kommenteerinud sabiniaanide koolkonna esindaja Pomponius ühe õiguslausega. Seega hinna eksimuse küsimus ei olnud nende jaoks probleemne, kuid eelnev ei kehti romanistide kohta.

Ilus leiab, et ostuhind peab olema kindel ja see määratakse poolte kokkuleppel, erandina kolmanda isiku poolt.²⁵¹ Eelnevat arvamust kinnitab Gaiuse poolt kommenteeritud fragment, millest ta selgitas: „*/.../ nam ut emptio et venditio ita contrahitur, si de pretio convenerit, sic et locatio et conductio contrahi intellegitur, si de mercede convenerit.*”²⁵² (*/.../* aga ost-müük sõlmitakse, kui on kokkulepitud hinnas, nii loetakse ka kasutusleping sõlmituks, kui on kokkulepitud tasus).²⁵³ Lisaks ilmneb Gaiuse kirjutisest, et kindla tasu kokkuleppimise nõue kehtib ka kasutuslepingute puhul. Seetõttu võiks arvata, et eksimus hinna või tasu kokkuleppimisel toob kaasa tehingu tühisuse. Kuid järgnevalt kajastatud fragmendist, mis on seotud hinna eksimusega ilmneb, et selle ajastu roomlased arvavad teisiti. Pomponius kommenteeris Quintus Mucius Scaevola poolt üleskirjutatud, öeldes: „*Si decem tibi locem fundum, tu autem existimes quinque te conducere, nihil agitur: sed et si ego minoris me*

²⁴⁸ Täpsemalt: p 2.2.2.

²⁴⁹ *Pretium* – hind, ostuhind, väärtus, raha, lunaraha, maks, karistamine, rahatrahv. Kleis, lk 883.

²⁵⁰ D.18.1.9.pr.

²⁵¹ Ilus, lk 155.

²⁵² D.19.2.2.pr.

²⁵³ Vt. ka Inst. 3.23/24.pr.

*locare sensero, tu pluris te conducere, utique non pluris erit conductio, quam quanti ego putavi.*²⁵⁴ (Kui ma andsin sulle mõisa üürile 10 eest, aga sina arvasid, et võtsid üürile 5 eest, siis ei ole midagi toimunud, aga kui ma arvasin, et üürin väiksema tasu eest, aga sina arvad, et üürisid suure eest, siis loetakse üürileantuks väiksema hinna eest, mis ei ületa seda, mida mina arvasin). Kaasuse esimene pool vastab igati D.19.2.2.pr-st tulenevale loogikale, mille kohaselt kindla hinna kokkuleppe puudumine välistab kasutuslepingu tekkimise, sest poolte vahel on eksimus. Eelnev sobib hästi ka eriarvamuse teooriast lähtuva ideega, et igasugune puudus *consensuse* elementide vahel välistab tehingu tekkimise või muudab selle tühiseks.

Kaasuses teisena kirjeldatud olukord, kus puudub kindel kokkulepe hinnas, aga tehing loetakse teatud ulatuses kehtivaks, on põhjustanud romanistide seas laiaulatusliku arutelu.²⁵⁵ Diskussiooni käigus on püütud leida juriidiliselt aktsepteeritavaid seisukohti, mis põhjendaks sellist roomlaste käitumist. Saadud seisukohad on valatud erinevatesse teooriatesse, millest identifitseerimise ja eriarvamuse teooriad on juba töös käsitlemist leidnud.²⁵⁶ Veel eksisteerivad osalise üksmeele teooria ja hüpoteetilise tahte teooria, mida võib piiratud kohaldatavuse tõttu liigitada eriarvamuse teooria allteooriateks.²⁵⁷

Osalise üksmeele teooria pooldajad põhjendavad D.19.2.52.-s teises lauses sisalduvat järgnevalt. Thomas on arvamisel, et leping jäetakse kehtima, kuivõrd puudub pool, kes eksimuse tõttu kahju kannataks.²⁵⁸ Wunder leiab, et tehingu tulemuse määrab hinnang, mis lähtub poolte huvidest.²⁵⁹ Kokkuvõtvalt võib öelda, et osalise üksmeele teooria pooldajad leiavad, et tehing loetakse kehtivaks, sest lepingupoolte vahel on saavutatud üksmeel vähemalt minimaalse üüri summa suhtes.²⁶⁰

Hüpoteetilise tahte teooria järgijad²⁶¹ on arvamisel, et rääkida mingisugusest poolte üksmeelest on kohatu, kuivõrd puudub üürileandja nõusolek sõlmida leping minimaalse summaga. Nenditakse, et tegemist on rendileandja eeldatava, mitte tegeliku tahtega. Arvata

---

²⁵⁴ D.19.2.52.

²⁵⁵ Nt. Thomas, J. A. C. Textbook of Roman law. Amsterdam, New York: North-Holland Pub. Co., 1976, lk 230 jj; Backhaus, R. In maiore minus inest. - Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. 1983, lk 163; Wieacker, lk 398.

²⁵⁶ Täpsemalt: p - d 1.3.1.1. ja 1.3.1.2.

²⁵⁷ Täpsemalt: p 1.3.1.2.

²⁵⁸ Thomas, lk 230.

²⁵⁹ Wunner S.E. Contractus. Sein Wortgebrauch und Willensgehalt im klassischen römischen Recht. Köln: Böhlau Verlag 1964, lk 205.

²⁶⁰ De Zulueta, F. The Roman Law of Sale. Oxford: Clarendon Press, 1945, lk 25; Thomas, lk 230; Wunner, lk 205.

²⁶¹ Backhaus, lk 163. Riccobono, S. Stipulation and the theory of contract (tõlk. J. Kerr Wylie). Amsterdam: A.A. Balkema 1957, lk 103-105.

võib, et antud teooria on vähem või rohkem mõjutatud Pringsheimi *animus*'e käsitlest,²⁶² mille kohaselt see isiku tahtega seotud termin võis muutuda aegajalt fiktsiooniks. Sisuliselt kannavad osalise üksmeele kui hüpoteetilise tahte teooriad endas sama ideed, et poolte vahel siiski eksisteerib *consensus*, kuid teooriate pooldajad argumenteerivad seda erinevatest vaatenurkadest lähtuvalt.

Identifitseerimise teooria välistab täielikult idee, et lepingupoolte vahel oli üksmeel, sest lepingupooled ei ole kunagi oma arvamust sobiva summa suhtes väljendanud. Wieacker leiab, et Pomponiuse arvamuse kohaselt D.19.2.52.-e teises kaasuses kokkulepe lihtsalt puudub. Tehing loeti kehtivaks vaid põhjusel, et see ei kahjusta üürileandja huvisid. Lõpetuseks ta ütleb, et mõnede kaasuste puhul ignoreeriti üksmeele nõuet ja seda juhul, kui selle tagajärjed oli vastuvõetavad.²⁶³

Avaldatud seisukohtadele on keeruline midagi lisada. Kuid siinkirjutaja leiab, et põhjendatum on D.19.2.52. teise lause puhul Wieackeri aramus, et tõenäoliselt poolte vahel ei tekkinudki lepingut ja kohtunik tuvastas lepingu kehtivuse seetõttu, et antud tagajärg oli ühiskonnas aktsepteeritud.²⁶⁴ Lepingu mittetekkimist toetab D.19.2.2.pr. sätestatu, mille kohaselt üürileping allub samadele juriidilistele reeglitele kui ost-müük ning üürimine ei muutu kehvaks enne hinnas kokkuleppimist. Teiseks näitab eksimuse instituudi nurgakiviks olev D.18.1.9.pr., et Ulpianus näeb eksimuse põhjuste avaldumise momendist lähtuvalt kahte võimalikku olukorda. Kui avaldatud tahted ei kattu, siis ei tekigi tehingut, kui sisemised tahted ei kattu võib olla tegemist eksimuse olukorraga.²⁶⁵ Seetõttu ta kasutabki fragmendis sõna „ebatäiuslik,“ mitte aga „tühine.“ Asjaolu, et roomlased otsisid ühiskonnas aktsepteeritud tagajärgi, näitab kirjutis, milles ei antud kõigile isikutele pettuse puhul hagi iga indiviidi vastu.²⁶⁶ Ulpianus ütles: „*Et quibusdam personis non dabitur, ut puta liberis vel libertis adversus parentes patronosve, cum sit famosa. sed nec humili adversus eum qui dignitate excellat debet dari /.../*“²⁶⁷ (Seda ei anta ka teatud kategooria isikutele, näiteks nagu poegadele ja vabakslastutele vanemate või patrooni vastu, sest see on teotus. Seda hagi ei tohi anda ka madalast seisusest isikutele nende vastu, kes ületavad neid auvääruselt /.../). Vana-Roomas ei olnud kõik isikud võrdsed, aga kirjutisest ilmneb, et eristati ka vabasid kodanikke. Seetõttu võib arvata, et D.19.2.52. teise lause puhul tuvastatigi tehingu kehtivus, sest

---

²⁶² Pringsheim, lk 410 jj.

²⁶³ Wieacker, lk 398.

²⁶⁴ Wieacker, lk 399.

²⁶⁵ Tärsemalt: p 1.3.1.2.

²⁶⁶ Новицкий 2000, lk 262.

²⁶⁷ D.4.3.11.1.

maaomaniku kui kõrgema seisusega isiku huvid ei saanud kahjustada. Eelmainitud põhjustel on usutavam Wieackeri seisukoht. Kuid kindlasti ei tohi Wieackeri teooriat laiendada kogu konsensuaalsete tehingute käsitlusele,²⁶⁸ sest tegemist on erandolukorraga.²⁶⁹

Error in pretio kohta on säilinud vaid üks kirjutis D.19.2.52., mille esimene lause ühtib eksimuse instituudi üldise loogikaga, st kui poolte vahel on eriarvamus ja see on piisavalt oluline, loetakse tehing tühiseks. Fragmendi teine lause on tekitanud hulga erinevaid teooriaid, sest hoolimata *consensus*'e puudumisest lugesid roomlased üürilepingu kehtivaks. Siinkirjutaja jaoks on kirjutise teise lause kõige vastuvõetavamalt sisustanud Wieacker. Tema teooria kohaselt ei tekkinudki poolte vahel tõenäoliselt lepingut ning kohtunik tuvastas hiljem lepingu kehtivuse seetõttu, et antud tagajärg oli ühiskonnas aktsepteeritud.

2.2. Eksimuse õiguslikud tagajärjed mitmepoolsetes tehingutes

Tänapäeval kohaldub eksimuse kõikide liikide puhul üks ja sama õiguslik tagajärg, so tekib eksimusega tehtud tehingu tühistamise õigus (kujundusõigus). Tühistamise õiguse realiseerimiseks tuleb esitada tühistamisavaldus teisele poolele. Avalduse esitamine on rangelt tähtaegne, ja eksimuse korral tuleb esitada tühistamisavaldus kuue kuu jooksul, arvates eksimusest teadasaamisest.²⁷⁰

Eksimuse õigusliku tagajärje käsitlemist Vana-Roomas peab alustama juba tuttava kirjutisega Ulpianuselt, milles ta ütles: „ On teada, et ostu-müügi korral peab eksisteerima üksmeel /.../ kui aga (pooltel) on erimeelsused /.../, siis on ost ebatäiuslik /.../).²⁷¹ Jurist kasutab õigusliku tagajärje iseloomustamiseks terminit „ebatäiuslik,“ seetõttu võib väita, et eksimusel eksisteerib rohkem kui üks õiguslik tagajärg. Sama ilmnes ka eelnevalt kajastatud eksimusega seotud fragmentide kajastusest. Siinkirjutajal ei õnnestunud leida, et sekundaarkirjanduse autorid oleks klassifitseerinud või grupeerinud tolleaegseid eksimuse õiguslikke tagajärge. Seega toetudes algallikatele liigitab siinkirjutaja eksimuse õiguslikud tagajärjed alljärgnevalt:

- a) tekkimata jäänud tehing;
- b) tühine tehing;
- c) kehtiv tehing.

---

²⁶⁸ Metzger, E. The Buyer Who Wants to Pay More. – Roman Legal Tradition 2006 (3). Arvutivõrgus: <http://romanlegaltradition.org/contents/2006/> (kasutatud 20.03.2012), lk 122.

²⁶⁹ Täpsemalt: p 1.3.1.1.

²⁷⁰ Varul 2010, lk 2010.

²⁷¹ D.18.1.9.pr.

Liigituse põhjendatus ilmneb töö vastavates alapunktides, kus käsitletakse algallikaid, mis loovad selgema ülevaate Vana-Rooma juristide õigusmõtlemisest.

2.2.1. Tekkimata jäänud tehing

Tekkinud jäänud tehing tähendab antud töö alapunkti kontekstis, et tehing ei muutunudki kehtivaks ehk ei tekkinudki *consensus*'t, sest pooled avaldavad õiguslikele tagajärgedele suunatud tahet vaid olulise eksimuse tõttu. Klassikalise ajastu juristidest on teemat kommenteerinud prokuliaanide koolkonna esindaja Ulpianus ning sabiniaanidest Venoleius, Celsus, Iulianus ja Pomponius. Neist viimane on esitanud selle eksimuse õigusliku tagajärje aluspõhimõtte, lausudes: */.../ nulla enim voluntas errantis est.*²⁷² (*/.../ see kes eksib, ei avalda mingit tahet*). Tegemist on tüüpilise sabiniaanide õigusmõtlemisega, mille kohaselt õiguse tõlgendamisel lähtuti vaid õiglusest.²⁷³ Ka teise koolkonna esindaja Ulpianus oli veendunud, et teatud juhtudel, täpsemalt tehingu tüübi eksimuse korral, peab lugema tehingu kehtetuks. Kuid tema tõlgendus lähtus pigem tehingu majandusliku tagajärje vastuvõetavusest.²⁷⁴ Digestides kajastatakse tehingu mittetekkimist nelja eksimuse avaldumisvormi puhul ja seda alljärgnevalt:

- a) kui isik eksis tehingupooles (*error in persona*), siis Celsus ütles: *“/.../ kahtlen, kui sa ei sõlminud mingit tehingut minuga. /.../ kuivõrd minu raha sattus sinu juurde, siis on aus ja õiglane, et sa selle tagastaksid;”*²⁷⁵
- b) kui lepingupoolel eksisid hinnas (*error in pretio*), siis Pomponius lausus: *“/.../ ei ole midagi toimunud;”*²⁷⁶
- c) kui pooled eksisid tehingu tüübis (*error in negotio*), siis Pomponius ütles: *“/.../ sooritatu ei oma mingit jõudu;”*²⁷⁷ ja Ulpianus omakorda selgitas: *“/.../ ma arvan, et ei eksisteeri laenu;”*²⁷⁸
- d) kui eksisteeris vähemalt ühe poole eksimus tehingu objektis (*error in corpore*), siis on Venoleius lausus: *“/.../ siis tehing ei ole toimunud, sest stipulatsioon saab täiuslikuks mõlema nõusolekul.”*²⁷⁹

---

²⁷² D.39.3.20.

²⁷³ Sulg, lk 12.

²⁷⁴ Bonfante, lk 340.

²⁷⁵ D.12.1.32.

²⁷⁶ D.19.2.52.

²⁷⁷ D.44.7.57.

²⁷⁸ D.12.1.18.pr; D.12.1.18.1: *“siis ei ole hoiu- ega laenulepingut.”*

Kuigi kasutatakse erinevat sõnastust, leiti kõigi esitatud eksimuse liikide juures, et tehingupoolte vahel ei ole tekkinud obligatsiooni, sest vähemalt üks pool avaldas tahet eksimuse mõjul, sh isegi formaalsete tehingutega seotud fragmendis. Eristavaks asjaoluks võib pidada, et esimeses kaasuses on tekkimata jäänud tehingu alusel tehtud sooritus ja seetõttu peetakse vajalikuks reguleerida ka üleantu tagasisaamisega seotud asjaolusid. Kaser ja Novitski arvavad, et juhtumitel, kui tehingutes puudus *causa* või isik ei olnud rahul kohtuotsusega ja oli tehtud mingi sooritus, siis preetor andis kahjukannatajale hagi, mille sisuks oli endise olukorra taastamine (*restitutio in integrum*).²⁸⁰ Kas ja kui palju oli eksimuse instituut mõjutatud *restitutio in integrum*'ist ning vastupidi on küsimused, mida töös mahupiirangu tõttu ei käsitleta, kuid need võiks olla järgmise põneva uurimistöö teemaks.

Teemat kajastavad Digestides kuus fragmenti. Tekkimata jäänud tehing oli õigusliku tagajärjena ulatuslikult levinud ja seda rakendati peaaegu kõigi eksimuse avaldumisvormide puhul, täpsemalt *error in corpore*, *error in persona*, *error in pretio* ja *error in negotio* esinemise korral. Kusjuures mittetekkinud tehing oli ainsaks õiguslikuks tagajärjeks, kui eksiti isiku ja hinna suhtes. Enamasti peeti selle õigusliku tagajärje kohaldamisel silmas olukordi, kus kehtetu tehingu alusel ei tehtud mingeid sooritusi. Samas ilmnes *error in persona*'ga seotud kirjutises, et tekkimata jäänud tehingu alusel on tehtud sooritus. Sellises olukorras tuli üleantu tagastada aususe ja õigluse kohaselt, seega võib antud eksimuse liiki pidada lähedalt seotuks ka *restitutio in integrum*'i instituudiga.

2.2.2. Tühine tehing

Tühine tehing eksimuse õigusliku tagajärjena oli kasutusel tehingu lõppemise vormina ainult olukordades, kus leping oli juba sõlmitud, aga eksimus avaldus hiljem. Tehingu tühisust tähistati Digestides kahe sõnaga „*nullum*“²⁸¹ ja „*non valet*“²⁸² ning neid sisustati samalaadselt.²⁸³ Seda eksimuse õiguslikku tagajärge on kommenteerinud mõlema koolkonna juristid, täpsemalt Iulianus ja Ulpianus. Iulianuse poolt on esitatud üks kaasus, mis kajastab objekti koostise eksimust, Ulpianus kirjeldab lisaks ka objekti samasuseksimust. Seega on

---

²⁷⁹ D.45.1.137.1.

²⁸⁰ Vana-Roomas oli *restitutio in integrum*'i kohaldamise eeldused: a) eksisteeris varaline või mittevaraline kahju, mis on tekitatud tegevuse või tegevusetusega; b) eksisteeris õigustavav asjaolu, näiteks: b.a) alaealisus; b.b) pettus; b.c) eksimus; b.d) ajutine eemalviibimine; c) õigeaegne palve. Täpsemalt: Kaser, lk 50 jj; Новицкий 2000, lk 62 jj.

²⁸¹ *Nullum* – ei miski, ei, ei eksisteeri, tühine. OLD, lk 1201. Kasutati: D.18.41.1; D18.1.9.pr; D.18.1.9.2; 18.1.11.1.

²⁸² *Valeo* – kehtiv, kehtima, seadusjõuline, püsima, siduv OLD, lk 2006. Kasutati: D.18.1.14.

²⁸³ Mõisteid kasutati samas tähenduses ka seoses testamentidega. Väljendi *non valet* puhul võib öelda, et nii tähistati üldjuhul testamente, mis olid tühised ja seega ka kehtetud. Täpsemalt: Kuusik, T. Testamendi kehtetus Rooma eraõiguses. Bakalaureusetöö. Tartu: TÜ Õigusteaduskond 2010, lk 7-15 (Käsikiri Tartu Ülikooli Õigusteaduskonna teabekeskuses).

algallikates kasutatud õigusliku tagajärjena tehingu tühisust seoses kahe eksimuse avaldumisvormiga.

- a) Kui vähemalt üks pool eksis tehingu objekti koostises (*error in substantia*), siis Iulianus ütles: „Kui sa müüsid mulle hõbedaga kaetud laua, /.../ kui täishõbedast laua /.../, siis on müük tühine ja raha, mis laua eest on antud, kuulub välja nõudmisele).“²⁸⁴ Ulpianus selgitas: „/.../ kui aga vask on müüdnud kulla asemel, siis on (müük) kehtetu“²⁸⁵ ja ta täpsustas eelnevat fragmenti: „/.../ (kui) on ilmselge, et siin on müüdnud üks teise asemel /.../, (siis) on müük tühine /.../.“²⁸⁶
- b) Kui avaldus ühe või teise poole eksimus tehingu objektis (*error in corpore*), siis Ulpianus kommenteeris: „/.../ ostmine tühine, kuivõrd eksimus on soo suhtes,²⁸⁷ ja /.../ müük on tühine, kuivõrd meil on eriarvamus objekti suhtes).“²⁸⁸

Kõik tühisust kajastavad kommentaarid on seotud ostu-müügilepinguga, täpsemalt selle objekti samasuse ja koostise teemaga. Koolkondade vaheliseks erinevuseks on asjaolu, et sabiniaanide koolkonna esindaja luges igasuguse objekti koostise eksimuse korral lepingu tühiseks, prokuliaan Ulpianus aga ainult olulise eksimuse puhul, st kui oli ilmselge, et müüdi üks teise asemel. Täiendavalt ilmneb Iulianuse kirjutisest ka viide tühise tehingu alusel saadu tagasitaitmise korrale (*restitutio in integrum*). *Error in corpore* 't on selgitanud Ulpianus ja ta peab antud eksimuse liiki niivõrd oluliseks, et selle tagajärjeks on eranditult lepingu tühisus.

Eksimuse tagajärjena tehingu tühisust kajastavad Digestides viis fragmenti. Käesoleva eksimuse õiguslikku tagajärge väljendatakse kahe erineva sõnaga „tühine“ ja „kehtetu,“ mis olemuselt teineteisest ei erine. See õiguslik tagajärg kohaldus ainult olukordades, kus leping oli juba sõlmitud, aga eksimus avaldus hiljem. Tühine tehing õigusliku tagajärjena oli üpris levinud ja seda rakendati *error in corpore* ja *error in substantia* esinemise korral. Tühisust objekti koostise eksimusena käsitlesid mõlema koolkonna esindajad, kuid seda mõnevõrra erinevalt. Iulianus luges igasuguse objekti koostise eksimuse korral lepingu tühiseks, Ulpianus aga ainult olulise eksimuse puhul.

---

²⁸⁴ 18.41.1.

²⁸⁵ D.18.1.14.

²⁸⁶ D.18.9.2.

²⁸⁷ D.18.1.11.1

²⁸⁸ D.18.1.9.pr.

2.2.3. Kehtiv tehing

Rooma juristid sätestasid eksimuse õigusliku tagajärjena ka olukorra, kus hoolimata eksimusest loeti tehing kehtivaks. Antud instituuti on selgitanud mõlema koolkonna esindajad, täpsemalt Pomponius ja Iulianus ning Ulpianus ja Paulus. Enamik teemat käsitlevaid fragmente kajastavad eksimust objekti koostises. *Error in substantia* keskne idee ilmneb Ulpianuse poolt kommenteeritud kirjutisest, milles ta ütles: „/.../ eksisteerib ost-müük, sest eksisteerib kokkulepe eseme kohta, kuigi on eksimus asja olemuses.“²⁸⁹ Kuid eksimus asja olemuses ei tohtinud olla nii oluline, et saaks öelda, et üks asi on müüdnud teise asemel. Kui aga objekti koostises eksisteeris oluline eksimus, siis see eksimuse avaldumisvorm võrdsustati nii sisuliselt kui õigusliku tagajärje mõttes *error in corpore*’ga, st tehing muutus tühiseks.²⁹⁰

Kui grammatiliselt tõlgendada teisi käesolevat õiguslikku tagajärge sisaldavaid fragmente, võiks öelda, et leping jäeti teatud juhtudel kehtima ka hinna ja tehingu tüübi eksimuse korral. Samas vaadeldes romanistide seisukohti ei saa üheselt väita, et Vana-Roomas oleks tehing nende eksimuse liikide puhul üldse tekkinudki.²⁹¹ Siiski paigutatakse kaks eelmainitud eksimuse avaldumisvormi töö antud alapunkti. Kuivõrd siinkirjutajale tundub, et veel vägivaldsem oleks neid paigutada mittetekkinud või tühise tehingu alapunkti. Seega võib mõõndustega öelda, et Digestides kajastatakse dispositioonina kehtivat tehingut kolme eksimuse avaldumisvormi puhul ja seda alljärgnevalt:

- a) kui pooled eksisid tehingu tüübis (*error in negotio*), siis Iulianus ütles: „/.../ kinkimist ei eksisteeri, kuid kas see on laen, tuleb üle vaadata;“²⁹²
- b) kui lepingupoolte eksimus ilmnas hinnas (*error in pretio*), siis Pomponius lausus: „/.../ loetakse üürileantuks väiksema hinna eest, mis ei ületa seda, mida mina arvasin;“²⁹³
- c) kui vähemalt üks pool eksis tehingu objekti koostises (*error in substantia*), siis Ulpianus selgitas: „/.../ ost kehtib, sest eksimust ei ole soo suhtes,²⁹⁴ ja /.../ kui midagi oli kullatud, kuigi ma pidasin seda kullaks, on müük kehtiv,“²⁹⁵ ning Paulus omakorda ütles: „/.../ kui kuld on kehvema kvaliteediga, /.../ sellistel juhtudel ost kehtib,²⁹⁶ ja kui

---

²⁸⁹ D.18.1.9.2.

²⁹⁰ Täpsemalt: p 2.1.2.

²⁹¹ Täpsemalt: p 2.1.3 ja p 2.1.5.

²⁹² D.12.1.18.pr.

²⁹³ D.19.2.52.

²⁹⁴ D.18.1.11.1.

²⁹⁵ D.18.1.14.

²⁹⁶ D.18.1.10.

ma stipuleerisin sinult seda, mida pidasin kuldseks, kuid mis oli sellel ajal vaskne, siis on sul minu ees kohustus vaske suhtes /.../).²⁹⁷

Tehingu tüübi eksimust sisaldav kirjutus oli üks kahest, mille puhul sabiniaanide koolkonna esindajad pidasid võimalikuks, et ainuüksi isiku käitumine (*quod actum est*) võib tekitada kehtiva tehingu. Samas kasutas Iulianus õigusliku tagajärje väljendamiseks sõnu: „/.../ kas see on laen, tuleb üle vaadata,“ mis viitab kahtlusele oma seisukoha suhtes. Kahtlus võis olla põhjustatud vastuolust teise koolkonna seisukohaga, mille kohaselt igasuguse *error in negotio* esinemine muutis tehingu tühiseks.²⁹⁸ Hoolimata eelnevast on võimalik väita, et siiski teatud eriliste asjaolude tõttu võidi tehingutüübi eksimusega sõlmitud leping lugeda tolleaegses ühiskonnas kehtivaks.

D.19.2.52., mis kajastab *error in pretio* kaasust, on romanistide seas kutsunud esile lõputuid vaidlusi teemal, kas tehing tekkis poolte vastastikuste tahete avaldamise tõttu või hoopis tunnistas preetor selle tehingu hiljem kehtivaks.²⁹⁹ Kuid need vaidlused on antud alapunkti kontekstis ebaolulised, sest lugedes õiguslauset on selge, et ka hinnaeksimuse korral võidi tehing lõppastmes lugeda kehtivaks.

Viimane eksimuse avaldumisvorm, mille puhul tehing jäeti kehtima on üks *error in substantia* juhtumitest, täpsemalt olukorras, kus müügiobjekti puuduseid ei peetud olulisteks.³⁰⁰ Sellist vaadet propageerisid vaid prokuliaanide koolkonna esindajad Ulpianus ja Paulus, kes lugesid tehingu kehtivaks lähtudes sotsiaal-majanduslikest aspektidest,³⁰¹ mis omakorda oli suunatud teise poole õiguskindluse tagamisele.³⁰² Kuid tehingu kehtivaks lugemine tähendas seda, et isik ei saanud enam tugineda *resitutio in integrum*'le. Mis sai kahjustatud isikust, seda töös käsitlemist leidvate sekundaarkirjanduse autorid ei selgita. Lähtudes roomlaste seas laialt levinud *bona fides*'e põhimõttest ei saa pidada vastuvõetavaks, et objekti koostise risk jäeti ainult ostja kanda.

Siinkirjutajale tundub, et klassikalise ajastu juristid hakkasid seoses *error in substantia*'ga eristama kahte õiguslikku tagajärge. Kui oli tegemist olulise rikkumisega siis loeti tehing teatud juhtudel tühiseks, aga mitteolulise rikkumise korral reguleeriti olukorda lepinguliste

---

²⁹⁷ D.45.1.22.

²⁹⁸ Täpsemalt: p 2.1.3.

²⁹⁹ Täpsemalt: p 2.1.5.

³⁰⁰ Täpsemalt: p 2.1.2.

³⁰¹ Bonfante, lk 340.

³⁰² Täpsemalt: p 1.1.2.

õiguskaitsevahenditega. Seisukohta võiks kinnitada Marcianuse³⁰³ kommentaar, mis refereerib sabiniaanide koolkonna esindajate arvamust: “*Labeo /.../ scribit, si vestimenta interpola quis pro novis emerit, trebatio placere ita emptori praestandum quod interest, si ignorans interpola emerit. quam sententiam et pomponius probat, in qua et iulianus est, qui ait, si quidem ignorabat venditor, ipsius rei nomine teneri, si sciebat, etiam damni quod ex eo contingit /.../.*”³⁰⁴ (Labeo /.../ kirjutab, et kui keegi ostab uue asemel parandatud rõiva, siis Trebatiuse arvamuse kohaselt peab ostjale saama hüvitatud kahju, kui ta teadmatuses ostis parandatud rõiva. Selle arvamuse kiidab Pomponius heaks ja temaga nõustub Iulianus, kes räägib, et kui müüja ei teadnud, siis vastutab ta asja enda eest, kui aga teadis, siis ka kahju tekkimise eest). Ükski juristidest ei räägi tehingu tühisusest eksimuse tõttu, kuid müüja vastutus tekib kehtiva lepingu raames ning juhul, kui müüja teadis puudustest, siis vastutuse ulatus laieneb. Asjaolu, et lepinguliste õiguskaitsevahendite kasutamist hakati eelistama tühisusele, näitab eelrefereeritud fragmendi viimane lause, milles avaldas oma arvamuse Marcianus, kes ütles: „*/.../ quemadmodum si vas aurichalcum pro auro vendidisset ignorans, tenetur, ut aurum quod vendidit praestet.*”³⁰⁵ (/.../ samuti siis, kui müüja müüs kollasest vasest nõu kuldse asemel seda teadmata, siis on kohustatud võimaldama kuldse, mida ta müüs). Klassikalise ajastu juristid lugesid sellist *error in substantia* juhtumit, kui vask oli müüdnud kulla asemel, oluliseks eksimuseks, mis võrdsustati *error in corpore*’ga ka õigusliku tagajärje suhtes.³⁰⁶ Kuid juba 50 aastat pärast Ulpianust, so järelklassikalise ajajärgu alguses öeldi, et olulise eksimusega sõlmitud tehing jääb kehtima ja objekti puudused tuli likvideerida kehtiva lepingu raames. Eelnevast tulenevalt on siinkirjutaja arvamusel, et *error*’i instituut oli arvatavasti lähedalt seotud tänapäevase lepingu mittekohase täitmise instituudi tekkimisega. Loomulikult vajaks eelmainitud hüpotees põhjalikumat uurimist, mida ei teostata antud töös mahupiirangu tõttu, kuid see võiks olla mõne järgneva uurimistöö teemaks.

Eksimuse tagajärjena kehtivat tehingut kajastavad Digestides kuus fragmenti. Roomlased on lugenud teatud eksimuse avaldumisvorme sisaldavad tehingud kehtivaks, täpsemalt *error in substantia*, *error in pretio* ja *error in negotio* esinemisel. Kuid kahe viimase eksimuse liigi paigutamine töö antud alapunkti alla on subjektiivne, sest mõnede romanistide arvamuse kohaselt ei saa üheselt väita, et tehing oleks nende liikide puhul üldse tekkinudki.³⁰⁷ Ka seda õiguslikku tagajärge on selgitanud mõlema koolkonna esindajad. Enamik kirjutisi käsitlevad

³⁰³ Aelius Marcianus oli rooma jurist, kelle tegutsemisaeg jääb 2 sajandi lõpp 3.sajandi algus pKr. Bonfante, lk 353.

³⁰⁴ D.18.1.45.

³⁰⁵ D.18.1.45.

³⁰⁶ Täpsemalt: p 2.1.2.

³⁰⁷ Täpsemalt: p 2.1.3 ja p 2.1.5.

eksimust objekti koostises, mille puhul esitati tees, et klassikalise ajastu juristid hakkasid seoses *error in substantia* ga eristama kahte õiguslikku tagajärge. Kui oli tegemist olulise rikkumisega, loeti tehing teatud juhtudel tühiseks, aga mitteolulise rikkumise korral reguleeriti olukorda lepinguliste õiguskaitsevahenditega.

Kokkuvõte

Käesolevas magistritöös analüüsisin Vana-Rooma õigustekstide abil eksimust (*error*'it) - mis omakorda oli üheks tahte defektidest - ning selle seoseid teiste tolleaegsete mõistete ja õigusinstituutidega. Umbes 1. sajandi keskel eKr hakati tahte defekte kasutama juriidilise õigustusena vältimaks olukordi, kus isikute seotus lepingutega oleks määratletud vaid lepingu objektiivsete kriteeriumitega. Eelmainitud lähenemine tagas nii tahte(avalduse) kui ka eksimuse instituudi tormilise arengu, sest nii suudeti hoida ära mittetahtekohase tehinguga kaasnevaid äärmiselt ebaõiglaseid tagajärgi.

Tahte defekti ja eksimuse olemuse avamisega tegelesin töö esimese peatükis. Kuivõrd *error* oli üks tahte defektide alaliik, siis sisustasin esmalt õigusterminid: „tahe“ ja „defekt“, sest mõlema sõna sisustamisest sõltub nende omavaheline koostoime ja õiguslik tagajärg. Tahtega seondvalt uurisin kahte põhiprobleemi. Esiteks, millisest ajajärgust alates peeti vajalikuks, et sõlmitav tehing sisaldaks poolte üksmeelt ehk tahete kooskõla. Teiseks, milliseid õiguslikke termineid roomlased kasutasid seoses isiku tahte ja selle väljendamisega. Uurimisküsimusele vastuse leidmisel on tahteavalduse problemaatika käsitlemisel lähtekohaks võetud 19. sajandi pandektistide tahteavalduse teooria.

Vanimal Rooma õiguse perioodil (9. sajandi lõpp eKr - 3. saj (st u 250) eKr) tekkisid obligatsioonid enamasti kahel viisil: läbi religioosse rituaali sooritamise ja teisele isikule kahju tekitamise tagajärjel. Kohustuste olemus ei olnud enamasti äriiline, mille tõttu nõuti, et kõik avalikult võetud kohustused tuleb täita. Seetõttu puudus vajadus tuvastada, mis asjaoludel keegi endale kohustusi võttis. Ka eelklassikalise õiguse perioodist (250 eKr - 82 eKr) enamik sarnanes religioosse õiguse perioodiga, st õiguslik hinnang oli jäigalt kinni välises vormis.

Esimesel sajandil eKr ilmnes, et isiku sisemisele tahtele hakati tähelepanu pöörama ja seda esmalt vormivabades tehingutes, kus pooled olid üksteisega seotud *ius gentiumi* vahendusel. Kuivõrd *ius gentium*'i lähtus omakorda *bona fides*'e printsiipest, on arusaadav soov sõlmida tehing, mis oleks ka õiglane. Ehk päevakorda tuli küsimus isikute sisemisest tahtest, st millisena nägid isikud tehingu sõlmimise hetkel tehingu lõppresultaati. Formaalsete tehingute puhul oli oluliseks pöördepunktiks kuulus pärimisasja nn Curiuse kaasus (93 eKr). Antud kaasuse lahendamisel otsustas kohtunik minna kaugemale testamendi sõnastuse piiridest, ta tuvastas sõnade taga asetseva testamenditegija tahte. Kokkuvõtvalt võib öelda, et eelklassikalise perioodi lõpuks küll eristati tahte subjektiivset ja objektiivset elementi, kuid

need omasid mõju vaid mitteformaalsete tehingute tõlgendamisel ja formaalsetes tehingutes esinevate sõnade sisustamisel.

Klassikalise õiguse perioodil (82 eKr - 250 pKr) oli õigusinstituutide areng enamasti tingitud kahe koolkonna erinevatest vaadetest. Erinevad seisukohad avaldusid ka samal ajastul lepinguõigusesse ilmunud mõistete - millega väljendati tehingu loomisele suunatud tahet - üksmeel (*consensus*), kokkulepe (*conventio*) ja tahe (*animus*) sisustamisel. Üldiselt soovisid mõlema koolkonna juristid näha tehingu taga isiku subjektiivset tahet ja seda esmalt vormivabades tehingutes. Tahte avastamiseks jälgiti lepingupoolte käitumist, st nad lähtusid lepingute tõlgendamisel poolte äratuntavast tahtest, mis väljendus tegevuses (*quod actum est*). Sabiniaanide koolkonna esindajad jälgisid isikute tahet kogu lepingu kehtivuse ajal, prokuliaanid pidasid tähtsamaks lepingu sõlmimise hetke. Vastavalt Papinianuse poolt D.50.16.219.-s sätestatule jõuab subjektiivse tahte eelistamine kõikidesse lepinguõiguse valdkondadesse. Siiski allikmaterjalidest lähtuvalt tuleb tõdeda, et mõlemad koolkonnad pidasid subjektiivset tahet oluliseks ainult nendes õiguse valdkondades, kus sisemise tahte nägemine sobitus kokku nende üldiste ühiskonnavaateliste seisukohtadega. Samuti järelklassikalisel perioodil (250 - 563 pKr) jäävad isiku tahtega lahutamatuks seotuks mõisted *consensus*, *conventio* ja *animus*. Kuid tahteavalduseks kui õigusinstituudiks ei saanud need terminid isegi järelklassikalisel ajajärgul.

Digestides ei ole *animus*'t defineeritud. Termin ilmus eelklassikalise ajastu juristide vargusega seotud kirjutistesse ning tähistas juba siis isiku sisemist tahet, kuid sellele ei omistatud õiguslikku tähendust. Klassikalisel ajal sai *animus* otsustavaks, kas liigitada isiku käitumine süüteks või mitte. Samal ajal jõudis *animus* ka tehingute valdkonda, milles tähistas enamasti isiku sisemist tahet. Kuid mõnikord tuvastati isiku tõelist tahet vaadeldes isiku väliselt tajutavat käitumist ja see ei pruukinud alati olla samastatav isiku sisemise tahtega. Seetõttu võib öelda, et klassikalise ajastu *animus*'el oli dualistlik iseloom. Järelklassikalisel perioodil saavutab *animus* eraldi õigusinstituudi staatuse, olles enamasti (vähemalt vormiliselt) isiku sisemise tahte sünonüümiks. Samas, teatud õigusinstituutides (nt kaasavara puhul) asendati isiku tegelik tahe eeldatava tahtega. Hoolimata eelnevast oli *animus* tänapäevasele subjektiivsele tahtele lähimaks mõisteks, kuid ei olnud selle sünonüüm.

Ka *consensus* ja *conventio* olid lahutamatuks seotud tahte ja selle avaldamisega. Mõisted ilmusid Rooma õigusesse koos konsensuaalsete tehingutega eelklassikalise aja lõpus. Analüüsist selgus, et *consensus* ja *conventio* sisaldavad endas mõlemat tänapäevase tahteavalduse elementi. Kuid tulenevalt D.2.14.1.2.-st võib väita, et *consensus* on sarnasem

isiku sisemisele taatele ja ei vajanud jõustumiseks otsest väljendamist. Samas *conventio* jõustumiseks võidi vajada otsest tahte avaldamist, sest termin oli tihedamalt seotud formaalsete tehingutega. Ka järelklassikalisel ajastul ei muutunud oluliselt *consensus'*e ja *conventio* olemus.

Roomlased ei kasutanud isiku tahtega seotud termineid seoses mingi teooria või põhimõttega, millest lähtuvalt oleks ühtemoodi reguleeritud kõiki tehinguid. Pigem tuleb tõdeda, et enamasti nähti tahet ja selle avaldamist ühtse toiminguna, kuid siiski vajadusel eristati isiku soovi ja kavatsust ning objektiivset käitumist. Seega kõik tahtega seotud käsitlused jäävad tänapäevase tahteavalduse eelastmete juurde.

Magistritöö esimese peatüki teises osas käsitletakse *error'*i olemust ja selle seotust tahte defektidega. Tahte defektide käsitlemisel lähtusin eeldusest, et antud õigusinstituut saab sisuliselt eksiteerida alles siis, kui tahte defekti ilmne misel rakendub ka õiguslik tagajärg. Algallikatest tulenevalt saab tõdeda, et ka rooma juristid jaotasid tahte defektid lähtuvalt selle tekkepõhjusest kaheks: iseendast lähtuv tahte defekt ehk eksimus (*error*) ning teise poole poolt tekitatud tahte defekt, täpsemalt pettus (*dolus, dolus malus*) ja ähvardus (*metus*). Tahte defektide liigitamisel oli määravaks, kas pool teadlikult põhjustas teise poole tahte defekti või mitte. Mahupiirangu tõttu käsitleti pettust ja ähvardust ainult ulatuses, mis on vajalik antud töö probleemistiku paremaks mõistmiseks.

Üks võimalikest tahte defektide saamislugudest on Cicero poolt sätestatud kalapüügi kaasusena teoses „*De officiis*“. Ta osundas ühiskondlikele probleemidele, millele siis kehtinud õigus lahendusi ei pakkunud. Siiski ilmn es õiguslik reageering tahte defektidele juba Cicero eluajal kehtestatud ediktis, mille kohaselt anti selleks juhtumiks hagi, kui oli olemas õiguslik alus. Lähtuvalt Curiuse kaasusest (93. eKr) ja kalapüügi kaasusest (44. eKr) ning tsiviilõigusliku pettuse defineerimisest Labeo poolt, võib pidada tahte defektide sünnimomendiks umbes 1. sajandi keskpaika eKr.

Vana-Roomas eksisteerinud *error'*i sisustamiseks käsitlesin esmalt parema arusaamise huvides romanistide teooriaid, mille abil on avatud eksimuse instituudi olemust. Enim diskussioone on neist tekitanud kaks, identifitseerimise teooria ja eriarvamuse (*dissensus*) teooria. Identifitseerimise teooria kohaselt pidasid klassikalise perioodi juristid vajalikuks teatud tüüpi *error'*ite eksisteerimist seetõttu, et lepingu objekt ei olnud piisavalt määratletud. Seega ei olnud oluline mida pooled objekti kohta arvasid või ette kujutasid lepingut sõlmides. Kindlasti on identifitseerimise teooria abiks teatud müügilepinguga seotud eksimuse liikide

sisustamisel. Kuid probleemiks on, et lõppastmes toetusid antud teooria pooldajad - põhjendamaks oma arvamust usutavalt - ainult interpolatsioonidele ja sabiniaanulikule järjekorraseosele. Ühesõnaga leidsin, et identifitseerimise teooria on vastuoluline ja piiratud ulatuses kohaldatav ning seetõttu lähtusin edaspidi töös vaid eriarvamuse teooriast.

Eriarvamuse (*dissensus*) teooria pooldajad väidavad, et *error* 'it aktsepteeriti toleaegete juristide poolt seoses asjaoluga, et lepingupoolte vahel puudus üksmeel seetõttu, et väljendatud tahe ei vastanud isikute sisemisele tahtele, kuivõrd isik viibis eksiarvamuses. Antud teooria nurgakiviks on Ulpianuse poolt kommenteeritud fragment D.18.1.9.pr., mille kohaselt loeti ebatäiuslikuks (*imperfecta*) iga tehing, mille poolte vahel eksisteeris eksiarvamuse tõttu lahkarvamus (*dissensus*) või teisiti öeldes puudus üksmeel (*consensus*). Paljudest antud töös käsitlemist leidnud mõttekäikudest tulenevalt, sõnastasin abstraktselt roomlaste eksimuse instituudi järgnevalt: kui kasvõi ühe poole tegelik ja avaldatud tahe ei ole kooskõlas põhjusel, et pool viibis tehingu sõlmimisel või pärast seda eksimuses, mis oli tingitud tehingust endast, hinnast või millestki muust tehingut puudutavast, siis on tehing ebatäiuslik.

Analüüsisin töös ka küsimusi, kas Vana-Roomas oli vaja ühe või mõlema lepingupoole eksimust, et kohalduks eksimuse instituut ning kas eksisteerisid ka olukorrad, kus *error* kohaldati lepingupoolte tahtest sõltumatutel asjaoludel. D.39.3.20.-st selgus, et *error*'i sisuks võib olla nii mõlema lepingupoole üheaegne kui ka nendest ühe eksimine lepingus olulise asjaolu suhtes. Teiseks ilmnes põhjaliku analüüsi tulemusel, et tehingu kehtivust ei saanud määrata vaid objekti faktiline koostis, mille suhtes olid mõlemad pooled eksimuses. Pigem tuleks öelda, et oluline väärettekujutus objekti reaalse koostise suhtes tekitas omakorda üksmeele puudumise ning kahe eelneva koosmõjus loeti tehing tühiseks eksimuse tõttu.

Eksimuse avaldumisvormide käsitlemisel ei saanud kasutada romanistide poolt esitatud liigitusi. Need erinesid oluliselt üksteisest ning ei sobinud antud töö kontekstiga. Edaspidi lähtusin töös algallikate analüüsi tulemusel saadud jaotusest, mis on järgnev: eksimus objektis (*error in corpore*), eksimus koostises (*error in substantia*), eksimus tehingus (*error in negotio*), eksimus isikus (*error in persona*), eksimus hinnas (*error in pretio*). Eksimuse avaldumisvormide olemus ning nende õiguslikud tagajärjed mitmepoolsetes tehingutes moodustavadki teemade ringi, mida kajastasin töö teises peatükis. *Error in corpore* tähendab eksimust lepingu objektiks oleva asja identsuses. Tegemist oli müügilepingute valdkonnas äärmiselt olulise eksimusega, sest selle ilmnemisel oli igasugune tehing eranditult tühine.

Error in substantia’t võib käesoleva töö kontekstis sisustada kui eksimust tehingu objekti olulistes omadustes või teisiti öeldes koostises ehk kvaliteedis. Roomlased kasutasid oma kirjutistes „*substantia*“ sünonüümina ka väljendit „*materia*“. Sabiniaanide koolkonna teeneks oli *substantia* eksimuse, kui põhjuse esile tõstmine. Prokuliaanid omakorda kujundasid *substantia*’st kaks erinevat vormi. Ühel juhul loeti eksimus müügiobjekti koostises nii oluliseks, et võrdsustati see objekti eksimuse kui selle õigusliku tagajärjega. Teise vormi sisuks oli eksimus müügiobjekti kvaliteedis, millele reageeriti leebemalt. Kuid stipulatsiooni puhul jäi tehing ka olulise eksimuse korral teatud ulatuses kehtima.

Error in negotio tähendab eksimust tehingu tüübis. Näiteks üks on seisukohal, et kingib, teine arvab, et saab laenuks. Tehingu eksimuse puhul avaldus jälgitav arengulugu, mis sisaldas endas sabiniaanide koolkonna esindajate eriarvamusest kantud diskussiooni. Hoolimata eelnevast selgus, et kinkeleping sellises situatsioonis tekkida ei saanud, aga algselt peeti võimalikuks rääkida laenulepingu tekkimisest, kuid seegi välistati hiljem Pomponiuse poolt. Seega algselt võidi tüübieksimusega sõlmitud tehing lugeda kehtivaks, hilisemal ajal mitte.

Error in persona’t tuleb sisustada kui eksimust lepingu partneri samasuses ehk lepingupartneri identsuses. Eksimus lepingupartneris ei olnud ulatuslikuks probleemiks, sest olukorrad, kus antud eksimuse avaldumisvorm kohalduda võis, olid äärmiselt piiratud. Jutt on esindusõiguse kaudu sõlmitud tehingutest. Samas peeti eksimust lepingupartneris piisavalt oluliseks, et lugeda sellise eksimusega sõlmitud tehingud tühiseks.

Error in pretio tähendab eksimust tehingu hinnas. Antud eksimuse liik ei olnud roomalaste jaoks probleemne, kuid eelnev ei kehti romanistide kohta. *Error in pretio* kohta on säilinud vaid üks kirjutis D.19.2.52., mille esimene lause ühtib eksimuse instituudi üldise loogikaga, st kui poolte vahel on eriarvamus ja see on piisavalt oluline, loetakse tehing tühiseks. Fragmendi teises lauses sisalduva tõttu - hoolimata *consensus*’e puudumisest lugesid roomlased üürilepingu kehtivaks - on romanistid loonud mitmeid erinevaid teooriaid, et õiguslikult põhjendada roomlaste sellist käitumist. Teooriatest vastuvõetavaim ja paremini kontrollitav on identifitseerimise teooria, mille kohaselt poolte vahel ei tekkinudki tõenäoliselt lepingut ning kohtunik tuvastas hiljem lepingu kehtivuse seetõttu, et antud tagajärg oli ühiskonnas aktsepteeritud.

Magistritöö viimases alapeatükis klassifitseerisin eksimuse õiguslikud tagajärjed, sest ei õnnestunud leida, et seda oleks teinud mingilgi viisil sekundaarkirjanduse autorid. Toetudes

algallikatele liigitasin eksimuse õiguslikud tagajärjed alljärgnevalt: mittetekkinud tehing, tühine tehing, kehtiv tehing. Mittetekkinud tehing tähendab antud töö alapunkti kontekstis, et tehing ei muutunudki kehtivaks ehk ei tekkinudki *consensus*'t, sest pooled avaldavad õiguslikele tagajärgedele suunatud tahet vaid olulise eksimuse tõttu. See õiguslik tagajärg oli ulatuslikult levinud ja seda rakendati peaaegu kõigi eksimuse avaldumisvormide puhul, täpsemalt *error in corpore*, *error in persona*, *error in pretio* ja *error in negotio* esinemise korral. Kusjuures kehtetu tehing oli ainsaks õiguslikuks tagajärjeks, kui eksiti isiku ja hinna suhtes.

Tühine tehing eksimuse õigusliku tagajärjena oli kasutusel tehingu lõppemise vormina ainult olukordades, kus leping oli juba sõlmitud, aga eksimus avaldus hiljem. Tehingu tühisust tähistati Digestides kahe samatähendusliku sõnaga „*nullum*“ ja „*non valet*.“ Tühine tehing oli õigusliku tagajärjena üpris levinud ja seda rakendati *error in corpore* ja *error in substantia* esinemise korral. Eksimust objekti koostises käsitlesid mõlema koolkondade esindajad mõnevõrra erinevalt. Sabiniaanid lugesid igasuguse objekti koostise eksimuse korral lepingu tühiseks, prokuliaanid aga ainult olulise eksimuse puhul.

Rooma juristid sätestasid eksimuse õigusliku tagajärjena ka olukorra, kus hoolimata eksimusest loeti tehing kehtivaks. Mõõndustega võib öelda, et antud õiguslikku tagajärge kasutati *error in substantia*, *error in negotio* ja *error in pretio* esinemisel. Kuid kahe viimase eksimuse liigi paigutamine töö antud alapunkti alla on subjektiivne, sest mõnede romanistide arvamuse kohaselt ei saa üheselt väita, et tehing oleks nende liikide puhul üldse tekkinudki. Koostise eksimuse puhul kohaldus antud õiguslik tagajärg ainult eeldusel, et eksimus asja olemuses ei olnud nii oluline, et saaks öelda, üks asi on müüdud teise asemel.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et Vana-Roomas eksisteerinud eksimuse instituudi kaasabil on sisustatud paljusid tänapäevaseid õigusinstituute, täpsemalt lepingu mittekohane täitmine, tühine tehing, tühistatav tehing ja loomulikult tahte defektide dogmaatika. Eelmainitu näitab veelkord kui oluline on uurida Vana-Roomas kehtinud õigust, et mõista paremini tänapäevast normatiivset regulatsiooni.

ERROR AS DEFECTS OF WILL IN MULTILATERAL TRANSACTIONS IN ROMAN PRIVATE LAW

Summary

Current Master's thesis analyses error using legal texts of ancient Rome and its connections to contemporary concepts and legal institutions. *Error* was in fact one of the defects of will. About the middle of the first century BC, defects of will were started to be used as legal exculpation in order to avoid situations in which a person's involvement in contract would be determined only by the objective criteria of the contract. The aforementioned approach secured the rapid evolvement of the (expression of) will as well as the evolvement of the institution of error, for this made it possible to keep the extremely unfair consequences away that came with transactions conducted without a person's true will.

The essence of the defect of will and error was discussed in the first chapter of the current thesis. Inasmuch as error was one of the ensuing types of the defect of will, first of all, the legal terms "will" and "defect" were explicated, for the legal consequences and their cooperation of the two mentioned depends on their explication. Two main problems, related to will, were studied. First of all, from which era it was considered as an important matter that the conclusion of the transaction would be unanimous, in other words, the will of all parties would be met. Secondly, which legal terms did the Romans use when dealing with person's will and the expression of it. For seeking an answer to the study-question, the theory of the expression of will by the Pandectists of the 19th century was considered as the basis when approaching the problem.

In the first century BC it became evident that a person's inner will was started to give more attention and at first it could be seen in actions without forms in which the parties were involved with *ius gentium*. Inasmuch as *ius gentium* itself is originated from the *bona fides* principal, makes it clear that there is a wish to conduct an act which would also be equal. In other words, the question of the inner will of a person was given rise, that is to say – how the persons visualized the final result of the transaction at the very moment of concluding it. With formal transactions, a turning point of great importance was the famous inheritance matter – the so-called Curius case (93 BC). When concluding this case, the judge decided to take the boundaries of the will's formulation further: he identified the true will of the testator. In conclusion, it can be said that by the end of the pre-classical era, even though the will's

subjective and objective elements were distinguished, they still had effect only when interpreting informal transactions and when explicating words of formal transactions.

During the classical era of Roman law (82 BC – 250 AD) the development of legal institutions were mostly caused by the different positions of two schools. Various positions were expressed together with new terms in contract law. These terms expressed the will towards creating a transaction – agreement (*consensus*), deal (*convention*) and will (*animus*). In general, lawyers of both schools desired to see the person's subjective will and primarily to see it in transactions without forms. To distinguish the will, the parties of the transaction were surveyed. In other words, when interpreting contracts, they considered the parties recognisable will, which was expressed in activity (*quod actum est*), as the basis of the survey. The Sabinians surveyed persons' will during the whole time period of the validity of the contract. The Proculians considered the exact time of the transaction being concluded, more important. According to Papinian in D.50.16.219, the preference of the subjective will, is going to be considered in all domains of contract law. Though, considering source materials, it must be acknowledged that both schools thought subjective will to be of importance only in these domains of law, in which finding personal will went with their general social opinion.

Also during the post-classical era (250 – 563 AD), the terms which stand to be inseparably involved with personal will are *consensus*, *conventio* and *animus*. However, these terms did not become an expression of will as an institution of law even during the post-classical era.

In the Digest, there is no definition of *animus*. This term occurred in the writings about theft by the pre-classical lawyers and even then it denoted the inner will of a person, but it was not given a legal meaning. During the classical era, *animus* became the key factor of deciding whether to classify the behaviour of a person as a crime or not. Meanwhile, *animus* also made its way to transactions. In transactions, it mostly denoted the inner will of a person. Still, sometimes when the true inner will of a person was being observed, the outer perceptible behaviour could be distinguished and it was not necessarily the same as the inner will. Therefore, it could be said that the *animus* of the classical era, had dual traits. During the post-classical era, *animus* achieved the status of a secluded legal institution while it was mostly (at least by form), a synonym of the inner will of a person. At the same time, in some legal institutions (for instance dowry) the true will of a person was replaced with the presumptive will. Despite the aforementioned, when defining today's concept of subjective will, *animus* was the closest to it by definition, even though it was not the synonym of it.

Consensus and *conventio* were also inseparable parts of the will itself and of the expression of will. These terms came into Roman law with consensual transactions at the end of the pre-classical era. The analysis showed that *consensus* and *conventio* both contain elements of the expression of will known today. Still, according to D.2.14.1.2., it can be said that *consensus* is more similar to the inner will of a person, and it did not need direct expressing. Meanwhile, for *conventio* to become legal, a direct expressing of will may have been necessary, for the term was more closely related to formal transactions. During the post-classical era, the essence of *consensus* and *conventio* stayed largely unchanged.

The Romans did not use the terms related to the will of a person in connection to some theory or principle according to which all transactions would have been regulated in the same manner. It should rather be considered as a will and the expression of it as a unified act. Still, the will of a person, his intentions and the objective behaviour of the person was taken into consideration, if necessary. Thus, all approaches which are related to will are in accordance with the preceding stages of the modern concept of the expression of will.

The second chapter of this Master's thesis approaches the essence of error and its relation to the defect of will. When approaching the defect of will, it was presumed that the given legal institution could basically exist only when there is a legal consequence applied in case of a defect. According to source materials, it can be found that the Roman lawyers considering the origin of the defects divided them into two: a defect, in other words an *error* caused by the person itself and a defect of will caused by the other party, in other words deceit (*dolus*) and threat (*metus*), to be precise. When classifying the defects of will, it was of great importance whether one party was aware of causing the other party's defect of will, or not.

One of the possible origins of defect of will could be found in the case of fishing prescribed in "*De Officiis*" written by Cicero. He referred to social problems, to which the law then gave no resolutions. Though, a legal reaction to the defect of will was present even in the edict imposed during the lifetime of Cicero. According to the edict, an action was compiled when there were legal grounds of action given. According to the case of Curius (93 BC) and according to the case of fishing (44 BC), and according to the definition of deceit of civil law written by Labeo, it can be said, that the presumable date of birth of the defect of will is approximately somewhere in the first century AD.

When explicating the error known in Ancient Rome, it was primarily dealt with considering the theories of the Romanists in case of better understanding of the matter. These theories

were about defining the essence of the institution of defect. The two of them, which have caused the most discussions, are the theory of identification and the theory of the dissenting opinion (*dissensus*).

According to the theory of identification, the lawyers of the classical era considered it important that a certain type of *error* would exist, for the object of the contract was not determined enough. Therefore, it was not important what the parties thought about the object or what they imagined when they were concluding a contract. Certainly, the theory of identification is helpful when explicating certain types of errors related to deed of purchase. Still, the problem lays in the fact that, in the final decree, the followers of this theory based their thoughts – to express their positions credibly – only on interpolation and on the sequence of codification by the Sabinians. So it can be said that the theory was found to be contradictory and applied only in a limited range and therefore, henceforth, in this thesis, only the theory of dissenting opinion was taken into consideration.

The followers of the theory of dissenting opinion (*dissensus*) claim that *error* was accepted by contemporary lawyers, for there was no *consensus* of the parties. That had to do with the fact that the expressed will was not the same as the inner will, inasmuch as the person itself had an erroneous notion. Given theory is based on the fragment D.18.1.9.pr. commented by Ulpian. According to the fragment, every transaction was considered imperfect (*imperfecta*), when its parties had a difference of opinion (*dissensus*) due to an erroneous notion; in other words, there was no *consensus*. Many of the thoughts discussed in the thesis, gave the institution of the Roman error the following abstract formulation: if at least one party shows its true and expressed will in disharmony because the party had an erroneous notion during the conclusion of the contract or after that, and the notion was caused by the transaction itself, by its price or something else related to the transaction, then the transaction is imperfect.

In the thesis there were also analysed questions whether in ancient Rome it was necessary to have either one or both parties' errors, for the institution of *error* to be applied and whether there were also situations where *error* was applied due to circumstances beyond our control. From D.39.3.20., it was found that the concept of *error* may be the error of both parties, or just as well the *error* related to an important circumstance of the transaction of just one party. Secondly, as a result of an in-depth analysis, it was found that the validity of the transaction could not be determined by the factual essence of the object of which both parties had an erroneous notion. Rather it should be said that an erroneous notion of the true essence of the

object caused the lack of *consensus* and due to the two aforementioned, the contract was considered to be void due to an *error*.

When defining the manifested forms of *error*, the classifications by the Romanists could not be used. These classifications were largely different from each-other and they did not go with the context with the current thesis. Hereafter, the classification of the analysis of the source materials was applied as follows: error in object (*error in corpore*), error in substance (*error in substantia*), error in transaction (*error in negotio*), error in person (*error in persona*), error in price (*error in pretio*). The definition of the manifested forms of error and their legal consequences of multilateral transactions form a circle of topics which were dealt with in the second chapter of the current thesis.

Error in corpore denotes an error in the identification of the object matter of the contract. In case of purchase deeds it was an error with high importance, for when it occurred, every transaction was considered void without any exceptions.

Error in substantia could be explicated in the current thesis as an error in important quality, or in other words, an error in its substance. The Romans used as the synonym for “*substantia*” in their writings also the term “*materia*”. For bringing forth the error of substantia as the reason, the Sabinians may be given credit for it. The Proculeans, therefore, developed the two different forms of the substantia. In one case, error in the essence of the object being sold was considered of such importance that it was considered equal to the object’s error as the legal consequence of it. The essence of the second form was the *error* in the quality of the object being sold, to which the reaction was more lenient. But in case of stipulation, the transaction was considered to be valid to a certain extent.

Error in negotio denotes an error in the type or the transaction. For instance, one party has an opinion that he is giving something the other one considers the thing to be a loan. An error in transaction showed the evolvement of the error, which contained the discussion caused by the dissenting opinions of the Sabinians. Despite the aforementioned, it became clear that there was no chance of a gift deed being evolved, but at first, it was thought possible to consider the evolvement of a loan agreement, though, this was also later excluded by Pomponius. Therefore, in the beginning, a deal with an error in type, could be considered valid, later on, void.

Error in persona should be explicated as an error of the identity of the party of the contract, in other words, the identity of the contracting party. An error of the contracting party was not a

large problem, for the situations where this form of error may have been applied, were extremely limited. Here are meant, the transactions concluded via the right of representation. The same time, error in contracting party was considered important enough to think these kinds of contracts concluded with error, as void.

Error in pretio denotes an error in the price of the transaction. This type of error was not problematic to the Romans, though, this does not go by Romanists. There is only one writing remained of error in pretio: D.19.2.52., of which the first sentence coincides with the general logic of the institution of error. That is, when the parties are dissenting and it is important enough, the contract is considered void. In the second sentence of the fragment – despite the lack of consensus, the Romans considered the contract of lease to be valid – the Romanists have created several theories to legally justify such behaviour of the Romans. The most acceptable theory and also the easiest to be verified, is the theory of identification, according to which, there probably never evolved a contract between the parties, and the jury may have found the validity of the contract afterwards, for the consequences were acceptable to society.

According to source materials, the legal consequences of errors were classified as follows: the transaction not developed, the void transaction, the valid transaction. The transaction not developed denotes in the sub-item of the current thesis that the transaction never became void, in other words, there never was a *consensus*, for the parties express will towards legal consequences only because of an important error. This legal consequence was widely spread and it was applied to almost every form of error; to be specific, *in error in corpore*, *error in persona*, *error in pretio* and in *error in negotio*. Whereby, the only legal consequence when there was an error in the person and in the price, was the void deal.

A void transaction as a legal consequence was used as a form of ending a transaction only in situations where a contract was already concluded, but the error became obvious later. In the Digests, the voidness of a transaction was denoted by two words with a similar meaning: “*nullum*” and “*non valet*”. The void transaction was a quite common legal consequence and it was applied with *error in corpore* and *error in substantia*. Error in the essence of the object was treated somewhat differently by both schools. The Sabinians considered a transaction to be void in case of any error in the essence of the object, the Proculeans, therefore, considered a transaction void, when there was only an important error.

The lawyers of Rome imposed as a legal consequence caused by error also a situation, where in spite of the error, the transaction was considered valid. It can be said that this legal

consequence was used in case of *error in substantia*, *error in negotio* and *error in pretio*. Though, would be subjective to locate the two aforementioned types of error to this paragraph of the current thesis, for according to some opinions of the Romanists, it cannot be thoroughly claimed that a transaction with these errors would have developed into a transaction at all. With the error in essence, a legal consequence was applied only by assuming that the error in the essence of the object was not of such importance that could have been said that one thing was sold instead of the other.

07.05.2012

Kasutatud kirjandus

1. Aarnio, A. Õiguse tõlgendamise teooria. Tallinn: Juura 1996.
2. Antiigileksikon. Tallinn: Valgus 1985.
3. Backhaus, R. In maiore minus inest. - Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. 1983/3 (viidatud: Metzger, E. The Buyer Who Wants to Pay More. – Roman Legal Tradition 2006 (3), lk 118).
Arvutivõrgus: <http://romanlegaltradition.org/contents/2006/> (kasutatud 20.03.2012).
4. Бартошек, М. Римское право: понятия, термины, определения. Москва: Юридическая литература 1989.
5. Behrends, O. Skript zur Vorlesung Römische Rechtsgeschichte. Göttingen: J. B. Metzler 1999 (viidatud: Siimets-Gross, H. Asjade mõiste ja nende liigitus klassikalise ajastu Rooma õiguses Gaiuse Institutsioonide näitel. Magistritöö. Tartu: TÜ Õigusteatuskond 2002, lk 4).
6. Behrends, O. Servius Sulpicius Rufus. – Ein biographisches Lexikon Von der Antike bis zum 20. Jahrhundert (toim. Stolleis, M.). München: Beck 1995 (Viidatud: Siimets-Gross, H. Rooma õigusteaduse kujunemine ja õitseng. Juridica 2002/9).
7. Bonfante, P. Rooma õiguse ajalugu (tõlk. Ein, E). Tartu: Akadeemiline Kooperatiiv 1930.
8. Buckland, W. W. A Textbook of Roman Law. Cambridge: Cambridge University Press 1921.
9. Buckland, W. W. A Text-Book of Roman Law from Augustus to Justinian. Cambridge: Cambridge University Press 1923.
10. Collient, P. The Evolution of Contract as Illustrating the General Evolution of Roman Law. - Law Quarterly Review 1932/10 (48). Arvutivõrgus: <http://heinonline.org> (kasutatud 03.03.2012).
11. De Zulueta, F. The Roman Law of Sale. Oxford: Clarendon Press, 1945 (viidatud: Metzger, E. The Buyer Who Wants to Pay More. – Roman Legal Tradition 2006 (3),

- lk 117). Arvutivõrgus: <http://romanlegaltradition.org/contents/2006/> (kasutatud 20.03.2012).
12. Ein, E. Rooma õiguse süsteemi konspekt (toim. Rammul, A). Tartu: Velox 1938.
  13. Hallik, L. Tahteavaldus tsiviilõiguses. Magistritöö. Tartu: TÜ Õigusteaduskond 2005.
  14. Hattenhauer, H. Euroopa õiguse ajalugu (toim. Luts-Sootak, M. jt). Tallinn: Juura 2007.
  15. Hausmaninger, H. Selb, W. Römisches Privatrecht. Wien: Böhlau 1994 (viidatud: Siimets-Gross, H. Rooma õigusteaduse kujunemine ja õitseng. Juridica 2002/9).
  16. Honoré, A. M. Julian's Circle. - Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis/Legal History Review 1964/1 (32). Arvutivõrgus: <http://heinonline.org> (kasutatud 05.03.2012).
  17. Hunter, W. A. A Systematic and Historical Exposition of Roman Law. London: Willam Maxwell & Son 1903.
Arvutivõrgus: <http://archive.org/details/asystematicandh00crosgoog> (kasutatud 12.03.2012).
  18. Inglise-eesti sõnaraamat (koost. Silvet, J.). Tallinn: Eesti Keele Instituut 2002.
  19. Ilus, E. Rooma eraõiguse alused (toim. Unt, J.). Pärnu: Ilo 2005.
  20. Jolowicz, H.F. jt. Historical Introduction to the Study of Roman Law. Cambridge: Cambridge University Press 1932.
  21. Kaser, M. Roman Private Law. London: Butterwords 1968.
  22. Kunkel W. Die Römischen Juristen (Herkunft und Stellung). Köln Weimar Wien: Böhlau 2001.
  23. Kacprzac, A. Prawo rzymskie. Varssav: C. H. Beck 2011.
  24. Kupisch, B. Masurius Sabinus. – Juristen. Ein biographisches Lexikon Von der Antike bis zum 20. Jahrhundert (toim. Stolleis, M.). München: Beck 1995. (Viidatud: Siimets-Gross, H. Rooma õigusteaduse kujunemine ja õitseng. Juridica 2002/9).
  25. Kuusik, T. Testamendi kehtetus Rooma eraõiguses. Bakalaureusetöö. Tartu: TÜ Õigusteaduskond 2010. (Käsikiri Tartu Ülikooli Õigusteaduskonna teabekeskuses).

26. Kötz, H., Flessner, A. European Contract Law. New York: Clarendon Press 2002.
27. Ladina-eesti sõnaraamat (koost. Kleis, R., Torpats, Ü., Gross, L., Freymann, H.). Tallinn: Valgus 2002.
28. Ladina-eesti õigussõnastik. (koost. Adomeit, K., Ristikivi, M., Siimets-Gross, H.). Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus 2005.
29. Luts, M. Võtta kordki vabadust tõsiselt: Eesti eraõigusreform kui ajalooline ja humanistlik väljakutse. - Juridica 2003/4.
30. Metzger, E. The Buyer Who Wants to Pay More. – Roman Legal Tradition 2006 (3). Arvutivõrgus: <http://romanlegaltradition.org/contents/2006/> (kasutatud 20.03.2012).
31. Nanz, K. P. Die Entstehung des Allgemeinen Vertragsbegriffs im 16. bis 18. Jahrhundert. München: J. Schweitzer Verlag 1958.
32. Новицкий, И. Б. Основы римского гражданского права. Москва: Теис 1972.
33. Новицкий, И. Б. Римское частное право. Москва: Юриспруденция 2000.
34. Oxford Latin Dictionary(koost. Glare, P. G. W). Oxford: Oxford University Press 1983.
35. Phineas, S. C. Roman Law in the Modern World. New Haven: Law Book Company 1922.
36. Pereterski, I. Üldine riigi ja õiguse ajalugu (tõlk. Kenn, H.). Tartu: NSVL Kohtu Rahvakomissariaadi Üleliiduline Juriidiliste Teaduste Instituut 1946.
37. Pringsheim, F. Animus in Roman Law. - Law Quarterly Review 1933/3 (49). Arvutivõrgus: <http://heinonline.org> (kasutatud 05.03.2012).
38. Riccobono, S. Outlines of the Evolutions of Roman Law. - Loyola Law Journal Quarterly 1926/7 (7). Arvutivõrgus: <http://heinonline.org> (kasutatud 23.04.2012).
39. Riccobono, S. Stipulation and the theory of contract (tõlk. Wylie, K. J.). Amsterdam: A.A. Balkema 1957 (viidatud: Metzger, E. The Buyer Who Wants to Pay More. – Roman Legal Tradition 2006 (3), lk 118). Arvutivõrgus: <http://romanlegaltradition.org/contents/2006/> (kasutatud 20.03.2012).
40. Ristikivi, M. Ladina keel juristidele. Tallinn: Juura 2006.

41. Scheid, J. Oral Tradition and Written Tradition in the Formation of Sacred Law in Rome (toim. Clifford, A., Rüpke, M.). – Religion and Law in Classical and Christian Rome. Stuttgart: Potsdamer Altertumswissenschaftliche Beiträge 2006.
42. Siimets-Gross, H. Asjade mõiste ja nende liigitus klassikalise ajastu Rooma õiguses Gaiuse Institutsioonide näitel. Magistritöö. Tartu: TÜ Õigusteatuskond 2002.
43. Siimets-Gross, H. Rooma õigusteaduse kujunemine ja õitseng. - Juridica 2002/9.
44. Sulg, T. Tahe Rooma eraõiguses. Bakalaureusetöö. Tartu: TÜ Õigusteaduskond 2010. (Käsikiri Tartu Ülikooli Õigusteaduskonna teabekeskuses).
45. Zimmermann, R. The Law of Obligations Roman Foundations of the Civilian Tradition. Kluwer: Clarendon Paperbacks 1992.
46. Thomas, J. A. C. Textbook of Roman law. Amsterdam, New York: North-Holland Pub. Co., 1976 (Metzger, E. The Buyer Who Wants to Pay More. – Roman Legal Tradition 2006 (3), lk 115-122).
Arvutivõrgus: <http://romanlegaltradition.org/contents/2006/> (kasutatud 20.03.2012).
47. Varul, P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M. Tsiviilseadustiku üldosa seaduse kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2010.
48. Varul, P., Kull, I., Kõve, V., Käerdi, M., Saare, K. Tsiviilõiguse üldosa õpik. Tallinn: Juura 2012.
49. Vene-eesti sõnaraamat (koost. Leemets, H., Saari, H., Kull, R.). Tallinn: Eesti Keele Instituut 2000.
50. Wieacker, F. Irrtum, Dissens oder gegenstandslose Leistungsbestimmung? - Mélanges Philippe Meylan. Lausanne: Torres 1963.
51. Wolf, J. G. "Error" im römischen Vertragsrecht. Köln : Böhlau 1961.
52. Wunner S.E. Contractus. Sein Wortgebrauch und Willensgehalt im klassischen römischen Recht. Köln: Böhlau 1964 (Metzger, E. The Buyer Who Wants to Pay More. – Roman Legal Tradition 2006 (3), lk 117).
Arvutivõrgus: <http://romanlegaltradition.org/contents/2006/> (kasutatud 20.03.2012).

Kasutatud allikad

53. Annotated Justinian Code (koost. Blume, F. H., Kearley, T.). Wyoming: University of Wyoming Press 2005. Arvutivõrgus: <http://uwacadweb.uwyo.edu/blume%26justinian/> (kasutatud 21.03.2012).
54. Cicero, M. T. Kohustustest (tõlk. Vene, I.; toim. Ombler, S.). Tartu: Ilmamaa 2007.
55. Cicero, M. T. *De officiis* (koost. Pebody, P. A.). Boston: Little, Brown, and Co 1887. Arvutivõrgus: <http://oll.libertyfund.org/title/542> (kasutatud 29.02.2012).
56. Cicero, M. T. *De oratore* (koost. Sutton, E. W.). Cambridge: Cambridge University Press 1968.
57. *Corpus Iuris Civilis* (toim. Ed. Krüger, P., Mommsen, T.). Berlin: Akademie-Verlag 1920.
58. Дигесты Юстиниана (toim. Кофанов Л. Л.). Москва: Зерцало 2006.
59. Гай Институции I-IV (toim. Кофанов Л. Л.). Москва: Зерцало 1997.
60. Институции Юстиниана (toim. Кофанов Л. Л.). Москва: Зерцало 1998.
61. Justinian's Institutes (toim. McLeod, B.). London: Duckworth 1987.
62. The Digests of Justinian (koost. Watson, A.). Philadelphia: University of Pennsylvania Press 1998.
63. The Institutes of Gaius. (koost. Gordon, W. M., Robinson, O.F.). London: Duckworth 2001.